

T.C
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**DIYARBAKIR İLİ BAĞCILIK İŞLETMELERİNDE UYGULANAN
TELLİ VE GOBLE TERBİYE SİSTEMLERİNİN EKONOMİK
YÖNDEN KARŞILAŞTIRILMASI**

Nevin ŞEKER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

BAHÇE BİTKİLERİ ANABİLİM DALI

DIYARBAKIR

Şubat - 2021

T.C. DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
DİYARBAKIR

Nevin ŞEKER tarafından yapılan “Diyarbakır İli Bağcılık İşletmelerinde Uygulanan Telli ve Goble Terbiye Sistemlerinin Ekonomik Yönden Karşılaştırılması” konulu bu çalışma, jürimiz tarafından Bahçe Bitkileri Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Başkan : Prof. Dr. Gültekin ÖZDEMİR

Üye : Doç. Dr. Dilek KARATAŞ

Üye : Doç. Dr. Köksal KARADAŞ

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 15/02/20121

Yukarıdaki bilgilerin doğruluğunu onaylarım.

.../...../2021

Prof. Dr. Neslihan DALKILIÇ

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimim boyunca engin bilgilerini ve her türlü yardımlarını benden esirgemeyen çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Gültekin ÖZDEMİR'e en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmamın anket ve veri analizi aşamalarında büyük destek ve yardımlarını gördüğüm ikinci danışman hocam Sayın Doç. Dr. Abdurrahman KARA'ya sonsuz teşekkür ederim.

İşletmeleri dolaşıp anketleri doldurmada bana maddi ve manevi yardımları olan çok değerli yengem Raife ŞEKER'e en içten saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Tez yazımında dil bigisi konusun bana yardımcı olan eniştem Remzi KILIÇ ve biçimsel olarak bana yardımcı olan arkadaşım Cihat DEĞİRMENCİ'ye teşekkür ederim. Eğitim hayatı boyunca sürekli yanımda olup benden yardımlarını esirgemeyen çok değerli kardeşim Şermin ŞEKER, eşim Veysi ŞEKER ve aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEŞEKKÜR	I
İÇİNDEKİLER	II
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
ÇİZELGE LİSTESİ	VII
ŞEKİL LİSTESİ	X
KISALTMA VE SİMGELER	XI
1. GİRİŞ	1
1.1. Geleneksel Terbiye Şekilleri	3
1.1.1. Goble Şekli	4
1.2. Telli Terbiye Şekilleri	4
1.2.1. Kordon Terbiye Şekli	4
1.2.2. Guyot Terbiye Şekli	5
1.2.3. Avustralya Terbiye Şekli (Telli goble)	5
1.2.4. Çift T Terbiye Şekli	6
1.2.5. Büyük T Terbiye Şekli	7
1.2.6. V veya Y Sistem	7
1.2.7. Pergola (Çardak) Şekli	7
2. LİTERATÜR ÖZETLERİ	9
2.1 Bağcılık İşletme Analiziyle İlgili Çalışmalar.....	9
2.2 Diyarbakır Bağcılığıla İlgili Çalışmalar.....	14
3. MATERYAL VE YÖNTEM	19
3.1. Materyal.....	19
3.2. Yöntem.....	19

3.2.1.	Örnek Büyüklüğünün Tespiti.....	19
3.2.2.	Verilerin Derlenmesi Safhasında Uygulanan Yöntem.....	21
3.2.3.	Verilerin Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntem.....	22
4.	BULGULAR VE TARTIŞMA	27
4.1.	Bağcılık İşletmelerinin Demografik ve Sosyoekonomik Yapısı	27
4.1.1.	Nüfus	27
4.1.2.	İşgücü	28
4.1.3.	Eğitim	29
4.1.4.	Yetiştiricinin Sahip Olduğu Belgeler	31
4.1.5.	Yetiştiricinin Asıl Mesleği	31
4.1.6.	Üreticilerin Örgütlenme Durumu	32
4.1.7.	Bağcılık Faaliyetlerinde Teknik Bilgi Kaynakları	33
4.1.8.	Bilgisayar Sahipliği ve İnternet Erişimi.....	34
4.1.9.	Çiftçinin Tarım Kuruluşlarına Uğrama Sıklığı	35
4.1.10.	İşletme Varlıkları	36
4.1.10.1.	Arazi Varlığı	36
4.1.10.2.	Bağ Arazisi.....	37
4.1.10.3.	Arazi Yapısı	37
4.1.10.4.	Bağ Tesisi Özellikleri	38
4.2.	Bağcılık Faaliyetinde Yetiştiricilik Uygulamaları	43
4.2.1.	Toprak İşleme	43
4.2.2.	Gübreleme	44
4.2.3.	Hastalık ve Zararlılar ile Mücadele	46
4.2.4.	Budama	50
4.2.5.	Sulama	51
4.2.6.	Hasat	52
4.2.7.	Pazarlama	53

4.2.8.	Bağcılık İlgili Önemli Problemler	54
4.2.9.	Yeni Bir Bağ Tesisi Düşünüldüğünde Tercih Edilecek Üzüm Çeşidi	55
4.3.	Üzüm İşleme Faaliyeti	55
4.3.1.	Pekmez	56
4.3.2.	Pestil	57
4.3.3.	Helva	58
4.3.4.	Kesme ve Sucuk	59
4.4.	Bağcılık Faaliyetinin Ekonomik Analizi	60
4.4.1.	Tesis Yılı Giderleri	60
4.4.2.	Üretim Yılı Değişken Giderleri	62
4.4.2.1.	Üzüm Yetiştiriciliği Faaliyeti Değişken Giderleri	62
4.4.2.2.	Üzüm İşleme Değişken Giderleri	62
4.4.3.	Bağcılık Faaliyetinde Sabit Giderler	64
4.4.4.	Gayri Safi Üretim Değeri (GSÜD)	65
4.4.5.	Bağcılık Faaliyeti Brüt Kârı	67
4.4.6.	Bağcılık Faaliyeti Net Kârı	67
5.	SONUÇ VE ÖNERİLER	71
6.	KAYNAKLAR	73
	EKLER.....	79
	ÖZGEÇMİŞ	95

ÖZET

DİYARBAKIR İLİ BAĞCILIK İŞLETMELERİNDE UYGULANAN TELLİ VE GOBLE TERBİYE SİSTEMLERİNİN EKONOMİK YÖNDEN KARŞILASTIRILMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nevin ŞEKER

DİCLE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
BAHÇE BİTKİLERİ ANABİLİM DALI

2021

Diyarbakır ili, bağcılık için uygun iklim ve toprak koşullarına sahiptir. Uzun yıllardan günümüze ilde bağcılık faaliyetleri genellikle geleneksel yöntemlerle yürütülmektedir. Telli terbiye sistemleri ile bağcılık ise son yıllarda Tarım ve Orman Bakanlığının örnek kurmuş olduğu bağlarla birlikte üretici bağlarında artmaktadır. Bu çalışma ile Diyarbakır ilinde Telli ve Goble terbiye sistemlerinin uygulandığı bağcılık işletmelerinin bağcılık faaliyetlerinin teknik ve ekonomik yönden ortaya konması amaçlanmıştır. Çalışma Diyarbakır ilinde üzüm yetiştiriciliğinin ticari olarak yapıldığı Ergani, Dicle, Çermik ve Eğil ilçelerinde yürütülmüştür. Çalışmada kullanılan veriler tabakalı örnekleme yöntemine göre belirlenen 100 işletmeden anketlerle toplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistik yöntemler ile karşılaştırmalarında t testi ve ki-kare testi kullanılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre işletmelerin ortalama bağ arazi büyüklüğü, goble terbiye sistemi ile yetiştiricilik yapanlarda ortalama 19,1 da, telli terbiye sistemi ile yetiştiricilik yapanlarda ise 12,5 da olarak belirlenmiştir. Bağlarda ortalama üzüm verimi goble terbiye sisteminde 183,8 kg/da, telli terbiye sisteminde ise 668,9 kg/da olarak hesaplanmıştır. Goble terbiye sistemine sahip bağların çoğunlukla sulamasız, telli terbiye sistemine sahip bağların ise genellikle sulama yapılabilen bağlar olduğu ortaya konmuştur. İşletme sahiplerinin bağcılıkla ilgili yaşadığı en önemli problemlerin başında bağ hastalıkları, verim düşüklüğü ve pazarlama geldiği tespit edilmiştir. İşletmelerde dekara brüt kâr, goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde 721,0 ₺/da ve telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde ise 1.241,2 ₺/da olarak hesaplanmıştır. Net kâr ise her iki terbiye sisteminde de negatiftir. Brüt kâra göre telli terbiye ile yetiştiricilik yapan işletmelerin, goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelere nazaran daha kârlı ve avantajlı olduğu ortaya konulmuştur. Diyarbakır ilinde bağcılığın geliştirilebilmesi için mevcut goble bağların yerine telli terbiye sistemi ile yüksek verimli, hastalık ve zararlılara dayanıklı standart çeşitlerin kullanıldığı yeni bağların tesis edilmesi uygun olacaktır.

Anahtar kelimeler: Bağcılık, Telli terbiye sistemi, Goble terbiye sistemi, Diyarbakır, Ekonomik analiz

ABSTRACT

THE ECONOMIC COMPARISON OF THE WIRE AND GOBLE VINE TRAINING SYSTEMS APPLIED IN THE VINEYARDS OF DİYARBAKIR PROVINCE

MSc THESIS

Nevin ŞEKER

DİCLE UNIVERSITY
DEPARTMENT OF HORTICULTURE
INSTITUTE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCE

2021

Diyarbakır province has quite favourable soil and agroecological conditions for viticulture, which has been practised using traditional methods for centuries. Wired training systems are new in the province and introduced with the sample vineyards and the efforts by the Ministry of Agriculture and Forestry in recent years. In this study, it was aimed to examine and compare the wired and traditional Goble training systems at farm level considering the technical and economic aspects. Study area covers Ergani, Dicle, Çermik and Eğil districts where viticulture is commercially performed. Study data were obtained through structured questionnaires completed during face-to-face interviews from the vineyard farms. Sample size was calculated according to the stratified sampling method. Descriptive statistical methods, independent samples t-test and chi-square test were used in data analysis. According to the results, average vineyard size was found to be 1.91 and 1.25 ha as the average grape yields were 1838 and 6689 kg per hectare for the vineyards farms of Goble and wired training systems, respectively. It was revealed that vineyard establishments of the Goble training systems were mostly not irrigated while the establishments of the wired training systems were irrigated. It was also determined that vineyard diseases, low yield and marketing problems were the high-ranking ones among the viticulture problems, experienced by the respondents. Gross profit was calculated to be 7210 ₺ and 12412 ₺ per hectare for the Goble and wired training systems, respectively as the net profit was negative for the vineyards of both training systems. It was concluded that for the viable and profitable vineyard businesses, farmers should be established using wired training systems and the high yielding, disease/pest resistant varieties.

Keywords: Viticulture, Wired training system, Goble training system, Diyarbakır, Economic analysis

ÇİZELGE LİSTESİ

<u>Çizelge No</u>	<u>Sayfa</u>
Çizelge 3.1. Örnek köy sayısının belirlenmesinde kullanılmak üzere hesaplanan parametreler	20
Çizelge 3.2. Örnek köy sayısının tabakalara göre dağılımı	21
Çizelge 3.3. Örnek işletme sayısının belirlenmesinde kullanılmak üzere hesaplanan parametreler	21
Çizelge 3.4. Örnek büyüklüğünün tabakalara göre dağılımı	21
Çizelge 3.5. İşletmelerdeki işgücünün EİB'ye çevrilmesinde kullanılan katsayılar (Erkuş ve Demirci, 1996)	22
Çizelge 4.1. İşletmelerdeki nüfusun cinsiyete ve yaş gruplarına göre dağılımı	27
Çizelge 4.2. İşletme gruplarına göre işletme başına işgücü potansiyeli (EİB)	28
Çizelge 4.3. İncelenen işletmelerde EİB ve EİG cinsinden mevcut ve bağıcılıkta değerlendirilen ve artan işgücü miktarları	29
Çizelge 4.4. Çiftçilerin eğitim düzeyi	30
Çizelge 4.5. Yetiştiricinin sahip olduğu belgeler	31
Çizelge 4.6. Çiftçilerin örgütlenme durumu	33
Çizelge 4.7. Çiftçilerin bilgi kaynakları	34
Çizelge 4.8. Çiftçilerin bilgisayar kullanma durumu	35
Çizelge 4.9. İşletmelerin internet kullanma durumu	35
Çizelge 4.10. Arazi varlığı	36
Çizelge 4.11. Üretim tipine göre işletme başına ortalama bağ alanı ve üretim bilgileri	37
Çizelge 4.12. Goble ve telli terbiye sistemleriyle bağıcılık yapan işletmelerin bağ parsel sayıları	38
Çizelge 4.13. Bağ parsellerinin sulama durumu	38
Çizelge 4.14. Bağ parsellerinin topoğrafyası	39
Çizelge 4.15. Bağ parsellerinin yön özellikleri	40

Çizelge 4.16.	Bağ tesislerinde kullanılan çeşitler	41
Çizelge 4.17.	Bağ parsellerindeki üzümlerin kullanım şekli	42
Çizelge 4.18.	Asma fidanlarının temin edildiği yer	43
Çizelge 4.19.	İşletmelerde toprak işleme sayısı	43
Çizelge 4.20.	İşletmelerde toprak işleme şekli	44
Çizelge 4.21.	İşletmelerde gübreleme sayısı	45
Çizelge 4.22.	İşletmelerde kullanılan gübre çeşitleri	45
Çizelge 4.23.	Bağlarda görülen hastalıklar ve zararlılar	47
Çizelge 4.24.	Hastalık ve zararlılara karşı mücadele uygulama sayısı	47
Çizelge 4.25.	İşletmelerde kullanılan ilaç çeşitleri	48
Çizelge 4.26.	Budamada bırakılan göz sayısı	51
Çizelge 4.27.	İşletmelerde sulama durumu	52
Çizelge 4.28.	Bağlarda hasat zamanı	53
Çizelge 4.29.	Ürünlerin pazar yerleri	54
Çizelge 4.30.	Bağcılıkla ilgili yaşanan sorunlar	54
Çizelge 4.31.	Yeni bir bağ tesisi düşünüldüğünde tercih edilecek üzüm çeşidi	55
Çizelge 4.32.	Üzümün farklı ürünlere işlenmesi	56
Çizelge 4.33.	İşletmelerde pekmez üretimi	56
Çizelge 4.34.	İşletmelerde üretilen pekmezin pazarlanma şekli	57
Çizelge 4.35.	İşletmelerde pestil üretimi	57
Çizelge 4.36.	İşletmelerde üretilen pestilin ambalaj çeşitleri	58
Çizelge 4.37.	İşletmelerde üretilen pestilin pazarlanması	58
Çizelge 4.38.	İşletmelerde helva üretimi	59
Çizelge 4.39.	İşletmelerde kesme ve sucuk üretimi	59
Çizelge 4.40.	Tesis yılı giderleri (₺)	61
Çizelge 4.41.	Üretim yılı içerisinde değişken giderler	63

Çizelge 4.42.	Bağcılık faaliyeti sabit giderler	64
Çizelge 4.43.	Bağcılık faaliyeti gayrisafi üretim değeri	66
Çizelge 4.44.	Bağcılık faaliyeti brüt ve net kârı	69

ŞEKİL LİSTESİ

<u>Şekil No</u>		<u>Sayfa</u>
Şekil 4.1.	Yetiştiricinin asıl mesleğinin gruplara göre dağılımı	32
Şekil 4.2.	Çiftçinin tarım kuruluşuna uğrama sıklığı	36
Şekil 4.3.	Bağcılıkta zirai mücadelede bilgi kaynakları	49
Şekil.ek2.1.	Ergani ilçesine ait goble terbiye sistemiyle kurulmuş bir bağ tesisi	91
Şekil.ek2.2.	Çermik ilçesine ait goble terbiye sistemiyle kurulmuş bir bağ tesisi	91
Şekil.ek2.3.	Dicle ilçesine ait telli terbiye sistemiyle kurulmuş bir bağ tesisi	92
Şekil.ek2.4.	Eğil ilçesine ait telli terbiye sistemiyle kurulmuş bir bağ tesisi	93
Şekil.ek2.5.	Çermik ilçesine ait telli terbiye sistemiyle kurulmuş bir bağ tesisi	93
Şekil.ek2.6.	Çermik ilçesine ait telli terbiye sistemiyle kurulu bağdan bir görünüm	94

KISALTMA VE SİMGELER

ark. : Arkadaşları

cm : Santimetre

ÇKS : Çiftçi Kayıt Sistemi

kg : Kilogram

m : Metre

mm : Milimetre

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

vb : Ve benzeri

% : Yüzde

GSÜD : Gayri Safi Üretim Değeri

EİB : Erkek İşgücü Birimi

EİG : Erkek İşgücü Çalışılabilir Gün

ÜFE : Üretici Fiyat Endeksi

TCMB : Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası

FAO : Food and Agriculture Organization of the United Nations (Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü)

IFAD : International Fund for Agricultural Development (Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu)

TAGEM : T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü

AB : Avrupa Birliği

1. GİRİŞ

Sıcak- ılıman iklim kuşağının bir bitkisi olan asma, yerküre üzerinde 34°- 49° kuzey güney enlemleri arasında başarılı bir şekilde yetiştirilmektedir. Türkiye bağcılık açısından dünyanın en elverişli iklim kuşağı üzerinde bulunması, kültür asması (*Vitis vinifera* L.) ve bağcılık kültürünün anavatanı olması sebebiyle çok geniş çeşit ve tip zenginliğine, dolayısıyla asma gen potansiyeline sahiptir (Çelik ve ark. 1998).

Dünyada 91 milyon ton üzüm üretiminin yaklaşık 4,1 milyon tonu Türkiye’de gerçekleşmektedir. Dünya ülkeleri arasında ülkemiz 405.439 ha bağ alanıyla 5. sırada, üretim miktarı açısından ise 6. sırada gelmektedir (FAO 2019). Türkiye’de 2020 yılı istatistiklerine göre; 2 milyon 218 bin tonu sofralık, 1 milyon 534 bin tonu kurutmalık ve 456 bin tonu da şaraplık olmak üzere 4 milyon 208 bin ton üzüm üretiminin gerçekleştirildiği görülmektedir (TÜİK 2020).

Ülkemiz de bağ alanı bakımından iller incelendiğinde 363.672 da bağ alanıyla Mardin ilinin ilk sırada olduğu görülmektedir. Mardin ilini sırasıyla Denizli, Manisa, Mersin, Nevşehir ve Diyarbakır takip etmektedir. Üzüm üretiminin illere göre sıralmasına bakıldığında ilk sırayı 433.024 ton ile Manisa, bunu sırasıyla Mersin, Denizli, Mardin, Gaziantep ve Diyarbakır takip etmektedir. Diyarbakır bağ alanı ve üzüm üretimi açısından 6. sırada olduğu görülmektedir. Bağ alanlarında dekara alınan verim açısından ise ilk üç sırayı Mersin, Manisa, Hatay illeri oluştururken Diyarbakır ili 555 kg/da ile 25. sıradadır (TÜİK 2020).

Türkiye’de bağ alanı ve üzüm üretimi açısından ikinci sırada yer alan Güneydoğu Anadolu Bölgesi, çekirdekli kuru üzüm ve dünyanın en kaliteli şaraplık üzüm çeşitlerinin yetiştirildiği yer olması açısından bağcılıkta önemli bir potansiyele sahiptir. Bölgede bağcılık kültürü tarih öncesi çağlara dayanmaktadır. Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde toplanan yöresel çeşitler üzerinde yapılan genetik karakterizasyon çalışmalarından da genotip farklılığını ispatlayıcı veriler bulunmuştur (Karataş 2005, Karataş ve ark. 2007).

Güneydoğu Anadolu bölge illerinin hemen hepsinde üzüm üretimi gerçekleşmekte; Gaziantep, Mardin, Diyarbakır ve Kilis illeri üzüm üretiminde ilk sıralarda yer almaktadır. Araştırmanın yapıldığı Diyarbakır ili, 120.722 ton üzüm üretimi ve 171.855 da bağ alanıyla bölgede 3. sırada bulunmaktadır (TÜİK 2020).

Ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayalı olan ilde tahıl üretiminden sonra bağcılık faaliyeti ön plandadır. İlde sofralık, kurutmalık ve şaraplık olarak değerlendirilebilen farklı üzüm çeşitleri yetiştirilebilmektedir. Yerel çeşitler çoğunlukla aile ihtiyaçları doğrultusunda pekmez, pestil, cevizli sucuk, muska, köfter, kesme, helva gibi yöresel ürünlere işlenerek değerlendirilmektedir. Bu yöresel ürünlerin çoğu işletme hane halkı tarafından tüketilmekte, bir kısmı da semt pazarlarında satılmaktadır (Karataş ve ark. 2010). İlde ticari şaraplık üzüm üretiminin yapıldığı Çermik ve Çüngüş ilçelerinde mahalli bir çeşit olan Boğazkere yaygın olarak yetiştirilmekte ve yurt genelinde farklı şarap fabrikalarına satılarak önemli gelir elde edilmektedir.

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin üzüm çeşit potansiyeli ve bu çeşitlerin performanslarını belirlemeye yönelik araştırmaların yürütüldüğü belirlenmiştir (Gürsöz 1993, Kaplan 1994, Atalay ve ark. 2003, Karataş ve ark. 2007, Özden ve Karipçin, 2007, Özdemir ve Karataş 2008, Özdemir ve ark. 2008, Özdemir ve ark. 2010, Karataş ve ark. 2016a). Karataş ve arkadaşlarınca (2007) yürütülen çalışmada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde var olan üzüm çeşitlerinin akrabalık dereceleri moleküler seviyede incelenmiş ve il genelinde 74 adet yöresel üzüm çeşidinin varlığı tespit edilmiştir. Bölgedeki toprak çeşidi ve iklimi göz önünde bulundurulduğunda piyasa değeri yüksek çeşitlerden olan Ata Sarısı, Royal, Yalova incisi, Cardinal, Alphonse Lavallee ve Perlette çeşitlerinin de yetiştirilebildiği tespit edilmiştir (Özdemir 1998, Özdemir ve Tangolar 2005, Kader ve ark. 2003, Kaya ve ark. 2016). Diyarbakır ilinde genellikle birden çok çeşitle oluşturulmuş bağlar bulunmaktadır.

Çekirdekli kurutmalık üzüm yetiştiriciliğinin en fazla yapıldığı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde, Türkiye'nin kurutmalık üzüm çeşitleri arasında en kaliteli olan Rumi, Besni, Kerküş ve Dımışkı çeşitlerinin üretimi yapılmaktadır. Diyarbakır ili önemli oranda çekirdekli kurutmalık üzüm potansiyeline sahiptir. Yörede kurutma özelliği yüksek olan 10 yerel üzüm çeşidi (Bağıltı, Bizdok, Siyah Bizdok, Karakurutma, Karik, Kohar (tatlı), Mevji, Mikeri, Mikeri Siyahı) kurutmalık olarak değerlendirilmektedir (Karataş ve ark. 2016a).

Diyarbakır ili, şaraplık ve şıralık olarak yetiştirilebilecek çok sayıda yerel üzüm çeşidine de sahiptir. Yapılan araştırmalarda bölgede pekmez, üzüm suyu, sirke ve şarap yapımında kullanma potansiyeli olan 13 adet yerel üzüm çeşidinin (Boğazkere, Bastığı, Iskıcuna, İm (küçük), İm (Büyük), Kohar (asitli), Öküzgözü, Sevik, Şarabi (siyah),

Şarabi (beyaz), Şire, Talik, Verdeli) yetiştirildiği ortaya konulmuştur. Türkiye'nin en kaliteli şaraplık üzüm çeşidi olan Diyarbakır orijinli Boğazkere ve Elazığ orijinli Öküzgözü çeşitleri bölgede yaygın olarak yetiştirilmektedir (Karataş ve ark. 2016a).

Üzüm çeşitlerinden yüksek verim ve kaliteyi sağlama için uygun terbiye sisteminde yetiştirilmesi gerekmektedir. Bölgenin iklim ve toprak koşullarına uygun gövde yüksekliği ve terbiye sistemi içerisinde yetiştirilen asmalar daha fazla salkım oluşturlar, ulaştıkları daha yüksek gövde hacmi ve yaprak alanı ile bunları istenen kaliteye ulaştırırlar.

Bağlarda asmanın gövdesine, yıllık dallarına ve sürgünlerine verilen şekle terbiye şekli, bu terbiye şekli ile birlikte asmaların içerisinde yer aldığı destek sistemlerinin kombinasyonuna ise terbiye sistemi denilmektedir.

Bağlarda terbiye şekillerinin verilmesindeki amaç, asma bitkisine düzgün bir şekil verilerek kuvvetli ve dengeli bir gelişme sağlama, taze sürgünleri geç don ve rüzgar zararlarından koruması, ılıman ekolojilerde güneşten daha iyi faydalanılması ve daha iyi havalanmasını, çok sıcak iklimlerde taze sürgünler ile salkımların, güneş ışınlarından korunması, toprak işleme, sulama, gübreleme, ilaçlama, budama ve hasat gibi kültürel işlemlerin kolaylaştırılması ve daha az masrafla gerçekleştirilmesini sağlamaktır (Çelik ve ark. 1998).

Asmalara verilecek terbiye şekline iklim, toprak, yer ve yöney, üzüm çeşidi, anaç ve mekanizasyon gibi faktörler etkilidir. Bu faktörlerden ötürü herhangi bir ekoloji veya üzüm çeşidi için standart bir terbiye şekli önerilememektedir. Her yörenin kendi üzüm çeşidine ve iklimine uygun denemeler yapıp, ortaya çıkacak sonuçlara göre terbiye sistemi önerilmelidir (Çelik ve ark. 1998).

Dünya ve ülkemiz bağlarında geleneksel terbiye şekilleri ile telli terbiye şekilleri uygulanmaktadır. Bu terbiye şekilleri aşağıda tanıtılmıştır.

1.1. Geleneksel Terbiye Şekilleri

Türkiye'de geleneksel terbiye şekilleri denildiğinde de ilk akla gelen goble terbiye şeklidir. Ancak yöresel olarak bunun modifiye edilmiş bazı şekillerine farklı bölgelerimizde rastlanmaktadır. Goble şekli, ülkemizin ekolojik koşullarına uygun olarak bazı yörelerde yüksek bazı yörelerde ise alçak gövdelidir. Önemli bir bölümü değişik goble tipleri olmak üzere, ülkemizin değişik yörelerinde rastlanılan terbiye şekilleri

Serpene, Ağaca sardırma, Herek, Bursa, İznik, Kemalpaşa , Barhana, Çardak, Sivrihisar şekilleridir (Çelik ve ark. 1998).

1.1.1. Goble Şekli

Goble şeklindeki asmalar yüksekliği 30-100 cm arasında değişen gövdeler oluşturulup, bu gövdeler üzerinde 3-5 kol bulunur. Ayrıca her bir kolun ucunda yöreye ve çeşide göre 2-4 göz üzerinden kısa budanan çubuklardan oluşur. Asmanın gövdesi kendi ağırlığını taşıyana ve uygun şekil alana dek ilk yıllarda desteğe ihtiyaç duymasına rağmen, ileriki yıllarda herhangi bir destek sistemine ihtiyaç duymadan her yöne doğru gelişebilmektedir.

Ülkemizde en yaygın olarak uygulanan terbiye şekillerinden olan goble şeklinin, tesis masrafının az olması, terbiye şeklinin basit ve oluşturulmasının kolay olması, omcalar arası mesafeler uygun bırakıldığı zaman çapraz toprak işleme yapılabildiğinden yabancı ot kontrolünü kolaylaştırması gibi avantajlarının yanında dezavantajları da vardır. Bu dezavantajlar; mekanizasyona uygun olmadığından bakım masraflarının yüksek olması, kısa budama gerektirdiği için uzun budanması gereken üzüm çeşitlerinde verimin azalmasına neden olması, asmaların tam kapasite ile verime yatmasının uzun zaman alması, tac kısmının sıkışık ve yere yakın olması sebebiyle hastalık ve zararlılara karşı yeterince etkin mücadele yapılmasını zorlaştırması gibi sıralamak mümkündür. Ayrıca yeterince güneşlenme sağlanamadığından sofralık ve renkli üzüm çeşitlerinde renklenme sorunu ortaya çıkmakta ve asmaların gövdesi yeterli yükseklikte oluşturulamadığından sürgünler ilkbaharın geç donlarından zarar görmektedir (Samancı 1976, Çelik ve ark. 1998).

1.2. Telli Terbiye Şekilleri

1.2.1. Kordon Terbiye Şekli

Kordon terbiye şekli, asma bitkisinin gövdesi üzerinden tele dayandırılmış bir veya iki kola uzanan yaşlı kollar ile bu kollar üzerinde 20-25 cm mesafelerle mahsule budanan başlardan oluşmaktadır.

Kordon terbiye şeklinde, direk ve tellerden faydalanılarak omcaların gövde, kol ve sürgünlerin desteği sağlanır. Kullanılan direkler ağaç, demir veya beton olabilmektedir. Direkler sıra üzeri mesafeye bağlı olarak, 4-5 omcada bir 2 m boyunda,

yaklaşık 9 cm kalınlığındadır. Sıra başlarına veya sıranın orta kısımlarına, direklerin devrilmemesi için payanda bırakılır. Bu direklerin üstüne ana dalların yatırılacağı yükseklikten 1. tel, bunun yaklaşık 40 cm üzerinden çift tel ve 2. telin yaklaşık 55 cm üzerinden 3. tel gerilir. Yazlık sürgünlerin uzunluğu belirli bir seviye geldiğinde çift teller arasına alınarak daha düzgün bir biçimde durmaları sağlanmaktadır.

Kısa budama gerektiren üzüm çeşitlerinde kordon terbiye sistemiyle terbiye edilir iken; dip gözleri verimsiz olan, uzun karışık budama gerektiren çeşitlerde Guyot şekli, çift T, büyük T ve V sistemi, Avustralya sistemi (Telli Goble) gibi terbiye sistemleriyle terbiye edilmektedir (Gücüyen 2007, İlhan 1989).

1.2.2. Guyot Terbiye Şekli

Telli terbiye şekillerinden biri olan guyot şeklinin oluşturulması amacıyla sıra başı ve sonundaki asmanın yanına 2-2,10 m uzunlukta payandalı direkler ile 6-7,5 m’de bir olacak şekilde ara direkler dikilir. Direkler dikildikten sonra yerden yaklaşık 60-65 cm yükseklikten 3 mm kalınlığında bir sıra tel, bunun 35-40 cm üzerinden yan yana çift sıra tel geçirilir.

Guyot şekli verilecek olan asmanın dibinde hereğe en yakın düzgün gelişen bir sürgün bırakılarak diğerleri temizlenir. Bırakılan sürgün ilk tel seviyesini yaklaşık 30-40 cm geçince, sürgün üzerinde koltuklar oluşturmak amacıyla tel hizasından uç alma işlemi yapılır. Telin 15-20 cm altında karşılıklı iki tane koltuk sürgünü bırakılır. Diğerleri dibinden çıkarılır. 30-40 cm kalınlığına ulaşan iki koltuk sürgünü, birbirine zıt iki tarafa gelecek şekilde birinci tele bağlanır. Kışın bu koltuk sürgünleri iki göz üzerinden budanır. Üçüncü yıl sonunda asmada ikisi sağda ikisi solda dört sürgün bulunur. Bunlardan uçtakiler 2-9 göz üzerinden, gövdeye yakın olanlar 2 şer göz üzerinden budanır. Uzun budanan sürgünlerden birisi sağa diğeri sola bükülerek uçlardan alt tele bağlanır. Böylece asmalara çift kollu guyot şekli verilmiş olur (Oraman 1972, Samancı 1976).

1.2.3. Avustralya Terbiye Şekli (Telli goble)

Çekirdeksiz üzüm çeşitlerine uygun olan Avustralya terbiye sistemi, yerden yaklaşık 1,20 m yükseklikten ve birbirinden 60 cm mesafeden paralel geçen iki sürgün

yatırma teli (3 mm) ile bunların yaklaşık olarak 50 cm üst ortasından geçen bir sürgün bağlama telinden meydana gelmektedir (2 mm).

Şeklin oluşturulması için beton, demir veya ahşaptan oluşan, 2,20 m boyunda ve dipten itibaren 1-1,70 m yükseklikte 65-70 cm uzunluğunda T şeklinde direkler kullanılır. Her 3-4 omcada bir, 50 cm'lik kısmı toprağa girecek biçimde sıra başından itibaren direkler dikilir. Omcaların dibine 50 cm'lik kısmı toprağın altında kalmak üzere 1,50-1,70 m uzunluğunda düz herak konularak düzgün bir gövde gelişimi sağlanır.

Asmaların bu şekli alabilmesi için, aşı yılının bitimine doğru iki göze budanan sürgünler 25-30 cm uzayınca gelişen en iyi sürgün hereğe bağlanır, kalanlar dipten temizlenir. Sürgün uzunluğu 1,50 m'ye ulaşınca koltuk gelişimini desteklemek ve sürgünün kalınlaşmasına yardımcı olmak için yaklaşık 110 cm'den tepesi alınır. En üstte gelişen 3-4 koltuk sürgünü bırakılarak diptekiler alınır. Koltuk sürgünleri geliştikten sonra tellere bağlanır. Bu koltuk sürgünleri kış budaması zamanı geldiğinde dipte 1-2 göz bırakılarak budanır.

Üçüncü yılın kış budama zamanında tele yatırılmaya müsait omca üzerindeki sürgünlerden 2-3 sürgünü 15-18 göz üzerinden, diğerleri ise 2 göz üzerinden budanır. Uzun budanan sürgünler taşıma tellerine bağlanır. Taşıma tellerine yatırılan sürgün sayısı birkaç yıl içerisinde 4'e çıkarılır. Bunların gövdeye yakın yerlerde iki göze budanmış 3-4 adet yedek çubuk bırakılır. Ürün çubuklarından ve yedek çubuklardan çıkanlar belirli bir boya gelince ortadan geçen bağlama teline bağlanır (Balıran ve ark. 1981, Çelik ve ark. 1998).

1.2.4. Çift T Terbiye Şekli

Avustralya terbiye sisteminden farkı üstte bulunan bir bağlama teli yerine 1,20 m mesafeli 2 sürgün bağlama telinin oluşudur. Çift T olarak adlandırılmasının nedeni direk üzerindeki 2 çapraz desteğin görünüşündendir. Bu sistemle terbiye edilen sürgünlerin bağlama işçiliğinin azalması ve güneşten daha fazla yararlanmasının nedeni, sürgünlerin sağa sola açılarak gelişmesindendir (Gücüyen 2007).

1.2.5. Büyük T Terbiye Şekli

Bu terbiye şekli yerden yaklaşık olarak 1,60 m yükseklikte ve 1,20 m mesafeli 2 taşıma telinden oluşmaktadır. Bu terbiye şekli için 1,60 m yüksekliğe sahip bir direğe ve bu direğe tutturulan 1,20 m uzunluğunda çapraz demir veya ağaç desteğe ihtiyaç vardır. Büyük T terbiye sistemde sürgün bağlama teli bulunmaz. 15-18 gözden budanıp taşıma tellerine yatırılmış ürün çubukları ve yedek çubuklardan çıkan sürgünler geniş bir alana yayılarak güneş ışığından yararlanma ve havalandırmaları sağlanmıştır. Direk ve çapraz demir veya ağaçların görünüşü nedeniyle bu şekle Büyük T adı verilmiştir (İlhan 1989, Yüksel ve ark. 2006).

1.2.6. V veya Y Sistem

Bu sistemin özelliği; yerden yaklaşık 125-130 cm yüksekte, 100-125 cm uzunluğunda iki adet köşebent “V” şekli oluşturacak şekilde bağlanmaktadır. Üst noktası yerden 200 cm, üst açıklığı yaklaşık 150-200 cm arası olan, 25-30 cm aralıklı dört veya sekiz paralel telden meydana gelmektedir. Ürün çubukları 70 cm aralığındaki alttaki tellere, yeşil sürgünler üstteki tellere, dik açıyla bağlanmaktadır. Ürün çubuklarının bağlandığı teller dar olursa yeşil sürgünlere kapalı bir alan oluşturmasından ötürü güneşlenme yüzeyi azalır ve bundan kaynaklı sorunlar yaşanır. Genellikle bu sistem kurutmalık ve sofralık yetiştiricilikte tercih edilmektedir. Bu sistemin maliyeti ve budama işçiliği T’ li sistemlere göre 3-4 kat daha fazladır (İlhan 1989).

1.2.7. Pergola (Çardak) Şekli

Çardak terbiye şeklinde amaç asmanın gölgesinden, üzümden ve yaprağından yararlanmaktır. Çardak yapımında kullanılan malzeme demir veya tahta olabilir. Omca sürgünlerinin yayılması için üst kısmına tel, ince demir veya tahta kiriş konur. Kapama bağ alanı şeklinde çardak yapılacaksa genellikle sıra araları 3.5 m, sıra üzeri 2.2 m olacak şekilde planlama yapılır. Çardak yüksekliği 2–2.5 m’den fazla olmamalıdır (Gücüyen 2007).

Yüksel ve ark. (2006) Telli terbiye sistemlerinin avantajları ve dezavantajlarını aşağıdaki gibi bildirmiştir.

- Tesis masrafları Goble sistemine nazaran yüksek olmasına karşın mekanizasyona uygun olduğundan bakım masrafları daha az olmaktadır.

Ürün veren sürgünler, don tabanı seviyesinden yüksekte bulunduğundan alçak sistemlere nazaran ilkbahar donlarından daha az zarar görmektedirler.

Telli sistem uzun budamaya elverişli olduğundan uzun budanan çeşitlerde verimi artırmaktadır.

Taç kısmı geniş yüzeye yayılarak gelişim gösteren asmalarda, havalanma ve güneşlenmeyi daha iyi sağlanmaktadır.

Zirai mücadele, hasat ve budama gibi kültürel uygulamalar pratik ve kolaylıkla gerçekleştirilmektedir.

Telli Sistemlerin Dezavantajları

-Telli sistemler sürekli destek sistemine ihtiyaç duyduğundan tesis maliyetinin fazlalığı en büyük dezavantaj olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışma ile Diyarbakır ili bağ alanlarında uygulanan telli terbiye ile goble terbiye sisteminin ekonomik yönden karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla Diyarbakır ilinde bağcılığın yoğun olarak yapıldığı Ergani, Dicle, Çermik ve Eğil ilçelerinde goble ve telli terbiye sistemi kullanarak üzüm yetiştiriciliği yapan bağcılık işletmelerinden, anketlerle toplanan veriler kullanılarak işletmelerin genel özellikleri, üretim teknikleri incelenmiş ve işletmeler ekonomik faaliyet sonuçları bakımından karşılaştırmaları yapılmıştır.

2. LİTERATÜR ÖZETLERİ

2.1. Bağcılık İşletme Analiziyle İlgili Çalışmalar

Artukoğlu (1986), ‘Kemalpaşa ilçesi Yukarıkızılca köyünden seçilmiş bir grup bağcılık işletmesinin ekonomik analizi’ adlı çalışmasında, bağ arazisi genişliği dikkate alınarak oluşturulan 3 gruba dahil, tesadüfi seçilmiş 39 işletmeyle yüz yüze anket çalışması yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, dekara ortalama brüt kar 38.043,25 ₺/da, işletme arazisi dekarına işletme masrafları 33.371,31 ₺/da, dekara tarımsal gelir 15.026,49 ₺/da, kişi başına tarımsal gelir 111.766,62 ₺ olarak belirlenmiştir. Araştırma ile 39 işletmenin %64’e yakını orta ve başarısız bulunmuştur. Başarılı işletmelerin ise işletme arazisi içinde bağ arazi payının %50 civarında olduğunu tespit etmiştir. Başarılı işletmelerde iş gücü miktarının, başarısız işletmelere göre daha düşük olduğu, net hasıla ve tarımsal gelirin ise oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Çoban ve ark (2001), bağcılığın en yaygın olduğu Manisa’nın Alaşehir ilçesi ve Denizli’nin Buldan ilçesinde yaptığı çalışma ile mevcut bağ işletmelerinin yapısını ortaya koymayı amaçlamıştır. Çalışmada belirlenen köylerde üreticilerle yüz yüze anket çalışması yapılarak; işletme başına bağ alanı, bağ parça sayısı, arazi mülkiyeti, telli terbiye sistemi kullanımı, kooperatiflere ortaklık durumu, bağ tesis durumu, sulama durumu, budama tekniği, toprak analizi, verim-kalite durumu, ilaçlama sayısı, hormon kullanımı, hasat zamanının tespiti ve pazarlama şekli konuları incelemiştir. Çalışma ile mevcut durum ortaya konarak tespit edilen sorunlara ilişkin uygun çözüm önerileri sunulmuştur.

Özkan ve ark (2005), Antalya ili koşullarında serada ve açıkta üzüm üretiminin üretim maliyetini ve gelirinin belirlenmesini amaçladıkları araştırmalarında, dekara üzüm üretim masrafının serada yetiştirilen üzümlerde 959.74 milyon ₺ ve açıkta yetiştirilen üzümde 488.68 milyon ₺ olduğunu, üzüm üretiminde elde edilen net kârın ise serada 738.94 milyon ₺ /da, açıkta 591.63 milyon ₺ /da olduğunu belirlemişlerdir. Araştırmacılar, serada üzüm üretiminin açıkta yapılan üretiminden daha kârlı olduğunu bildirmişlerdir.

Elmalı (2008), yapmış olduğu çalışmada, Tokat İli merkez ilçede üzüm üretimi ve pazarlanmasındaki mevcut durumu incelemiştir. Çalışmada, pazarlama şekilleri ve özelliklerinin belirlenmesi, bağcılık yapan tarım işletmelerinin sosyal ve ekonomik özelliklerinin ortaya konulması, üzümün pazarlama yapısının üretici üzerindeki etkilerinin incelenmesi, üzüm üretim faaliyetinin karlılık düzeyinin ortaya konulması ve üretim ve pazarlamaya ilişkin sorunların çözümüne yönelik öneriler getirilmesi amaçlanmıştır.

Oplanić ve ark. (2010), anketlerden yararlanarak Hırvatistan'nın Istria'nın bölgesinde yürütmüş oldukları çalışmada bağcılık ve şarap üretiminin ekonomik analizini yapmayı hedeflemişlerdir. Bölgedeki bağcılığın küçük aile işletmeleri olduğu ve bu işletmelerde ortalama 7,3 dekar alandan, ortalama 6,3 ton üzüm üretimi, yani 32,7 hl şarap elde ettiklerini belirtmişlerdir. Teknoloji ve pazar alanında yapılacak iyileştirmelerle, belirtilen bağ yüzey alanı üzerinde üretim kazancını % 87 oranında artırılabilceğini ifade etmişlerdir.

Bayramoğlu ve ark. (2010), “Ankara İli Kalecik İlçesinde Yetiştirilen Sofralık ve Şaraplık Üzüm Üretiminin Kârlılık Analizi Üzerine Bir Araştırma” adlı bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışma sonunda, dekara üretim masraflarının sofralık çeşitte 356.99 ₺, şaraplık çeşitte ise 419.57 ₺ olduğu belirlenmiştir. Şaraplık üzüm yetiştiriciliğinde dekara üretim masrafları sofralık çeşide göre %17.8 oranında daha fazla bulunmuştur. Dekara üzüm veriminin sofralık çeşitte 928.07 kg iken, şaraplık çeşitte 682.91 kg olduğu saptanmıştır. Verimliliğin sofralık çeşitte, şaraplık çeşide göre %35.9 oranında daha yüksek düzeyde olduğu bildirilmiştir. Araştırmacılar, elde ettikleri verilerden yararlanarak, 1 kg kalecik karası maliyetini, sofralık olarak değerlendirildiğinde 0.38 ₺, şaraplık olarak değerlendirilende ise 0.61 ₺ olarak hesaplamışlardır. Fakat şaraplık üzüm fiyatlarının (1.170 ₺/kg), sofralık çeşide göre (0.635 ₺/kg) % 84.3 daha yüksek olması dolayısıyla, şaraplık üzümlerde dekara net karı 379.36 ₺ olur iken, sofralık çeşitte ise kar 233.24 ₺ olarak tespit edilmiştir. Fayda/masraf oranı şaraplık çeşitte ve sofralık çeşitte sırasıyla 1.90 ve 1.67 olarak hesaplanmıştır. İş gücü verimliliğinin ise şaraplık üzüm üretiminde (9.22 ₺/EİB), sofralık üzüm yetiştiriciliğine göre (6.36 ₺/EİB) daha yüksek olduğu ortaya konmuştur. Çalışma değerlendirildiğinde, birçok özellik açısından

şaraplık üzüm yetiştiriciliğinin, sofralık üzüm yetiştiriciliğine göre daha avantajlı olduğu sonucuna varılmıştır.

Cangi ve ark. (2011a), yapmış oldukları çalışmada, farklı miktarda salamuralık yaprak toplama ve üzüm üretim modellerinde yapılan masrafları, girdileri ve elde edilen gelir miktarlarını saptayarak en uygun üretim modelini ortaya koymuşlardır. Çalışmalarında, Narince üzüm çeşidinde iki farklı düzeyde (üç ve beş dönem) salamuralık yaprak ve farklı dönemlerde üzüm hasadını (olgun ve koruk) içeren 6 farklı üretim modelini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda üretim maliyetinin 0.70 ₺ (olgun üzüm) ile 1.19 ₺ (beş dönem salamuralık yaprak+olgun üzüm) arasında değiştiğini, en yüksek brüt ve net karın 960.3 ₺ /da ve 422.6 ₺ /da olarak üç dönem salamuralık yaprak + olgun üzüm yetiştiriciliğinden tespit edilmişlerdir. Elde edilen verilere göre, üç dönem salamuralık yaprak + olgun üzüm yetiştiriciliğinin en karlı üretim modeli olduğu ortaya koymuştur.

Cangi ve ark. (2011b), “Sofralık Amaçlı Sultani Çekirdeksiz Üzüm Yetiştiriciliğinde Gölgeleme ve Örtü Materyali Uygulamalarının Ekonomik Analizi” adlı çalışmalarında, üzümü daha geç dönemde pazara sunarak, sofralık üzüm yetiştiriciliğinde elde edilen gelirin artırılmasını amaçlamışlardır. Farklı Gölgeleme (%35, %55, %75) oranları ve örtü (şeffaf polietilen, mogul, kanaviçe, Lifepack) uygulama modellerinde ortaya çıkan masrafın ve elde edilen satılabilir üzüm miktarlarından kazanılan gelirin, ekonomik analizi yapılarak, en karlı üretim modelini ortaya koymuşlardır. Araştırma sonucunda en ideal üretim modelinin %55+ gölgeleme Lifepack uygulaması olduğu belirtilmiştir.

Safi ve ark. (2011), Afganistan Kabil kentinde tahıl, sebze ve üzüm üretim sistemlerinin ekonomik analizi yapmıştır. Çalışmasında, tahıl üretiminde 9.630 US \$/ ha gelir ve brüt marj, 8770 US \$/ha net kar; sebze üretiminde yılda ortalama 27 900 US \$/ha gelir, 26330 US \$/ha brüt marj ve 25530 US \$/ha net kar sağladığını tespit etmiştir. Üzüm üretimin de ise 5400 US \$/ha gelir ve brüt marj, 4480 US \$/ha net kâr ile en düşük getiriye sağladığını belirtmiştir. Bu sonuçlara göre sebze yetiştiriciliğinin tahıl ve üzüm yetiştiriciliğine göre daha karlı olduğu saptanmış ve yeni üzüm bağları kurmayı düşünen üreticilere devletin hibe, kredi gibi desteklerin sağlaması gerektiğini belirtmişlerdir.

King ve ark. (2013), yapmış oldukları çalışmada Kentucky'de 1 dekardan elde edilen sofralık üzümün fayda maliyet oranı 1,54 olarak hesaplamışlardır. Araştırmada Kentucky'de sofralık üzüm üretiminin potansiyel olarak ekonomik açıdan uygulanabilir olduğu sonucuna varmışlardır. Ayrıca çalışmanın bağcılığın alternatif tarımsal girişimine yatırım yapma ya da yapmama kararında çiftçilere yardımcı olabilecek bilgiler sağlayacağını belirtmektedirler.

Di Vita ve ark. (2013), Doğu Sicilya'daki küçük şaraplık üzüm yetiştiricilerinin ekonomik performansları üzerine yapmış oldukları çalışmada, küçük işletmelerin pazarlama sıkıntısı çektiği ve bu işletmelerin düşük gelir elde ettiğini belirtmişlerdir. Bu durumunun devam etmesi halinde küçük işletmelerin üzüm üretimini bırakmaları ve dolayısıyla şarap üretiminde azalma olacağını öngörmüşlerdir.

Özdemir ve ark. (2014), yaptıkları çalışmada Mardin ili merkez ve ilçelerinde bağ işletmelerinin bağ alanı varlığı, yetiştirilen üzüm çeşitleri ve yetiştirme tekniklerinden budama, terbiye şekli, sulama, gübreleme, mekanizasyon, hastalık ve zararlılarla mücadele, pazarlama ve yeni teknolojilerden yararlanma düzeylerini incelemişlerdir. Çalışmada, bağ işletmelerinin büyük çoğunluğunda asmalar ile ilgili yapılan uygulamaların çiftçilerin kendi bilgi birikimleri ile gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Geleneksel üretim biçiminin hakim olduğu ilde modern bağcılık tekniklerini uygulayan işletmelerin sayısının çok az olduğu kaydedilmiştir. Üreticilerin pazarlama konusunda da ciddi sorunlar yaşadıkları ve mekanizasyon araçları ve uygulamaları bakımından oldukça yetersiz oldukları tespit edilmiştir.

Taşkın (2014), Isparta ilinde bağcılıkta telli ve goble terbiye sistemlerinin ekonomik yönden karşılaştırılması amacıyla yürüttüğü çalışmada, ilde üzüm yetiştiriciliği yapan 154 tarım işletmesiyle gerçekleştirilen anket çalışmasından toplanan veriler kullanılarak, karşılaştırmalı ekonomik analiz yapmıştır. Araştırma sonuçlarına göre telli terbiye sisteminde dekara ortalama üzüm veriminin, goble terbiye sistemine göre yaklaşık 2 kat daha fazla olduğunu saptamıştır. Dekara düşen gayri safi üretim değeri, üretim masrafı ve nisbi kâr sırasıyla telli terbiye sisteminde 2121.35 ₺, 866.96 ₺ ve 2.46 ₺; Goble terbiye sisteminde ise 799.42 ₺, 516.42 ₺ ve 1.57 ₺

hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlara göre telli terbiye sistemi ile üretimin, goble terbiye sistemi ile üretime göre daha kârlı olduğu ortaya konulmuştur.

Očić ve ark. (2017), çok yıllık bitkilere ait işletmelerin karşılaştırmalı ekonomik analizi yapmışlardır. Çalışma sonucunda işletmelerde üretim alanı açısından en çok zeytin yetiştirildiğini, bağcılık ve enoloji (şaraplık) türlerinin ise yetiştirme alanlarının en azına sahip olduğunu bildirmişlerdir. Bağcılık ve enoloji çiftliklerinin en yüksek değişken masraflarına ve üretim çıktısına sahip çiftlikler olduğunu, zeytin yetiştiricilerinin ise en fazla devlet desteği alan ve en düşük brüt ve net kar sahip işletmeler olduğunu tespit etmişlerdir. Bağcılık ve enoloji çiftliklerin en ekonomik, meyve yetiştiricilerin ise en düşük ekonomi kat sayısına ve en yüksek borçluluğa sahip çiftlikler olduğunu saptamışlardır.

Aydın ve ark. (2017), “Üzüm Üretiminde İyi Tarım Uygulamalarının Ekonomik Analizi; Trakya Bölgesi Örneği” isimli çalışmalarında, iyi tarım uygulaması yapan ve yapmayan işletmeleri ekonomik olarak karşılaştırmışlardır. Çalışma; Edirne, Tekirdağ ve Kırklareli illerinde iyi tarım uygulaması yapan ve yapmayan toplam 54 üzüm üreticisiyle yüz yüze anket çalışması yapılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışma sonucunda iyi tarım uygulaması yapan işletmelerde toplam masraflar 1341.56 ₺/da, gayri safi üretim değeri 1825 ₺/da, brüt kâr 1034.85 ₺/da, mutlak kâr 483.45 ₺/da, nispi kâr 1.36 ₺/da olarak hesaplanmıştır. İyi tarım uygulaması yapmayan işletmelerde ise bu oranlar sırasıyla; 1366.45 ₺/da, 1800 ₺/da, 988.94 ₺/da, 433.55 ₺/da, ve 1.32 ₺/da olarak hesaplanmıştır. Her iki üretim tarzında da üzüm yetiştiriciliğinin kârlı olduğu ama iyi tarım uygulaması yapan işletmelerin daha kârlı olduğu tespit edilmiştir.

Yılmaz (2018), çalışma sahasındaki bağcılık işletmelerinin ortalama işletme büyüklüğü 44,18 da ve ortalama bağ arazisi miktarı ise 16,35 da hesaplamıştır. Sofralık ve şaraplık üzüm üretiminde kimyasal ilaç masrafının, değişken masraflar içerisinde ilk sırada yer aldığı, bunu yakıt masrafının izlediğini bildirmiştir. Araştırmaya göre işletmelerin ortalama brüt karı 7.996,98 ₺, net karı da -11.713,63 ₺ bulunmuştur. Tabakalara göre incelendiğinde işletme başına en düşük brüt kâr 2.289,42 ₺ ile 1-2,99 (birinci) da sahip tabakada yer alan işletmelerde olduğu saptamış, işletmeye ait bağ arazisi alanı arttıkça işletmenin de brüt kârının arttığını belirtmiştir. 3-10,99 da (ikinci), 11-32,99 da (üçüncü) ve 33+ da (dördüncü) tabakada yer alan işletmelerin brüt kârları sırasıyla 7.837,62 ₺, 10.350,3 8₺ ve 12.126,62 ₺ olduğunu saptamıştır. Yapılan analiz

sonucunda sofralık üzüm üretmenin, şaraplık üzüm üretmeye göre daha avantajlı olduğu tespit etmiştir.

Eser (2019), “Şanlıurfa ilinde farklı bağ terbiye sistemlerinin ekonomik yönden karşılaştırılması” adlı yüksek lisans çalışmasında, farklı terbiye sistemlerinin sulama durumu, toprak yapısı, eğim, gübreleme, bağın yaşı, üzüm çeşidi gibi değişken özellikler dikkate alarak ekonomik analizini yapmış, ilde bağcılığın gerilemesine neden olan faktörleri belirleyerek çözüm önerileri getirmiştir. Araştırma sonucunda, terbiye sistemleri arasında brüt karın telli terbiye sisteminde daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Alemdar (2019), “Bağcılıkta İyi Tarım Uygulamaları Hakkında Üreticilerin Bilgi Düzeyinin İncelenmesi: Manisa İli, Salihli İlçesi Örneği” adlı çalışmasında, ilçenin çeşitli mahallelerinde anket çalışmaları yapmış, buralarda İyi Tarım Uygulamalarını yapan toplam 80 üretici ile yüzyüze görüşmüştür. Çalışma sonuçlarına göre, bölgede İyi Tarım Uygulamaları yapan üreticilerin bilgi düzeylerinin genel olarak yeterli olduğunu görmüş, İyi Tarım Uygulamaları uygulayan bağcıların önemli bir kısmı İyi Tarım Uygulamaları standardının öneminin giderek artacağını, İyi Tarım Uygulamaları’nın tarımsal destekler ile daha da gelişebileceği ve yaygınlaşabileceğini belirtmiştir. Araştırma, üzüm yetiştiriciliğinde hastalık ve zararlı mücadele konusunda, kimyasal mücadele yöntemlerine başvurdıkları ve entegre mücadele yöntemlerini bilmediklerini sonucunu ortaya koymuştur. Yaptığı tespitlere göre, özellikle üreticilere yönelik ilaçlama konusunda, eğitim çalışmalarının yapılması gerektiğini belirtmiştir.

2.2. Diyarbakır Bağcılığıyla İlgili Çalışmalar

Atalay ve ark. (2003), Diyarbakır bağcılığında var olan durumu, sorunları ve çözüm yöntemleri üzerine bir çalışma yürütmüşlerdir. Çalışma sonuçlarına göre Diyarbakır ilinde eski bağcılık tekniklerinin yoğun olarak uygulandığını bildirmişlerdir. Filoksera zararlısı, kurak şartlarda bağcılık yapılması, bağların yaşlı olması ve gelişen bağcılık tekniğinin yeterince bilinmemesi gibi sebeplerle bölgede bağcılığın gerileme eğiliminde olduğunu belirtmişlerdir. Araştırmacılar, bu durumun çözümü için, yeni bağcılık tekniğine hızlı bir biçimde geçişi sağlayacak eğitim ve uygulamaya dayalı modern yeni bağ tesislerinin kurulmasını teşvik edici yatırımların yapılması gerektiğini önermişlerdir.

Özdemir ve Karataş (2008), “Diyarbakır ili bağcılığının genel olarak değerlendirildiği çalışmada, Diyarbakır ili bağ alanı ve üzüm üretim miktarındaki değişim ile bağlarda uygulanan yetiştirme tekniklerinin belirlenmesini hedeflemişlerdir. Bu amaçla, merkez ve ilçelerde bulunan 150 üreticinin bağı incelenmiş ve üreticiler ile anket çalışması yapılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre; incelenen istatistiki kayıtlar, yapılan anket çalışmaları ve araştırma gezileri sonucunda ilin çok önemli bir bağcılık potansiyeline sahip olmasına rağmen bunun iyi bir şekilde değerlendirilemediği belirlenmiştir. İlde bağcılığın hala geleneksel yöntemlerle sürdürüldüğü, asmaların çok yaşlı olduğu, sulama ve gübreleme gibi kültürel işlemlerin büyük bir kısmının üreticilerin büyük çoğunluğu tarafından yapılmadığı vurgulanmıştır.

Akın ve Özdemir (2010), Diyarbakır ili Çermik ilçesi bağcılığı ve üzüm üreticilerinin örgütlenmeye bakış açıları’ adlı çalışmalarında; bağcılıkla uğraşan üreticilerin üzüm üretiminden, ürünlerin değerlendirilmesi ve pazarlanmasına kadarki tüm aşamalarda yaptıkları uygulamalar, üretim sırasında karşılaştıkları sorunlar ile üreticilerin örgütlenme yapıları ve örgütlenmeye bakış açılarının belirlenmesini amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda, Çermik ilçesinin ekolojik koşullarına adapte olmuş çok farklı üzüm çeşitlerinin yetiştirdiğini, bunların başında en kaliteli şaraplık üzüm çeşitlerinden Öküzgözü ve Boğazkere üzüm çeşitlerinin geldiğini belirtmişlerdir.

Akın ve ark. (2010), “Çüngüş İlçesi Bağcılığı ve Üzüm Üreticilerinin Örgütlenmeye Bakış Açıları” adlı çalışmalarında, üzüm üreticilerinin, üzüm üretiminin tüm aşamalarında yaşadıkları problemler ile bu problemlerin giderilmesine yönelik örgütlenme biçimleri ile bu örgütlenme yapılarına bakış açılarının belirlenmesini amaçlamışlardır. Çalışma sonuçlarına göre; ankete katılan üreticilerin %32’nin 41-50 yaş aralığında sahip olduğu, bağcılık deneyimlerinin 5-40 yıl arasında değiştiğini bildirmişlerdir. Üreticilerin sadece % 36.9’unun daha önce tarımsal bir kooperatife üye oldukları ve bu üyelerin % 96.7’sinin kooperatif hizmetlerinden hiç memnun olmadıklarını tespit etmişlerdir. Kooperatiflere karşı olumsuz yargının oluşmasında katılımcıların %44.5’nin olumlu bir kooperatif örneği olmamasını neden olarak gösterdiklerini bildirmişlerdir. Kooperatiflerin üreticiye en fazla yarar sağlayacak hizmetinin hangisi olduğu ile ilgili soruya katılımcıların %38.5’inin depolama konusunda sağlayacağı faydayı önemsedikleri bildirmişlerdir.

Özdemir (2010), Çermik, Dicle, Eğil ve Çüngüş ilçelerinin bağcılık açısından önemli bir potansiyele sahip olduğunu ve bu potansiyelin en iyi şekilde değerlendirilmesi için modern bağcılık tekniklerinin uygulanmasına önem verilmesi gerektiğini bildirmiştir. İlde sofralık üzüm yetiştiriciliğinin yanında şaraplık üzüm üretiminin de teşvik edilmesi ve bu üretimin yaygınlaştırılması için yeni projeler geliştirilmesi gerektiğini önermiştir. Diyarbakır bağlarında kendi kökleri üzerinde yetişen asmalar yerine, filoksera zararlısına karşı tek etkili yöntem olan Amerikan asma anaçlarına aşı ve ekonomik getirisi yüksek kaliteli çeşitlerle yeni bağlar oluşturulup, bu bağlardan elde edilecek üzümlerin, depolanabileceği ve işlenebileceği tesisler kurularak pazarlamada yaşanan sorunların çözümü yönünden planlamalar yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Ayrıca, mevcut bağlarda gübre uygulamalarının azlığı ve zirai mücadelede çok fazla kimyasal ilaç kullanmadıklarından dolayı önemli organik bağcılık potansiyelinin olduğunu bildirmiştir.

Çakır ve ark. (2014), Diyarbakır ili Eğil ilçesini temsil eden 100 adet bağ işletmesiyle yüz yüze anket yoluyla elde etikleri verilerle gerçekleştirmiş oldukları çalışmalarında, üreticilerin eğitim, yaş, bağ işletmelerinin büyüklüğü ve örgütlenme durumlarının ortaya koymayı amaçlamışlardır. Çalışma sonuçlarına göre; üreticilere üzüm yetiştiriciliği konusunda tarımsal bilginin verilmesi ve üreticilerin kazançlarının iyileştirilmesi için düzenlemeler yapılması, üreticilerin birliklere katılımını sağlanması, bölge halkının genç nüfusuna eğitim odaklı bağcılık fikrinin aşılması ve bağcılık faaliyetini sevdirek bağcılık yaşını düşürülmesi gerektiğini önermişlerdir.

Değirmenci Karataş ve ark. (2015), “ Diyarbakır İli Bağcılığının Sektörel Durum Analizi” adlı çalışmalarında, Diyarbakır ili merkez ve tüm ilçelerinin bağcılık potansiyelini, yetiştirilen üzüm çeşitlerini, değerlendirme şekilleri ile uygulanan kültürel işlemleri dikkate alarak ayrıntılı bir şekilde incelemiştir.

Karataş ve ark. (2016a), Diyarbakır ili yerel üzüm çeşit varlığı ve değerlendirme olanakları üzerine yapmış oldukları çalışmada, Diyarbakır ili tüm ilçelerinin bağ alanlarında toplam 69 farklı özellikte yetiştiriciliği yapılan çoğu yöresel ve az sayıda standart çeşitler tespit edilmiş, tespit edilen bu çeşitlerin değerlendirme olanakları üzerinde durulmuştur. Araştırma sonucunda yörenin zengin bir sofralık üzüm çeşidi potansiyeline sahip olduğu, önemli oranda ticari sofralık potansiyel olan Tahannebi,

Hatun parmağı (siyah-beyaz) ve Muhamediyeye gibi standart üzüm çeşitleri başta olmak üzere en fazla yetiştirilen üzüm çeşitlerin başında gelen Şire (Mazrumi) üzüm çeşidi şıralık-şaraplık özelliğe sahip olmasına rağmen sofralık olarak da çok sevilerek tüketildiği bildirilmiştir. Ülkemizin en kaliteli iki şaraplık üzüm çeşidi ve çıkış yeri Diyarbakır olan Boğazkere üzüm çeşidi ile orijin bölgesi Elazığ olan Öküzgözü üzüm çeşidi bölgede yoğun bir şekilde yetiştirildiğini bildirilmiştir.

Özdemir ve ark. (2016), tarafından, Diyarbakır ilinin organik üzüm yetiştiriciliğinde, karşılaşılan sorunların tespiti ve çözüm önerileri getirmek amacıyla yürütülen çalışmada; organik üzüm yetiştiriciliği yapan bağların çoğunlukla yeni bağlar olduğu, bu bağların yanlış çeşit ve anaçlarla kurulduğu, organik yetiştiricilikte kontrolör ve sertifikasyon işlemlerinin yeterli ve sağlıklı olmayışı, bu işlemin ücretinin yüksek olması gibi sorunlar belirlenmiştir. Ayrıca organik girdi temini, organik gübre seçimi ve uygulanması, hastalık ve zararlılarla mücadelede, hasat ve hasat sonrası işlemlerde, pazarlamada yaşanan sıkıntılar ile teknik bilgi yetersizliği, desteklemeler ve örgütlenmenin olmayışı gibi sorunlar dile getirilmiş ve bunlar için çözüm önerileri sunulmuştur.

Değirmenci Karataş ve ark. (2016), Diyarbakır ili bağcılık potansiyelinin ilçeler bazında değerlendirilmesi üzerine yürüttükleri çalışmada, Diyarbakır ili ilçelerinde bağ alanı, üzüm üretim miktarları, yöresel çeşit varlığı, yetiştirme tekniği ve kültürel uygulamalar konusundaki istatistiki bilgileri değerlendirmişlerdir.

Karataş ve ark. (2016b) tarafından, Diyarbakır ili bağcılığının modern teknikler kullanılarak yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için bölgede karşılaşılan problemler ve çözüm önerilerini belirlemek amacıyla, bağcılığın yapıldığı ilçe ve köyler yerinde ziyaret edilerek bağlar incelenmiş ve buralarda bağcılık ile uğraşan üreticilerle yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışma sonucunda, bölge bağcılığının gelişmemesinin temel nedenlerinin; bağ yerinin yanlış seçilmesi, dikimin yanlış yapılması, çeşit ve anaç seçiminin doğru yapılmaması, toprak işleminin düzgün yapılmaması, sulama ve gübrelemenin eksik yapılması veya hiç yapılmaması, budama ve terbiye sistemlerinin olmaması veya yanlış yapılması, hasadın doğru ve zamanında yapılmaması, hastalık ve zararlılarla mücadelenin etkin yapılmamasından kaynaklandığına ilişkin problemler olduğu tespit edilmiştir.

Çakır ve ark. (2017), Diyarbakır ili için önemli bir bağcılık bölgesi olan Dicle ilçesinde, üzüm üretimi yapan 100 işletmeyle yüz yüze gerçekleştirilmiş çalışmada, ilçenin üzüm üretim yönünden mevcut durumu ile üreticilerinin bağcılıkla ilgili görüşlerini belirlemeyi amaçlamışlardır. Çalışma sonucunda, üreticilere bağcılık konusunda tarımsal bilginin verilmesi ve üreticinin gelirinin iyileştirilmesi için düzenlemeler yapılması gerektiği konusunda önerilerde bulunmuşlardır.

Kılıç (2019), 2015 yılında yapmış olduğu çalışmada, Diyarbakır'ın Çermik, Eğil, Çüngüş, Dicle ve Ergani ilçelerinde bağ yetiştiriciliği analizini yapmayı amaçlamıştır. Çalışma sonucunda ilde bağcılık tekniklerinin geleneksel usullere göre sürdürüldüğü, gübreleme ile ilaçlamada yetersizlikler olduğunu tespit etmiştir. Üreticilerin büyük bir çoğunluğunun ürünlerini çeşitli ürünlere işleyerek ya da doğrudan pazara sundukları belirtmiştir. Araştırmacı Diyarbakır ili bağcılığının sürdürülebilirliği için umut verici olduğunu ancak üreticilerin desteklenmesi ve teknik desteğin sağlanması gerektiğini bildirmiştir.

Yıldız (2019), “Diyarbakır İlinde Faaliyet Gösteren Bağcılık İşletmelerin Yapısı, Üretimi ve Pazarlama Sorunları” adlı yüksek lisans çalışmasında, Diyarbakır ilinde üzüm üretiminin yoğun olduğu 4 ilçede 255 bağcılık işletmesiyle gerçekleştirdiği anket çalışmasında, Diyarbakır ilinde bağ alanı, yöreye özgü yöresel çeşit varlığı, üzüm üretim miktarları, kültürel uygulamalar ve yetiştirme tekniği konusunda üretim boyutlarının ortaya konulması, ürün değerlendirilmesi, satış ve pazarlamasına yönelik sorunlar tespit edilmeye çalışılmış ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri sunulmuştur.

Aksoy (2019), yüksek lisans çalışmasında, Diyarbakır ilinin Dicle ilçesinde üzüm yetiştiriciliğinde konvansiyonel ve organik üretimi ekonomik yönden karşılaştırmıştır. 160 işletmeden anketlerle derlenen verilerle yürütülen çalışmada; Bağ tesisinin bir dekarına ve aile işgücü varlığının bir birimi başına düşen brüt kâr miktarları konvansiyonel ve organik üretim yapan işletmeler için sırasıyla 259,0 ve 381,2 ₺ olarak hesaplanmış, organik üretim yapan işletmelerin daha başarılı oldukları sonucuna varılmıştır.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. Materyal

Sosyoekonomik çalışmalarda en önemli materyali muhasebe kayıtları oluşturmakla birlikte, Türkiye genelinde olduğu gibi Diyarbakır'da da tarım işletmelerinde muhasebe kayıtları tutulmamaktadır. Ancak, bu kayıtların olmadığı durumlarda anket yoluyla bir araya getirilen verilerin kullanılması da uygun bir yöntem olarak kabul görmektedir. Bu çalışmada kullanılacak materyali, çiftçilerle yüz yüze görüşmelerle doldurulan anket formları oluşturmuştur. Anket formları birincil verileri, belirlenen işletmelerde, işletme sahibi yetiştiricilerle yüz yüze yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Çalışmanın ikincil verileri ise başta Diyarbakır Tarım ve Orman İl ve ilçe müdürlükleri olmak üzere konu ile ilgili diğer kamu kurumlarının kayıtlarından elde edilmiştir.

3.2. Yöntem

3.2.1. Örnek Büyüklüğünün Tespiti

Bağcılık faaliyeti Diyarbakır ilinde çok uzun bir geçmişe sahip olup, hemen hemen bütün ilçelerde yapılmaktadır. Mevcut bağlar genellikle geleneksel terbiye sistemlerine göre tesis edilmiştir. Geleneksel terbiye sistemleri içerisinde Serpene ve Goble en yaygın olanlarıdır. Diyarbakır ilinde telli terbiye sistemleri yeni olup, genellikle Ergani, Eğil, Çermik ve Dicle ilçelerinde hibe programlarından (IFAD, AB ve Kalkınma Ajansı vb) yararlanılarak tesis edilen bağlardan oluşmaktadır (Değirmenci Karataş ve ark. 2015). Çalışmanın konusu telli terbiye ve goble terbiye sistemlerinin karşılaştırılması olduğu için gayeli olarak telli ve goble terbiye sistemlerinin daha çok uygulandığı Ergani, Eğil, Çermik ve Dicle ilçeleri çalışma sahası olarak belirlenmiştir. Bu ilçelere bağlı köylerde telli terbiye ve goble terbiye sistemlerine göre bağcılık faaliyeti yapan tüm işletmeler, çalışmanın örnekleme çerçevesini oluşturmuştur.

Tarım ve Orman Bakanlığı 2019 yılı Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)'ne göre bu ilçelerde bağcılık faaliyetinin yapıldığı 195 köy ve bu köylerde de bağcılık yapan 5519 işletme bulunmaktadır. Köy ve işletmeler bağ alanlarına göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak hem köy hem de işletmeler için ayrı ayrı populasyon tespit çizelgeleri

(örneklem) oluşturulmuştur. Köy ve işletmelerin bağ alanları büyüklükleri dağılımı homojen olmadığı için örnek köy ve işletme sayısının belirlenmesinde Tabakalı Örneklem Yöntemi kullanılmıştır. Köy ve işletmeler için belirlenen popülasyon tespit çizelgelerinden hesaplanan parametreler kullanılarak Tabakalı Örneklem Yöntemine göre köy ve örnek işletme sayıları aşağıdaki formül kullanılarak (Çiçek ve Erkan 1996) popülasyon ortalamasının %10'u kadar bir hata payı dikkate alınarak örnek köy sayısı %80 ve örnek işletme sayısı ise %95 güven aralığında hesaplanmıştır.

$$n = \frac{(\sum N_i \times S_i)^2}{N^2 \times D^2 + \sum N_i \times S_i^2}$$

Formülde;

N : Toplam köy ya da işletme sayısı,

N_i : i'ninci tabakadaki birim sayısı,

S_i : i'ninci tabakanın standart sapması,

D : d/Z,

d : Ortalamadan belirli bir orandaki sapma,

Z : t-dağılımı cetvel değeri,

n : Gerekli asgari örnek büyüklüğünü göstermektedir.

Çizelge 3.1. Örnek köy sayısının belirlenmesinde kullanılmak üzere hesaplanan parametreler

Tabakalar (Köy Toplam Bağ alanı)	Köy Sayısı	Ortalama	S. Sapma (S_i)	$N_i \times S_i$	S_i^2	$N_i \times S_i^2$
100 da ve altı	73	46	28	2.030	773	56.451
101-300 da arası	55	186	61	3.364	3.741	205.763
301 da ve üzeri	67	619	406	27.219	165.038	11.057.519
Toplam	195	282		32.613		11.319.734

$$n = \frac{32.613^2}{195^2 \times 22.1^2 + 11.319.734} \Rightarrow 36$$

Örnek köy sayısı 36 olarak hesaplanmış olup, tabakalara göre dağılımı çizelge 3.2’de verilmiştir.

Çizelge 3.2. Örnek köy sayısının tabakalara göre dağılımı

Tabakalar (köy toplam bağ alanı)	Köy Sayısı	%	Çermik	Dicle	Eğil	Ergani	Toplam
100 da ve altı	73	37,4	3	3	3	4	14
101-300 da arası	55	28,2	3	2	2	3	10
301 da ve üzeri	67	34,4	3	3	2	4	12
Toplam	195	100,0	9	8	7	12	36

Çizelge 3.3. Örnek işletme sayısının belirlenmesinde kullanılmak üzere hesaplanan parametreler

Tabakalar (İşletme bağ alanı)	İşletme Sayısı	Ortalama	S. Sapma (S_i)	N_i x S_i	S_i²	N_i x S_i²
5 da ve altı	2054	3	1,27	2.606	1,6	3.307
5,1-10 da arası	1570	7	1,42	2.231	2,02	3.170
10,1 da ve üzeri	1895	20	11,50	21.802	132,36	250.824
Toplam	5519	10		26.639		257.301

$$n = \frac{26.639^2}{195^2 \times 0.5^2 + 257.301} \Rightarrow 87.1$$

Hesaplanan asgari örnek işletme sayısı 87 olarak bulunmuştur. Ancak değerlendirme dışı kalabilecek anketler de olabileceği dikkate alınarak 100’e tamamlanmış ve tabakalara dağıtılmıştır.

Çizelge 3.4. Örnek büyüklüğünün tabakalara göre dağılımı

Tabakalar (İşletme Bağ Arazisi)	İşletme Sayısı	%	Örnek İşletme Sayısı
5 da ve altı	2054	37,2	37
5,1-10 da arası	1570	28,4	28
10,1 da ve üzeri	1895	34,3	35
Toplam	5519	100,0	100

3.2.2. Verilerin Derlenmesi Safhasında Uygulanan Yöntem

Sosyoekonomik çalışmalarda dikkat edilmesi gereken en önemli husus veri toplamaya başlamadan önce, toplanacak bilgilerin neler olacağının belirlenmesidir. Bu yüzden bu araştırmada kullanılan anket formları, daha önce benzer çalışmalarda

kullanılan anket formları ve konu ile ilgili literatür bilgilerine bakılarak araştırmanın amaç ve kapsamına uygun olarak ürün ve bölge şartlarına göre kullanılabilecek şekilde düzenlenmesi ile elde edilmiştir.

Hesaplanan örnek işletme sayısının yarısı kadar goble terbiye sistemine sahip ve diğer yarısı kadar da telli terbiye sistemine sahip bağcılık işletmeleri ile görüşülmesine dikkat edilmiştir. Tesadüfi olarak belirlenen işletmelerden yüz yüze görüşmeler yoluyla doldurulan anketlerle toplanan veriler, 2018-2019 üretim dönemine aittir. Gerçekleştirilen anketlerin tamamı değerlendirilmiştir.

3.2.3. Verilerin Değerlendirilmesinde Kullanılan Yöntem

Derlenen bilgilerin bilgisayara girişi yapılmadan önce kontrolü yapılarak gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Verilerin bilgisayara aktarılmasında önceden hazırlanan kodlama anahtarı ile veri girişlerinin yapılacağı Excel sayfaları kullanılmıştır. Veri girişi tamamlandıktan sonra hatalı giriş olup olmadığı kontrol edilerek analize hazır hale getirilmiştir. Veri analizleri SPSS 22.0 yazılımı ile gerçekleştirilmiştir.

İşletmelerde iş gücü miktarı, yaş ve cinsiyet farklılıklarını gidermek için erkek iş gücü birimi (EİB) cinsinden hesaplanmıştır. Aile nüfusunun EİB'ne çevrilmesinde Çizelge 3.5'deki katsayılar kullanılmıştır (Erkuş ve Demirci 1996).

Çizelge 3.5. İşletmelerdeki işgücünün EİB'ye çevrilmesinde kullanılan katsayılar (Erkuş ve Demirci 1996)

Yaş Grupları	Cinsiyet	
	Erkek	Kadın
0-6	0.00	0.00
7-14	0.50	0.50
15-64	1.00	0.75
65+	0.75	0.50

Telli ve goble terbiye sistemine sahip işletmeler, bir dekar bağ alanı ve EİB'e düşen brüt ve net kâr bakımından karşılaştırılmıştır. Bölgedeki işletmelerde yılda 300 gün ve günde 10 saat çalışılabileceği ve okul çağındaki 7-14 yaş grubundaki çocuklardan da sadece okulların kapalı olduğu yaz döneminde yaklaşık 100 gün yararlanılabileceği varsayılarak işletmeler için toplam erkek işgünü (EİG) hesaplanmıştır. Bağcılık faaliyetinde aktif olarak değerlendirilen EİG miktarları

işletmeler için hesaplanan toplam EİG'ye oranlanarak işletmelerin işgücü potansiyelinin ne kadarının bağıcılık faaliyetinde değerlendirildiği tahmin edilmiştir (Kara 2009).

Bağıcılık faaliyetinde birim maliyet, üzüm yetiştiricilik faaliyeti ve üzüm işleme faaliyeti için ayrı ayrı üretim masrafları olarak hesaplanmıştır. Üretim masrafları, sabit ve değişen masrafların toplamı olarak hesaplanmaktadır. Sabit masraflar, üretim miktarına bağlı olmadan yapılan masraflardır. Değişen masraflar ise üretim hacmine bağlı olarak orantılı bir şekilde artan ya da eksilen masraflar olarak tanımlanan masraflardır (Erkuş ve Demirci 1996, Kırıl ve ark. 1999).

Bağıcılık faaliyetine ilişkin üzüm yetiştiricilik faaliyetinde sabit masraf unsurları olarak, bağ tesis amortismanı, sulama tesisi amortismanı, çıplak arazi değeri faiz karşılığı, genel idare giderleri ve aile işgücü ücret karşılığı alınmıştır. Bağ tesis amortisman payı, tesis döneminde (3 yıl) yapılan toplam tesis masraflarının bağın ekonomik ömrüne (50 yıl) bölünerek hesaplanmıştır. Sulama tesis amortismanı ise sulama tesis masraflarının çiftçilerin beyan ettiği sulama sistemlerinin ekonomik ömrüne bölünerek hesaplanmıştır. Genel idare giderleri, üretim masrafları toplamının %3'ü ve çıplak arazi değeri faiz karşılığı ise bağ tesislerinin bulunduğu mevkide aynı özelliklere sahip araziler için yetiştiricilerin beyan ettiği çıplak arazi değerinin %5'i olarak alınmıştır. Aile işgücü ücret karşılığı ise yabancı işgücüne ödenen ücret düzeyi esas alınarak hesaplanmıştır. Ürün işleme faaliyetinde sabit masraflar olarak sadece aile iş gücü ücret karşılığı dikkate alınmıştır.

Bu çalışmada, üzüm yetiştirme faaliyetinde değişen masraflar olarak alet ve ekipman kira giderleri, sulama, gübre, zirai mücadele giderleri, nakliye, ambalaj, yabancı iş gücü ve döner sermaye faizi dikkate alınmıştır. Ürün işleme faaliyetinin değişir masrafları olarak ise hammadde giderleri (üzüm, un, kil, ceviz, badem), yakacak gideri, yabancı işçilik, ambalaj giderleri ve döner sermaye faizi dikkate alınmıştır.

Döner sermaye faizi, değişken masraflar toplamının yarı değeri üzerinden reel faiz oranı uygulanarak, Kırıl ve ark (1999) tarafından bildirilen aşağıdaki formüle göre hesaplanmıştır.

$$i = \left(\frac{1 + r}{1 + f} \right) - 1$$

Formülde;

i = Reel faiz oranı,

r = Nominal (cari) faiz oranı,

f = Enflasyon oranını göstermektedir.

T.C. Merkez Bankasının 2019 yılı Aralık ayı verilerine göre Türkiye’de ortalama yıllık cari faiz oranı %16’dır (TCMB 2020). Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2019 yılı Aralık ayı Türkiye Üretici Fiyatları Endeksine (ÜFE) göre hesaplanan yıllık enflasyon oranı %22,38 olarak bildirilmektedir (TÜİK 2019). Bu iki oran Kıral ve ark., (1999) tarafından bildirilen formüldeki yerlerine konarak araştırmada kullanılan reel faiz oranı yaklaşık % -0,27 olarak hesaplanmıştır. Faiz enflasyon oranının altında gerçekleştiği bu sebeple cari faiz negatif işaretli olduğundan döner sermaye faizi hesaplanamamıştır.

İşletmelerde ihtiyaç duyulan çekigücü ihtiyacının kiralama yoluyla temin edileceği varsayılarak akaryakıt giderleri ve alet makine bakım ve onarım masrafları dikkate alınmamış, bunların yerine alet makine kira giderleri hesaplanmıştır.

Gayrisafi üretim değeri, üretim faaliyetinin asıl ve yan ürünlerinden elde edilen toplam değer olarak tanımlanmaktadır (Karagölge 1996). Bağcılık faaliyeti için gayrisafi üretim değeri, elde edilen yaş üzüm ve işlenmiş pekmez gibi ürünlerin üretim miktarının çiftçi eline geçen fiyatlar ile çarpılarak hesaplanmıştır (Erkuş ve Demirci 1996).

İncelenen işletmelerde sadece çalışmanın konusunu teşkil eden bağcılık faaliyetlerinin gelir ve gider unsurları dikkate alınarak her bir işletme için brüt ve net kâr hesaplanmıştır. Brüt kâr, gayrisafi üretim değerinden, değişken masraflar çıkarılmasıyla hesaplanmıştır. Net kâr ise gayrisafi üretim değerinden, üretim masraflarının (değişken masraflar+sabit masraflar) çıkarılması ile hesaplanmıştır (Aras 1988). İşletme başına hesaplanan brüt gelir (brüt kâr) ve net gelir (net kâr) miktarı, işletme başına bağ alanına bölünerek dekara brüt ve net gelir hesaplanmış ve karşılaştırmalarda bu değer kullanılmıştır.

Yukardaki açıklamalara göre üretim faaliyetinin brüt ve net geliri aşağıdaki formülle hesaplanmıştır.

Brüt Gelir = Gayrisafi Üretim Değeri – Değişen Masraflar

Net Gelir= Gayrisafi Üretim Değeri – (Değişen Masraflar+ Sabit Masraflar)

İncelenen işletmelerde elde edilen yaş üzümün bir kısmı pazarlanmakta ve bir kısmı da pekmez, pestil gibi ürünlere işlenmekte olduğundan brüt ve net kâr hem üzüm yetiştiriciliği hem de üzüm işleme faaliyeti için ayrı ayrı hesaplanmıştır.

Bağcılık faaliyeti ile ilgili önemli problemler, bağ tesisi düşünüldüğünde tercih edilecek çeşitler ve bağda görülen hastalık- zararlılar 1-5 likert (1 en düşük, 5 en yüksek) ölçeğine göre puanlanmıştır. Bağcılık problemleri, hastalık-zararlılar ve bağ tesisi düşünüldüğünde tercih edilecek çeşitler ortalama puanlar üzerinden değerlendirilmiştir (Likert 1932).

İstatistiki analizlerde işletmelerin mevcut durumlarının ortaya konmasında tanımlayıcı istatistiki yöntemler kullanılmıştır. Ayrıca, goble ve telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerin karşılaştırılmasında Bağımsız Örnekler t Testi ve ki-kare testi kullanılmıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

4.1. Bağcılık İşletmelerinin Demografik ve Sosyoekonomik Yapısı

4.1.1. Nüfus

Çiftçi nüfusu, işletmenin en önemli iş gücü kaynağını oluşturmaktadır. Anket verilerine göre, goble terbiye sistemi ve telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan her iki işletme grubunda da ortalama çiftçi ailesi nüfusu 8 kişi olarak bulunmuştur. Çizelge 4.1’de tarım işletmeleri nüfusunun, cinsiyete ve yaş gruplarına göre dağılımı verilmiştir. Yaş gruplarındaki kadın ve erkek nüfus oranları arasında büyük farklar bulunmamaktadır.

Nüfusun çeşitli yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında ise her iki grupta da en yüksek orana sahip bulunan yaş grubunun faal nüfus olarak kabul edilen 15-64 yaş grubu olduğu görülmektedir. Ekonomik yönden faal nüfus olarak nitelenen bu nüfus grubunun toplam oranı, goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde yaklaşık %87 olup, telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde ise %88’dir (Çizelge 4.1).

Çizelge 4.1. İşletmelerdeki nüfusun cinsiyete ve yaş gruplarına göre dağılımı

	Goble				Telli			
Yaş Grubu	Kadın	Erkek	Toplam	%	Kadın	Erkek	Toplam	%
0-6 yaş	5	3	8	2,0	2		2	0,5
7-14 yaş	18	4	22	5,5	15	21	36	8,9
15-64 yaş	156	194	350	87,5	171	188	359	88,4
65 ve yukarısı	6	14	20	5,0	3	6	9	2,2
Toplam nüfus	185	215	400	100,0	191	215	406	100,0
Ortalama	3,7	4,3	8,0	-	3,8	4,3	8,1	-

İşletme nüfusundaki yaş gruplarının dağılımı, işletmelerin iş gücü potansiyellerinin ortaya konabilmesi açısından önemlidir. Ayrıca, üreticilerin yaş dağılımları, üreticilerin yeniliklere açık olup olmayacaklarını belirlemede bir ölçüt olarak da kullanılmaktadır (Tatlídil 1989, Demiryürek 1993, Öztürk 2010).

Taşkın (2014) Isparta ili örneğinde, işletme başına düşen nüfus sayısını, telli terbiye sistemi ile üretim yapan işletmelerde 3,57 kişi, goble terbiye sistemi ile üretim yapan işletmelerde ise 4,56 kişi olarak belirtmiştir. Çalışmamızda her iki grupta da aile nüfus ortalaması 8 olarak bulunmuştur.

4.1.2. İşgücü

Çalışabilir nüfus içindeki yaş ve cinsiyet farklılıklarını ortadan kaldırmak için Çizelge 3.5'deki katsayılar kullanılarak aile nüfusu erkek işgücü birimi (EİB) cinsinden hesaplanmış (Kara 2000, Kara 2009, Kara ve ark. 2016) ve Çizelge 4.2'de verilmiştir.

Çizelge 4.2. İşletme gruplarına göre işletme başına işgücü potansiyeli (EİB)

Yaş Grupları	Goble		Telli		İşletmeler Ortalaması	
	İşletme Sayısı	Ortalama	İşletme Sayısı	Ortalama	İşletme Sayısı	Ortalama
Erkek Nüfus						
7-14	50	0,0	50	0,2	100	0,1
15-64	50	3,9	50	3,8	100	3,8
65+	50	0,2	50	0,1	100	0,2
Ara Toplam	50	4,1	50	4,1	100	4,1
Kadın Nüfus						
7-14	50	0,2	50	0,2	100	0,2
15-64	50	2,3	50	2,6	100	2,5
65+	50	0,1	50	0,0	100	0,0
Ara Toplam	50	2,6	50	2,7	100	2,7
Genel Toplam	50	6,7	50	6,8	100	6,8

İşletme nüfusunda olduğu gibi, işletme grupları arasında işletme başına hesaplanan işgücü miktarı bakımından da anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$).

İş gücü potansiyeli, goble terbiye sistemiyle bağıcılık yapan işletmelerde 6,7 EİB, telli terbiye sistemiyle bağıcılık yapan işletmelerde ise 6,8 EİB olarak hesaplanmıştır (Çizelge 4.3). İşletmelerin sahip olduğu iş gücünün ortalama olarak goble terbiye sisteminde 132,1 ve telli terbiye sisteminde ise 152,3 EİG'e eş iş

gördüğü hesaplanmıştır. Bu sonuç, aile işgücü potansiyelinin goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde sadece %6,7'sinin ve telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde ise sadece %7,7'sinin bağcılık faaliyetinde değerlendirildiği anlamına gelmektedir.

Çizelge 4.3. İncelenen işletmelerde EİB ve EİG cinsinden mevcut ve bağcılıkta değerlendirilen ve artan işgücü miktarları

İşletme Başına Düşen Birimler	Goble	Telli	İşletmeler Ortalaması
Aile İş gücü (EİB)	6,7	6,8	6,8
Çalışılabilir Gün (EİG)	1969	1969,5	1969,3
Bağcılıkta Çalışılan Gün (EİG)	132,1	152,3	142,2
%	6,7	7,7	7,2
Bağcılıkta Artan İşgücü (EİG)	1837	1817,2	1827,1
%	93,3	92,3	92,8
EİB'ne Düşen Çalışılan Gün (EİG)	294	289,6	289,6

Bayramoğlu ve ark. (2010) bağcılıkta işgücü potansiyelini şaraplık üzüm üretiminde 9,2 EİB, sofralık üzüm üretiminde 6,3 EİB olduğunu ortaya koymuştur.

Araştırma sonucunda Diyarbakır ilinde bağcılık faaliyeti için ortalama 142 gün çalışıldığı saptanmıştır. Yılmaz (2018) Trakya bölgesinde bağcılık işletmecilerinin yılda ortalama 161 gün bağcılık faaliyeti için çalıştığını bildirmiştir. Buna göre Diyarbakır ili bağcılık faaliyeti için çalışılan gün sayısının Trakya bölgesine göre daha düşük olduğu saptanmıştır.

4.1.3. Eğitim

Çiftçinin eğitim durumunun, yenilikleri benimsemesinde etkili bir faktör olduğu bildirilmektedir (Kara 1996). Bu nedenle, işletmenin başarısında, müteşebbis faktörünün yani işletmeyi idare edenin yaşı ve eğitim seviyesi etkili olacağından (Karagölge 1996, Kara ve Kadioğlu 2004, Kara 2009) örneğe çıkan işletmelerde çiftçilerin eğitim durumu ve yaşı da incelenmiştir. Buna göre, goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan çiftçilerin yaş ortalaması 54, telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan çiftçilerin yaş ortalaması ise 52 olarak hesaplanmıştır.

Yılmaz (2018) Trakya bölgesi üreticilerinin yaş ortalamasının 48 olduğunu bildirmiştir. Eser (2019) ise Şanlıurfa bağcılık işletmelerinde yaptığı çalışma sonucunda işletmecilerin ortalama yaşının 52 yıl olduğunu ve işletmecilerin yaş aralığının 35-65 yıl arasında değişim gösterdiğini belirtmiştir. Araştırmamızda yaş ortalaması 53 olarak bulunmuştur.

Çizelge 4.4'ten de görüldüğü üzere çiftçilerin büyük çoğunluğu her iki grupta da ilkökul mezunudur. Goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde ilkökul mezunlarının oranı (%46), telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerdekine (%40) oranla daha yüksektir. Telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde okur-yazar olmama durumu yok iken, goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde bu oran %12'dir.

Çizelge 4.4. Çiftçilerin eğitim düzeyi

Eğitim Düzeyi	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Okur-Yazar değil	6	12	0	0
Okur Yazar	4	8	2	4
İlkokul	23	46	20	40
Ortaokul	8	16	10	20
Lise	4	8	14	28
Yüksekokul	3	6	3	6
Üniversite	2	4	1	2
Toplam	50	100	50	100

Elmalı (2008) işletme yöneticilerinin % 97,14'ünün ilkökul mezunu olduğunu bildirmiştir. Taşkın (2014) ise telli ve goble terbiye sistemlerine göre üzüm üretim faaliyetinde bulunan işletmecilerin sırasıyla %68,83 ve %67,53 oranla ilkökul mezunu olduğunu saptamıştır. Ayrıca Yılmaz (2018) yaptığı çalışmada işletme sahiplerinin %78,7'sini ilkökul mezunu, % 0,4 okuma yazması olmayanlar olarak tespit etmiştir. Her üç çalışmadan elde edilen bulgularla uyumlu olarak araştırmamızda da işletme sahiplerinin eğitim seviyesi en yüksek oranla ilkökul mezunu olarak saptanmıştır.

Nitekim, Eser (2019) araştırmasında bağcılık işletmelerinde işletmecilerin %25'inin ilkökul mezunu, %44,68'inin ise orta öğrenim düzeyinde tahsilli olduğunu belirtmiştir. Buna göre Şanlıurfa ili bağcılık işletmeleriyle ilgilenen işletmecilerin

eğitim düzeyinin Diyarbakır ili işletme sahiplerine göre daha yüksek olduğu görülmektedir.

4.1.4. Yetiştiricinin Sahip Olduğu Belgeler

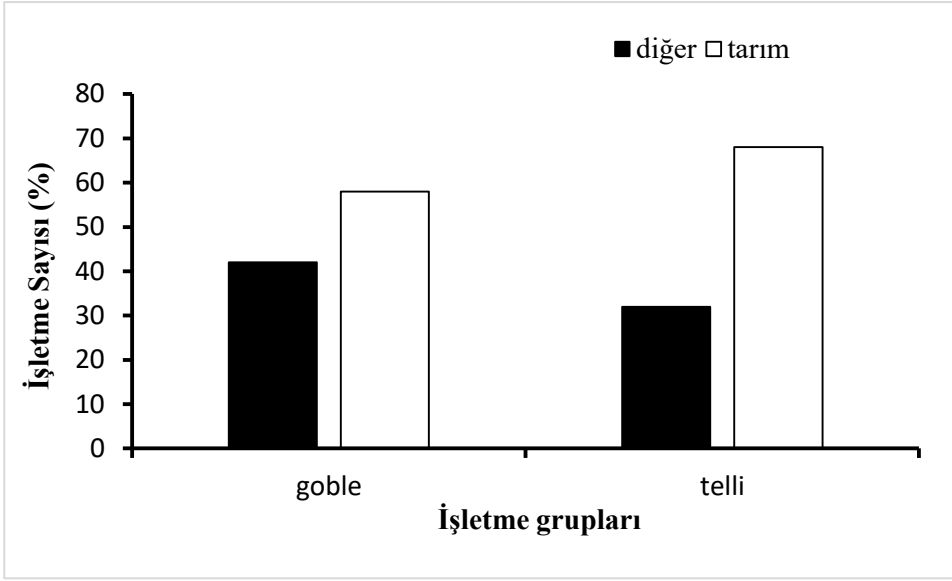
Yetiştiricilerin sahip olduğu belgeler incelendiğinde; %41'inin herhangi bir belgesi bulunmadığı, %55'nin ise sadece çiftçilik belgesine sahip olduğu saptanmıştır. Bir diğer husus ise telli terbiye sistemine sahip işletmelerin goble terbiye sistemine sahip işletmelere göre yaklaşık iki kat daha fazla oranda çiftlik belgesine sahip olduğu tespit edilmiştir. (Çizelge 4.5).

Çizelge 4.5. Yetiştiricinin sahip olduğu belgeler

Belgeler	Üretim Şekli					
	Goble	%	Telli	%	Toplam	%
Belgesi olmayanlar	29	58	12	24	41	41
Çiftçilik Belgesi	20	40	35	70	55	55
Kurs bitirme Belgesi	1	2	3	6	4	4
Toplam	50	100	50	100	100	100

4.1.5. Yetiştiricinin Asıl Mesleği

Goble terbiye sistemiyle üzüm yetiştiriciliği yapan çiftçilerimizin %58'inin asıl faaliyet konusunu çiftçilik; %42'sinin ise diğer meslek grupları (imam, memur, market işletmecisi, şöför, güvenlik görevlisi, muhtar vs.) oluşturmaktadır. Telli terbiye sistemiyle üzüm yetiştiriciliği yapan çiftçilerimizin %68'inin asıl faaliyet konusunu çiftçilik ve %32'sini ise diğer meslekler oluşturmaktadır (Şekil 4.1). Ancak gruplar arasındaki fark Ki-kare testine göre anlamlı bulunmamıştır ($p < 0,01$).

Şekil 4.1. Yetiştiricinin asıl mesleğinin gruplara göre dağılımı

Taşkın (2014) tarım dışı işle uğraşan işletme sahiplerinin oranını telli terbiye sisteminde %36,36, goble terbiye sistemi ile üretim yapanlarda %62,34 olarak hesaplanmıştır. Çalışmamızda ise goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletme sahiplerinin % 42, telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmecilerin ise % 32'sinin bağıcılık dışı işle uğraştığı tespit edilmiştir. Önceki araştırmaya göre goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletme sahiplerinin bağıcılık dışı işle uğraşma oranı telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelere göre daha yüksek olduğu görülürken, çalışmamızda bu durumun tam tersi olduğu görülmektedir.

4.1.6. Üreticilerin Örgütlenme Durumu

Goble terbiye sistemiyle bağıcılık yapan çiftçilerimizin %37'si herhangi bir tarım kuruluşuna üye olmadığını belirtmiştir. İşletme sahiplerine herhangi bir kuruluşa üye olmamalarının nedenleri sorulduğunda; buna gerek duyulmadığını, desteklemelerin yetersiz olduğunu, arazi miktarlarının yetersiz olduğunu, bilgilendirmelerin yapılmadığını belirtmişlerdir. Goble terbiye sistemiyle bağıcılık yapan çiftçilerimizin %52'sinin ziraat odasına, %13'lük kısmı ise diğer tarım kuruluşlarına (tarım kooperatifi, damızlık hayvan yetiştiriciliği birliği vb.) üye olduğu bildirmişlerdir. Telli terbiye sistemiyle bağıcılık yapan çiftçilerimizin %56'sı ziraat odasına, %20'si organik meyve üreticiler birliğine, %17'si ise diğer tarım kuruluşlarına (tarım kooperatifi, damızlık hayvan yetiştiriciliği birliği, arıcılar birliği vb.) üye olduklarını belirtmişlerdir (Çizelge 4.6).

Çizelge 4.6. Çiftçilerin örgütlenme durumu

Örgütlenme Durumu	Üretim şekli					
	Goble	%	Telli	%	Toplam	%
Hayır, Üye değilim	22	37	5	6	27	19
Organik Meyve Yetiştiriciler	1	1	16	20	17	12
Ziraat Odası	28	52	45	56	73	52
Diğerleri	7	13	14	17	21	15
Toplam*	58	100	80	100	138	100

*Toplam işletme sayısının, toplam örgütlenme durumundan az olmasının nedeni; her işletme sahibinin birden fazla örgüte üye olmasından kaynaklanmaktadır.

Gelişmekte olan ülkelerde tarımının iyileştirilmesi adına üreticilerin eğitilmesi ve bilgilendirilmesi için örgütlülük önem arz etmektedir (Çıkın ve Olgun 1996). Üretici örgütleri, kırsal toplumun gelirini artırarak yaşam şartlarını iyileştirmede ve tarımsal gelişimi sağlamada önemli araçlardan biridir. Üreticilerin birbirinden bağımsız hareket etmesi, alıcı ve satıcı karşısında güçsüz olmaları, üreticileri ekonomik ve mesleki çıkarlarını korumak amacıyla kooperatifler, sendikalar, dernekler ve meslek odaları gibi üretici örgütlerini kurmaya yöneltmiştir (İnan ve ark. 2005).

Elde edilen bilgilere göre telli terbiye sistemiyle bağıcılık yapan çiftçilerimizin örgütlenme durumunun, goble terbiye sistemiyle bağıcılık yapan çiftçilerimizden daha iyi olduğu görülmektedir.

4.1.7. Bağıcılık Faaliyetlerinde Teknik Bilgi Kaynakları

Üreticilerin üzüm üretimi konusunda teknik bilgi destek aldığı yerler Çizelge 4.7.'de verilmiştir. İşletme sahiplerinin verdikleri cevaplar doğrultusunda, her iki grupta da teknik bilgi konusunda yardım aldıkları kaynak öncelikli olarak ortalama 4,8 puanla aile büyükleri olduğu belirtilmiştir. Bunu sırasıyla ortalama 2,5 puanla lider çiftçiler, ortalama 2,2 puanla tarım müdürlükleri takip etmektedir.

Çizelge 4.7. Çiftçilerin bilgi kaynakları

Bilgi kaynakları	Goble		Telli		Toplam	
	İşletme Sayısı	Ortalama Puan (1-5) Ölçeği	İşletme Sayısı	Ortalama Puan (1-5) Ölçeği	İşletme Sayısı	Ortalama Puan (1-5) Ölçeği
Aile büyükleri	50	5,0	50	4,7	100	4,8
Ziraat Odaları	50	1,4	50	1,2	100	1,3
Kooperatifler	50	1,1	50	1,1	100	1,1
İlaç bayileri	50	1,4	50	1,5	100	1,5
Lider çiftçiler	50	2,0	50	3,0	100	2,5
Üniversite	50	1,0	50	2,6	100	1,8
Tarım Müdürlükleri	50	1,6	50	2,8	100	2,2
Televizyon programları	50	1,7	50	1,8	100	1,8

Taşkın (2014) goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerin %36,36'sının kendi deneyimlerine göre üzüm üretim faaliyetinde bulunduklarını, %19,48'inin Tarım ve Orman Bakanlığı il ve ilçe Müdürlüklerinden, %15,58'lik kısmı zirai ilaç bayilerinden teknik bilgi edindiklerini bildirmiştir. Telli terbiye sistemi ile üretim yapan üreticilerin teknik bilgi konusunda %36,36'sının Tarım ve Orman Bakanlığı il ve ilçe Müdürlüklerine danıştıkları, %23,38'lik kısmı ise kendi tecrübeleri olduğunu belirtmiştir. Teknik bilgi edinme konusunda Diyarbakır ilindeki çiftçilerin yetersiz olduğu görülmektedir.

4.1.8. Bilgisayar Sahipliği ve İnternet Erişimi

Günümüzde hızla gelişen ve değişen bilgi kaynaklarına ulaşabilmek ve bu kaynakları tarıma entegre edebilmek adına çiftçilerin bilgisayar ve interneti verimli bir şekilde kullanabilmeleri kaçınılmaz bir gerekliliktir.

İşletme sahiplerinin bilgisayar kullanma durumları incelendiğinde; bilgisayar kullanabilen işletme sahiplerinin oranı, goble terbiye sistemiyle bağıcılık yapan işletmelerde, telli terbiye sistemiyle bağıcılık yapan işletmelere göre daha düşüktür. (Çizelge 4.8).

Çizelge 4.8. Çiftçilerin bilgisayar kullanma durumu

Bilgisayar kullanma durumu	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Bilgisayar kullanabilen	11	22	16	32
Bilgisayar kullanmayan	39	78	34	68
Toplam	50	100	50	100

Benzer şekilde, telli terbiye sistemine sahip işletmelerin, goble terbiye sistemine sahip işletmelere göre daha fazla oranda internet erişimine sahip oldukları tespit edilmiştir (Çizelge 4.9).

Çizelge 4.9. İşletmelerin internet kullanma durumu

İnternet erişimi	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
İnternet kullanabilen	13	26	20	40
İnternet kullanmayan	37	74	30	60
Toplam	50	100	50	100

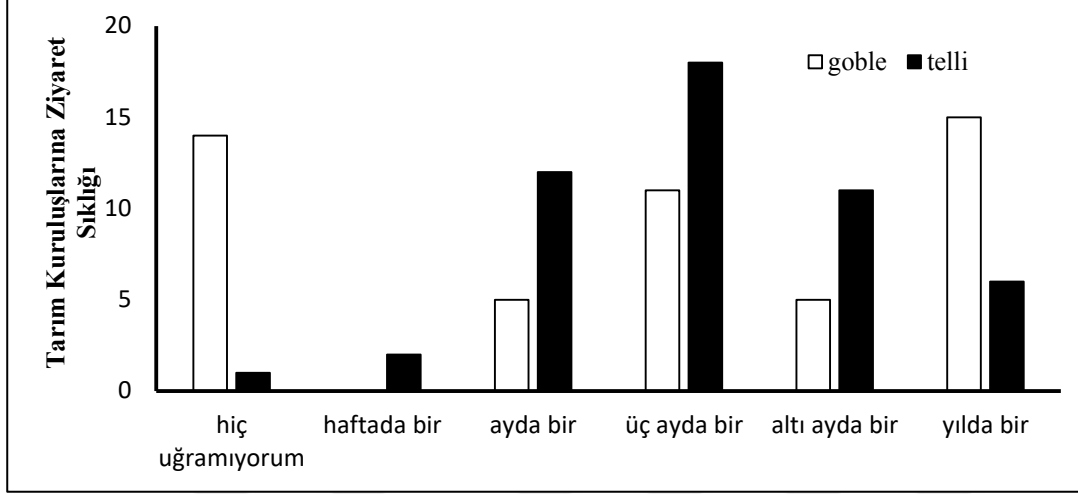
Taşkın (2014) çalışmasında bilgisayar ve internet kullanan işletmelerin oranını goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde sırasıyla %18,18 ve %10,39, telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde ise sırasıyla %36,36 ve %31,17 olarak tespit etmiştir. Buna göre Diyarbakır bağcılık işletmelerinin bilgisayar ve internet kullanma durumlarının daha düşük olduğu saptanmıştır. Ancak her iki çalışmada da görüldüğü üzere genel olarak çiftçilerimizin teknolojiyle uğraşlarının az olduğu tespit edilmiştir.

4.1.9. Çiftçinin Tarım Kuruluşlarına Uğrama Sıklığı

İşletme sahiplerinin üretim faaliyetleri ile ilgili olarak tarım kuruluşlarına uğrama sıklıkları, yeni teknik bilgi ve gelişmelerden haberdar olma açısından önem arz etmektedir. İşletme sahiplerinin tarım kuruluşlarına uğrama durumları Şekil 4.2’de verilmiştir. Verilere göre; telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan çiftçilerimizin, goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan çiftçilerimize göre tarım kuruluşuna daha sık ziyaretlerde bulunduğu tespit edilmiştir. Bu da telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletme sahiplerinin yeni teknik bilgi ve gelişmelere daha fazla ilgili olduklarını

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

göstermektedir. Bununla birlikte çiftçilerin büyük bir çoğunluğunun tarım kuruluşlarını ziyaret etme nedenlerinin desteklemeler ya da arazi kayıtları için olduğu saptanmıştır.

Şekil 4.2. Çiftçinin tarım kuruluşuna uğrama sıklığı

4.1.10. İşletme Varlıkları

4.1.10.1. Arazi Varlığı

İşletmeler ortalaması işletme başına arazi varlığı 142,7 da hesaplanmış olup, bunun %90'ını mülk araziler ve %9'unu ise kira ya da ortağa işlenen araziler meydana getirmektedir. Yetiştirici grupları için de benzer durum söz konusu olmakla birlikte goble sistemine sahip işletmelerin daha fazla araziye sahip oldukları tespit edilmiştir (Çizelge 4.10).

Çizelge 4.10. Arazi varlığı

	Üretim Şekli								
	Goble			Telli			Toplam		
Mülkiyet Durumu	İşletme sayısı	Ortalama	%	İşletme sayısı	Ortalama	%	İşletme sayısı	Ortalama	%
Mülk Arazi	50	178,3	91,0	50	80,8	90,4	100	129,6	90,8
Kira/Ortak Arazi	50	17,6	9,0	50	8,6	9,6	100	13,1	9,2
Toplam Arazi	50	195,9	100,0	50	89,4	100,0	100	142,7	100,0

4.1.10.2. Bağ Arazisi

İşletmelerin bağ tesisleri incelendiğinde; goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerin ortalama bağ arazi miktarı 19,1 dekar ve ortalama omca sayısı 2131,3 olup, dekara omca sayısı 111,5 olarak hesaplanmıştır. İşletmeler ortalaması bağ yaşı ise ortalama 49'dur.

Telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde ise ortalama bağ arazisi 12,5 dekar ve ortalama omca sayısı 2211,9 olup, dekara omca sayısı 176,4 ve ortalama tesis yaşı 8 olarak belirlenmiştir.

İşletmelerde dekara düşen omca sayısı, telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerden daha yüksek bulunmuştur (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11. Üretim tipine göre işletme başına ortalama bağ alanı ve üretim bilgileri

Bağ Tesisleri	Üretim şekli		
	Goble	Telli	Toplam ortalama
Bağ alanı (da)	19,1	12,5	15,8
Toplam omca sayısı (adet)	2131,3	2211,9	2171,6
Ortalama tesis yaşı (yıl)	49	8	70,9

Elmalı (2008) tel ile terbiye edilmiş olan bağ alan ortalamasını 6,48 da, telsiz terbiye edilmiş bağ alan ortalamasını ise 3,48 da olarak hesaplamıştır. Taşkın (2014) ise benzer çalışmada ortalama bağ alanını goble terbiye sisteminde 13,49 da, telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde ise 12,73 da olarak tespit etmiştir. Bu sonuçlara göre Diyarbakır ilindeki bağ alanı değerlerinin diğer illere göre daha yüksek değerlerde olduğu söylenebilir.

4.1.10.3. Arazi Yapısı

Çiftlik işletmelerinde arazi parçalılığı üretim faaliyetinde zorluklara, arazi ve işgücü kaybına neden olmaktadır (Aksöz 1966, Kara 2000 ve 2009). Arazi parçalılık durumu mevcut veraset kanunu nedeniyle ülkenin tamamında soruna neden olmaktadır.

İncelenen işletmelerde bağ arazileri bir veya birden fazla bağ parsellerinden oluşmaktadır. Çalışmamızda goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan üreticilerin ortalama parsel sayısı 2 iken, telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde ortalama parsel sayısı 1,06 olarak tespit edilmiştir. Parsel sayısı bakımından gruplar arasındaki fark istatistiki olarak çok önemlidir ($p<0,01$).

Çizelge 4.12. Goble ve telli terbiye sistemleriyle bağcılık yapan işletmelerin bağ parsel sayıları

Parsel Sayısı	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Tek parseli olanlar	14	28	36	72
İki parseli olanlar	16	32	10	20
Üç ve daha fazla	20	40	4	8
Toplam	50	100	50	100

Eser (2019) bağ arazi parçalılık durumunu ortalama 1,18 olarak bulmuştur. Bu değer Diyarbakır ili bağcılık işletmelerinin parçalılık durumuna göre çok düşük olarak saptanmıştır.

4.1.10.4. Bağ Tesisi Özellikleri

Çok yıllık bir bitki olan asmanın ekonomik ömrü 40-50 yıldır. Oldukça uzun bir ekonomik ömre sahip olduğundan bağ tesis edilirken, yer seçiminden dikime kadar her aşamada tekniğine uygun bir şekilde hareket edilmesi gerekmektedir. Kontrollü ve planlı tesis edilen tesislerin verimi yüksek ve ekonomik ömrü de uzun olacağı gibi, bağ tesisinde yapılan hataların daha sonra düzeltilmesi oldukça zor olup, bağın ekonomik ömrünü ve verimini olumsuz etkileyecektir. Bağ tesis edilirken dikkat edilecek en önemli husus; bağ tesis edilecek bölgenin iklim ve toprak özelliklerinin asma ile uyum içinde olmasıdır (Barış 1983).

Sulama durumu

İncelenen işletmelerde; goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde sulama yapılmaz iken, telli terbiye sistemine sahip parsellerin %86,6'sında sulama yapılmaktadır. Sulama yapan çiftçilerin büyük çoğunluğu damla sulama yöntemini tercih etmekte ve parseller çiftçi tarafından ortalama 10-13 defa sulanmaktadır. Sulama genelde çiçeklenme sonrası yapılmaktadır (Çizelge 4.13).

Çizelge 4.13. Bağ parsellerinin sulama durumu

Sulama	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Kuru	135	100	7	13,2
Sulu	0	0	46	86,8
Toplam	135	100,0	53	100,0

Üzüm yetiştiriciliğinde sulama, toprağın yapısına zarar vermeden, birim alandan daha yüksek verim alabilmek için, asma kökünün ihtiyaç duyduğu nemi karşılamak üzere yapay yollardan karşılanmasıdır. Ancak özellikle yağış rejimi düzensiz ve yetersiz olan bölgelerde sulamanın yapılması zorunludur. Bağcılık yapılan bölgelerimizde, kış veya ilkbahar aylarında yağışların düşmesiyle biriken su rezervleri haziran ayının ortalarına kadar genellikle bağ için yeterli olabilmektedir. İklimi çok kurak geçen bölgelerde, haziran ayından sonra bağın ihtiyaç duyduğu suyun mutlaka karşılanması gerekmektedir (Çelik ve ark. 1998). Bundan dolayı susuz yetiştiricilik yapan işletmelerin sulama yapması tavsiye edilir.

Bağ parsellerinin toprak yapısı

Yetiştirici beyanlarına göre, goble terbiye sistemine sahip parsellerin %18,5'i taşlı, %14,8'i kumlu ve %66,7'si killi-tınlı iken, telli terbiye sistemine sahip parsellerin %98,1 killi-tınlı, %2'si ise kumlu olarak saptanmıştır.

Farklı yapıdaki çeşitli topraklarda üzüm yetiştiriciliği yapılabilmeyle birlikte, tınlı veya kumlu-tınlı, biraz çakıllı ve orta düzeyde kalkerli toprakların bağ yetiştiriciliği açısından uygun olduğu kabul görmektedir. Ağır killi veya alt katmanları geçirimsiz yüzlek (sığ) topraklar, zayıf drenaj ve yetersiz havalanma özellikleri nedeniyle, bağcılık için elverişsiz topraklardır (Çelik ve ark. 1998).

Bağ parsellerinin topoğrafyası

Bağ parsellerinin topoğrafyası incelendiğinde bağ tesisleri, goble terbiye sistemine sahip parsellerin %73,3'ü ve telli terbiye sistemine sahip parsellerin %94,3'ü düz arazi özelliğine sahiptir. Diğer goble ve telli terbiye parsellerinin arazi yapısı meyillidir (Çizelge 4.14).

Çizelge 4.14. Bağ parsellerinin topoğrafyası

Topografya	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Düz	99	73,3	50	94,3
Meyilli	36	26,7	3	5,7
Toplam	135	100,0	53	100,0

Bağ parsellerinin yön özellikleri

Bağ parsellerinin yön özellikleri incelendiğinde, telli terbiye sistemine sahip bağlarda arazilerin %3,8'i güney, %1,9'u batı yönüne baktığı tespit edilmiştir. Goble terbiye sistemiyle kurulan bağlarda ise meyilli arazilerin yönü çoğunlukla güneye bakarken bunu sırasıyla doğu, güneydoğu, batı ve güneybatı takip etmektedir (Çizelge 4.15).

Çizelge 4.15. Bağ parsellerinin yön özellikleri

Yön durumu	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Doğu	9	6,7	0	0
Batı	4	3,0	1	1,9
Kuzey	2	1,5	0	0
Güney	13	9,6	2	3,8
Güneybatı	3	2,2	0	0
Güneydoğu	5	3,7	0	0
Düz	99	73,3	50	94,3
Toplam	135	100,00	53	100

Bağlarda arazi yönü, güneşlenmenin en iyi sağlandığı güney doğrultusunda olması verim ve kaliteyi olumlu yönde etkilemektedir (Çelik ve ark. 1998). Yapılan çalışma sonucunda, incelenen bağcılık işletmelerindeki bağların büyük bir çoğunluğunun düzlük alanlarda tesis edilmiş olduğu belirlenmiştir. Özellikle telli terbiye sistemiyle kurulan bağların düzlük alanlarda kurulması tercih edilmiştir.

Bağ tesislerinde kullanılan çeşitler

Goble bağ parsellerinin % 51 karışık yerel çeşitleriyle (Genç Mehmet, Banki, Avderi, Vanki, Çirbet, Bizdok, Kohar, Şekrok, Beyaz Gıldun, Mikeri vb.) tesis edilmiş bağlar ilk sırada yer almaktadır. Bunu sırayla %29 'luk bir oranla sadece Şire çeşidi, %8,1'lik oranla karışık standart çeşitler (Alphonse Lavallee, Michele Palieri, Italia, Ata Sarısı, Red Globe, Narince, Çekirdeksiz, Tahhannebi, Horoz Karası, Cardinal, Yalova İncisi, Hönüsü, Öküzgözü, Boğazkere) ile kurulu bağlar takip etmektedir (Çizelge 4.16).

Telli terbiye sistemli bağ parsellerinde ise ilk sırada %50,9'luk oranla karışık üzüm çeşitleriyle (Alphonse Lavallee, Michele Palieri, Italia, Ata Sarısı, Red Globe, Narince, Çekirdeksiz, Tahhannebi, Horoz Karası, Cardinal, Yalova İncisi, Hönüsü,

Öküzgözü, Boğazkere) tesis edilmiş olduğu görülmektedir. Bunu sırasıyla karışık yerel çeşitlerle (Genç Mehmet, Banki, Avderi, Vanki, Çirbet, Bizdok, Kohar, Şekrok, Beyaz Gıldun, Mikeri vb.) (%30), ve Boğazkere (%11,3) tesis edilmiş bağlar takip etmektedir (Çizelge 4.16). Telli terbiye sistemiyle üzüm yetiştiriciliği yapan işletmelerde, daha çok standart üzüm çeşidi tercih edildiği görülmektedir.

Çizelge 4.16. Bağ tesislerinde kullanılan çeşitler

Çeşitler	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Şire	40	29,6	4	7,5
Boğazkere	5	3,7	6	11,3
Şire ve Boğazkere	9	6,7	0	0
Karışık yerel çeşitler	70	51	16	30
Karışık standart çeşitler	11	8,1	27	50,9
Toplam	135	100	53	100

Bu konuda yapılan çalışmalar incelendiğinde; Taşkın (2014) Goble terbiye sistemi ile üretim yapan işletmelerde yetiştirilen çeşitlerin başında % 41,56'lık oranla Horoz Karası bunu sırasıyla; Siyah Büzgülü (%35,06), Razaki (%32,47) ve Gemre (%29,87) çeşitlerinin takip ettiğini belirtmiştir. Telli terbiye ile yetiştiricilik yapan işletmelerde ise yine en yüksek oranla %46,75 Horoz Karası, Alphonse Lavalee (%42,86), Razaki (%20,78) ve Red Globe (%15,58) üzüm çeşitlerinin olduğunu saptamıştır.

Yılmaz (2018) çalışmasında sofralık üzüm çeşitlerinde dekara en fazla yetiştirilen çeşitleri Narince (10), Alfonsa(7), Cardinal(4) ve Yapıncak(4), şaraplıklarda ise Clairete (18,6), Cabarnet (15) ve Kalecik karası (14,6) olduğunu bildirmiştir.

Eser (2019) ise Şanlıurfa da yapmış olduğu çalışmada, bağcılık işletmelerinin %55,56'sının Çiloreş (yerel çeşit) ve %22,22'sinin Horozkarası çeşidiyle üzüm yetiştiriciliğinin yapıldığını tespit etmiştir.

Bağ parsellerindeki üzümlerin değerlendirme şekli

İşletmelerde üretilen üzümlerin kullanım şekillerinin farklı olduğu Çizelge 4.17' de görülmektedir. Goble terbiye sistemine sahip parsellerin %43,7'si sadece şıralık, %33,3'ü şaraplık-şıralık, ve %11,1'i ise sofralık-şıralık olarak üzümlerini

değerlendirmiştir. Telli terbiye sistemine sahip parsellerin ise %45,3'ünde sofralık-şıralık, %13,2'sinde sadece şaraplık olarak değerlendirmiştir.

Çizelge 4.17. Bağ parsellerindeki üzümün kullanım şekli

Çeşitler	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Sofralık	2	1,5	6	11,3
Şıralık	59	43,7	4	7,5
Şaraplık	4	3,0	7	13,2
Sofralık ve Şıralık	15	11,1	24	45,3
Şaraplık ve Şıralık	45	33,3	6	11,3
Karışık	10	7,4	6	11,3
Toplam	135	100	53	100

Goble terbiye sistemine sahip işletmelerde üzümünü şıralık olarak değerlendirdiği, buna karşın telli terbiye sistemine sahip işletmelerde ise hem sofralık hem de şıralık olarak kullanıldığı göze çarpmaktadır.

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yöresel ürünlere dönüştürme amacıyla şıralık çeşitler tercih edilirken, Akdeniz Bölgesinde ise genellikle sofralık çeşitler tercih edildiği bilinmektedir. Çizelge 4.17.'deki verilere bakıldığında, telli terbiye sistemiyle üzüm yetiştiriciliğinin başlamasıyla yöre çiftçilerinin standart sofralık üzüm çeşitlerine yöneldiği ve ürünlerini sofralık olarak piyasaya sürdükleri anlaşılmaktadır.

Asma fidanlarının temin edildiği yer

Goble sistemli bağ parsellerine sahip yetiştiricilerin %64'ünün bağlarını kendi ürettiği fidanlarla, %35'i ise özel firmalardan temin edilen fidanlarla tesis ettiği; telli terbiye sistemli parsellerin ise genellikle (%66) özel firmalardan sağlanan fidanlarla tesis edildiği belirlenmiştir. Diğer parseller kamu (IFAD, AB, Belediyeler, vb) ve özel kuruluşlardan edinilen fidanlarla tesis edilmiştir (Çizelge 4.18).

Çizelge 4.18. Asma fidanlarının temin edildiği yer

Bağdaki Çelikleri Temin Etme Durumu	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Kamu	0	0	4	7,5
Özel	47	34,8	35	66,0
Kendi	87	64,4	2	3,8
Kendi ve Özel	1	0,7	4	7,5
Kamu ve Özel	0	0	8	15,1
Toplam	135	100	53	100

Elmalı (2008) çalışmasında bağ işletmelerinin % 62,86'sının fidanlarını yalnızca devlet kuruluşlarından, % 22,86'sının şahıslar ve devlet kuruluşlarından, % 10'unun yalnızca şahıslardan, % 2,85'inin kendi işletmesi, şahıslar ve devlet kuruluşlarından, % 1,43'ünün ise yalnızca kendi işletmesinden temin etmekte olduğunu belirtmiştir. Yıldız (2019) ise çalışmasında bağ işletmecilerinin %52'sinin fidanlarını fidancılardan, %30,30'unun kendileri (eski bağlar veya komşu anaç temini), %9,40'ının ilçe tarım ve %5,40'ının il tarımdan temin ettiklerini bildirmiştir. Bu sonuçlar Diyarbakır ilinden elde edilen veriler ile benzerlik göstermektedir.

4.2. Bağcılık Faaliyetinde Yetiştiricilik Uygulamaları

4.2.1. Toprak İşleme

İncelenen işletmelerin bir üretim yılında ortalama toprak işleme sayısı 3-4 olup; 2 ve daha az sayıda toprak işleyen işletme sayısı %20, 3 ve 4 kez toprak işleyen işletme sayısı %63, 5 ve daha fazla sayıda toprak işleyen işletmelerin sayısı %17 olarak saptanmıştır. (Çizelge 4.19). İşletmelerin toprak işleme sayısı açısından gruplar arası fark istatistiki olarak çok önemlidir ($p<0,01$). Toprak işleme ortalama goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde 3 sa/da, telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde ise 2,7 sa/da sürdüğü saptanmıştır.

Çizelge 4.19. İşletmelerde toprak işleme sayısı

Toprak işleme sayısı	Üretim şekli					
	Goble	%	Telli	%	Toplam	%
2 ve daha fazla	19	38	1	2	20	20
3 ve 4	29	58	34	68	63	63
5 ve daha fazla	2	4	15	30	17	17
Toplam	50	100	50	100	100	100

Elmalı (2008) bağ işletmelerinde sürüm yapan üreticilerin % 7,58'i yılda bir kez, %77,27'si iki kez, % 15,15'i ise üç kez sürüm yaptıklarını tespit etmiştir. Çalışmamızda bağcılık işletmelerinin daha fazla sayıda sürüm yaptıkları görülmektedir.

İşletmelerde toprak işlemenin nasıl yapıldığı incelendiğinde ise goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde; traktör ile toprak işleme oranı %76, el ile toprak işleme oranı %10, hem traktör hem de el ile toprak işleme oranı %10, traktör ve çapa makinası ile toprak işleme %4 olarak yapıldığı görülmüyor. Telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde %56'lık yüksek bir oranla sıra araları traktör ile, sıra üzeri el ile toprak işleme yapılmaktadır. Bunu sırasıyla %34 traktör ile çapa makinası kombinasyonu ve %10'luk oranla yalnız traktör ile bağ toprakları işlenmektedir. Telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde yalnız el ile toprak işleme yapılmamaktadır (Çizelge 4.20).

Çizelge 4.20. İşletmelerde toprak işleme şekli

Nasıl yapıldığı	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
El ile	5	10	0	0
Traktörle ile	38	76	5	10
Traktör ve çapa makinası ile	2	4	17	34
Traktörle ve el ile	5	10	28	56
Toplam	50	100	50	100

Goble sistemine sahip işletmeler genellikle toprak işlemeyi traktör ile yaparken, telli terbiye sistemine sahip işletmelerde toprak işlem traktör ve çapa makinesi kullanılarak yapılmaktadır.

4.2.2. Gübreleme

İncelenen işletmelerin %76'sının toprak analizi yapmadıkları tespit edilmiştir. İşletmecilerin toprak analizi yapmama nedenleri; bu işlemi yapmaya gerek duyulmadığı, nasıl yapılacağının bilinmediği ve bu işlem için para harcamak istemediği şeklinde ifade edilmiştir. Toprak analizi yapan işletmelerin telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmeler olduğu, bunların ise sadece tesis öncesi toprak analizi yaptıkları belirlenmiştir.

Anket sonuçlarına göre işletme sahiplerinin yıl içerisinde kaç kere gübreleme yaptıkları incelendiğinde, goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerin %32'si hiç

gübreleme yapmayıp; bu işletmelerin %40'ı bir kez , %26'sı iki kez ve %2'si üç kez gübreleme yapmıştır. Telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde ise %64 oranla bir kez, %16 oranla iki kez ve %4 oranla üç kez gübreleme yapmaktadır. Hiç gübreleme yapmayanların oranı %16 olarak tespit edilmiştir (Çizelge 4.21). İncelenen gruplar arasında gübreleme sayısı bakımında anlamlı bir farklılık yoktur ($P>0,05$).

Çizelge 4.21. İşletmelerde gübreleme sayısı

Gübreleme sayısı	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Hiç gübreleme yapmayan	16	32	8	16
Bir kez gübreleme yapan	20	40	32	64
İki kez gübreleme yapan	13	26	8	16
Üç kez gübreleme yapan	1	2	2	4
Toplam	50	100	50	100

Gübre çeşitleri incelendiğinde goble terbiye sistemiyle bağcılık yapanların %12,8'inde çiftlik gübresi, %80,9'unda dap ve kompoze gübrelerinin tercih edildiği; %6,4'ünde biyozin, solucan gübresi, Aminyum nitrat gibi gübreler kullanıldığı belirlenmiştir. Telli terbiye sistemiyle üretim yapanların %43,4'ünde çiftlik gübresi, %41,4'ünde dap ve kompoze gübrelerini, %15,1'inde ise biyozin, solucan gübresi, Aminyum nitrat gibi gübrelerin kullanıldığı saptanmıştır. Buna göre telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde, goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelere göre, çiftlik güresi kullanımının daha fazla olduğu görülmektedir (Çizelge 4.22). Bunun nedeninin telli terbiye ile üretim yapan çiftçilerin çoğunluğunun organik tarım sertifikasına sahip olması ve organik tarım yetiştiriciliğinde çiftlik gübresi kullanımını uygun bulmasından kaynaklanmaktadır.

Çizelge 4.22. İşletmelerde kullanılan gübre çeşitleri

Gübreleme Çeşitleri	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Çiftlik gübresi	6	12,8	23	43,4
Dap	38	80,9	22	41,4
Kompoze gübreler	3	6,4	8	15,1
Toplam*	47	100,0	53	100,0

*Toplamanın 50'den az yada fazla olmasının sebebi her işletmenin birden fazla çeşit gübrelerin kullanmasındandır.

Gübre uygulama dönemi yetiştiriciden yetiştiriciye farklılık göstermektedir. Yetiştiricilerin %75'i asmalar uyanmadan, %14'ü asmalar uyandıktan sonra, %4'ü taneler saçma iriliğine ulaştığında gübreleme yapmaktadır.

Gübreleme süresi her iki yetiştiricilik grubunda dekara ortalama 0,8 saat sürmekte olup, yetiştiricilerin büyük çoğunluğunun (%89) gübrelemeyi el ile yaptığı saptanmıştır.

Elmalı (2008), incelemiş olduğu bağcılık işletmelerinde işletmecilerin tamamının yılda bir kez gübreleme yaptığını ve bunu el ile gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Ayrıca Kılıç (2019), çalışmasında bağcılık işletmelerinin %88'nin toprak analizi yapmadığını, %12'sinin toprak analizi yaptığını belirtmiştir. Alemdar (2019), ise çalışmasında bağcılık işletmelerinin % 77'sinin toprak analizi yapmadığını, %23'ünün ise toprak analizi yaptığını bildirmiştir. Taşkın (2014), goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmecilerin %55,84'ü, Telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerin ise %66,23'ü toprak analizi yaptığını tespit etmiştir. Isparta ili bağcılık işletmelerinin toprak analizi yapma durumlarının, Diyarbakır ili işletmelerine göre daha iyi olduğu görülmektedir.

Bağlarda sürdürülebilir yüksek verim elde edebilmek için, bitki tarafından sömürülen besin elementlerinin tekrardan toprağa kazandırılması son derece önemlidir. Topraktan sömürülen besin maddelerinin eksikliğinin toprak analizlerine göre belirlenip, gübrelemenin bu analiz sonucuna göre yapılması gerekmektedir. Bilinçsizce yapılan gübrelemeler hem doğaya zarar vermekte hem de üretici için gereksiz bir masraf kalemini oluşturmaktadır. Bu nedenle işletmelerin toprak analizi yapıp, analiz sonuçlarına göre gübreleme yapması tavsiye edilir.

4.2.3. Hastalık ve Zararlılar ile Mücadele

Üretim şekli açısından bağda görülen hastalık ve zararlılara bakıldığında, her iki grupta külleme hastalığının ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde külleme hastalığından sonra sırasıyla bağ kanseri, mildiyö, ölü kol ve kurşuni küf hastalıkları gelirken, telli terbiye sisteminde ise bu sırayı mildiyö, bağ kanseri, ölü kol ve kurşuni küf hastalıkları takip etmektedir.

Zararlılar açısından goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapılan bağlarda 5 üzerinden 2,7 puanla salkım güvesi, 2,6 puanla sinek, 1,4 puanla arı ve 1,3 puanla kuş

zararlısı gelmektedir. Telli terbiye sisteminde ise 2,6 puanla salkım güvesi ve sinek gelir iken 1,6 puanla arı, 1,3 puanla sinek zararlısı görülmektedir (Çizelge 4.23). Arı ve sinek olgunlaşan üzümü emmek suretiyle zarar vermektedir. Üzüme verdikleri bu zararlar, tanelerinin kurummasına ve tanelerinden akan tatlı suyla salkımlarda mantari hastalıklara neden olmaktadır.

Çizelge 4.23. Bağlarda görülen hastalıklar ve zararlılar

Hastalıklar ve Zararlılar	Üretim şekli					
	Goble		Telli		Toplam	
	İşletme Sayısı	Ortalama (1-5) Puan	İşletme Sayısı	Ortalama (1-5) Puan	İşletme Sayısı	Ortalama (1-5) Puan
Külleme	50	4,8	50	4,9	100	4,9
Bağ Kanseri	50	3,0	50	2,0	100	2,5
Salkım Güvesi	50	2,7	50	2,6	100	2,6
Sinek	50	2,6	50	2,6	100	2,6
Mildiyö	50	2,4	50	2,2	100	2,3
Ölü Kol	50	1,6	50	1,3	100	1,5
Arı	50	1,4	50	1,8	100	1,6
Kurşuni Küf	50	1,3	50	1,3	100	1,3
Kuş	50	1,3	50	1,4	100	1,3

İncelenen işletmelerde bağlara uygulanan ilaçlama sayısına bakıldığında; goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerin %46'sı üç kez, %32'si iki kez, %16'sı dört kez, %4'ü iki kez ilaçlama yapıldığı tespit edilmişken, %2'sinin hiç ilaçlama yapmadığı görülmüştür. Telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerin tümünün ilaçlama yaptığı, ilaçlama sayısının bakımından %78'lik oranla beş, %18' lik oranla dört ve %4'lük oranla üç kez ilaçlama yapmıştır (Çizelge 4.24). Mücadele sayısı bakımından gruplar arası fark istatistiki olarak çok önemli bulunmuştur ($p<0,01$).

Çizelge 4.24. Hastalık ve zararlılara karşı mücadele uygulama sayısı

İlaçlama sayısı	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Hiç İlaçlama yapmayan	1	2	0	0
İki kez İlaçlama yapan	2	4	0	0
Üç kez İlaçlama yapan	23	46	2	4
Dört kez İlaçlama yapan	8	16	9	18
Beş kez İlaçlama yapan	16	32	39	78
Toplam	50	100	50	100

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

İşletmelerde hastalık ve zararlılara karşı kullanılan kimyasallar incelendiğinde, goble ve telli terbiye sistemine sahip işletmelerde genellikle mantari hastalıklara karşı mücadele yapıldığı ve daha az oranlarda da böcek öldürücü kullanıldığı görülmektedir. Çizelgede diğer olarak gösterilen kimyasallar Luna, Süper Porter, Vivando, Quardis, Tolendo, Desis vb.'dir. Telli terbiye sistemine sahip işletmelerde kükürdün kullanma oranının yüksek olmasının sebebi, bu işletmelerin organik üzüm yetiştiriciliği sertifikasına sahip olması ve sertifika kapsamında kükürt kullanımına izin verilmesinden kaynaklanmaktadır (Çizelge 4.25).

Çizelge 4.25. İşletmelerde kullanılan ilaç çeşitleri

Kullanılan ilaç çeşidi	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Kükürt	14	7,4	82	30,9
Bordo bulamacı	8	4,2	20	7,5
Collix	27	14,2	21	7,9
Bayfidan	34	17,9	35	13,2
Shavit	32	16,8	14	5,3
Topas	16	8,4	23	8,7
Diğerleri	59	31,1	40	15,1
Toplam*	190	100,0	265	100,0

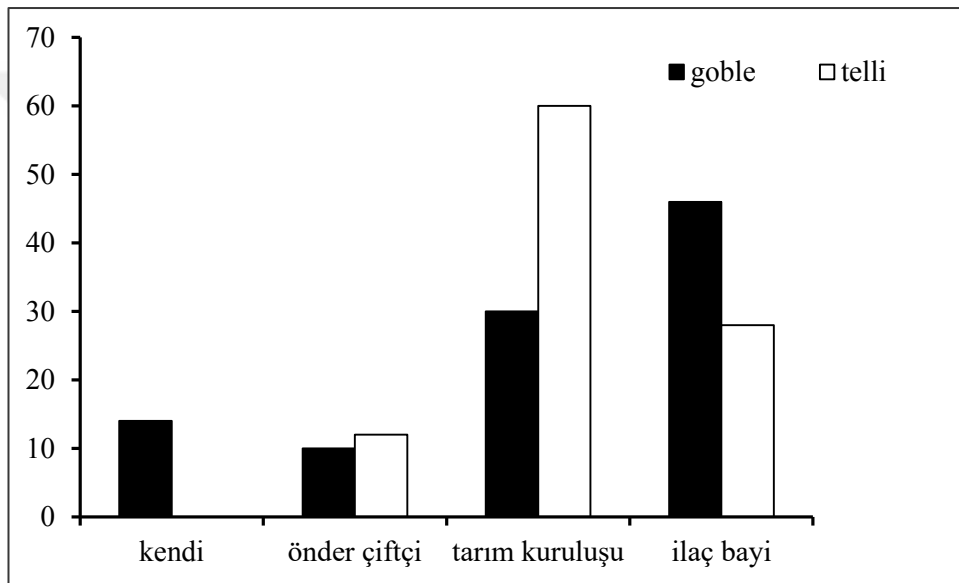
*Toplam işletme sayılarının fazla olmasının sebebi, her ilaçlamada kullanılan ilaç çeşitlerinin farklı olması ve her bir işletmenin birden fazla ilaç çeşidini kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Kimyasal mücadelede genellikle sırt pompası kullanılmakla birlikte, mücadelenin yapılma şekli de terbiye sistemlerine göre değişmektedir. Şöyle ki, goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerin %91'i sırt pompası, %5'i holder kullanırken; diğer grubun %60'ı sırt pompası ve %38'i holder kullanmaktadır. Telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde holder kullanımının yüksek olması, bu çiftçilerimizin kültürel işlemlerde makineleşmeye gittiğinin göstergesi olarak görülebilir. Uygulamanın dekara ortalama her bir bağ parseli için 4,2 saat sürdüğü tespit edilmiştir.

Tüm işletmelerin mücadele zamanı için fenolojik açıdan verdikleri cevap çoğunlukla aynıdır. İlk ilaçlama, sürgünler 10-15 cm uzadıklarında; ikinci ilaçlama, taneler saçma iriliğine ulaştığında; üçüncü ilaçlama, tanelerin nohut iriliğine ulaştığında; sonraki ilaçlamalar, ihtiyaç dahilinde 15 günde bir devam ettirdikleri belirtilmiştir.

Bordo bulamacını yaprak dökümünden sonra; sinek, arı gibi zararlılara karşı kullandıkları ilaçları olgunlaşma döneminde uygulamışlardır.

İşletmelerin hastalık ve zararlılara karşı mücadelesinde bilgi kaynakları incelendiğinde; goble terbiye sistemiyle kurulu bağlarda işletme sahipleri ihtiyaçları olan bilgiyi daha çok ilaç bayiden (%46) edindikleri, telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletme sahiplerinin ise daha çok tarım kuruluşlarından (%60) bilgi aldıkları görülmüştür. Yetiştirici grupları arasındaki bu farklılık telli terbiye sistemini kullanan yetiştiricilerin tarım kuruluşlarıyla daha fazla ilişkide olduğunu göstermektedir (Şekil 4.3).

Şekil 4.3. Bağcılıkta zirai mücadelede bilgi kaynakları

Bitkisel üretimde verim ve kaliteyi etkileyen en önemli unsurların başında hastalık ve zararlı gelmektedir. Türkiye tarımında önemli bir yere sahip olan bağcılık, üretimden tüketime kadar olan süreçte bazı hastalık ve zararlıların neden olduğu sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Genellikle fungus, virüs ve bakteri gibi etmenlerin oluşturduğu hastalıklar bağlarda yaygın olarak görülmektedir. Hastalıklara karşı tahmin ve erken uyarı sistemlerinden yararlanılarak düzenli bir ilaçlama programı uygulanmalıdır. Bağ hastalıklarına karşı dayanıklı bitki seçimi, uygun yere bağ tesisi, sertifikalı fidan kullanımı, gübreleme, sulama gibi uygulamaların zamanında ve yeteri kadar yapılmasının yanı sıra budama, hastalıklı bitki kısımlarının bağdan uzaklaştırılması gibi işlemler mücadelede önemli bir yer tutmaktadır. Bağlarda görülen zararlılar başta salkım güvesi olmak üzere filoksera, bağ maymuncuları, thripsler, yaprak uyuzu, nematodlar, unlu bit, çadır tırtılı, ağustos böceği, bağ üvezi ve kırmızı

örümceklerdir. Bu zararlılarla farklı (kültürel, biyolojik, biyoteknik ve kimyasal) mücadele yöntemleri uygulanarak ekonomik zararı önlenebilmektedir. Kimyasal mücadelede kullanılacak olan etken maddeler T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı'nın teknik talimatlarında belirtilen listeden seçilmelidir (Mermer Doğu ve ark. 2015).

Elmalı (2008) yapmış olduğu çalışmada bağlarda en yaygın görülen hastalıkların % 97,14'ünün külleme, % 21,43'ünün ise mildiyö olduğunu tespit etmiştir. Hastalıklarla mücadele de işletmelerin tamamının yılda iki kez ve tarım alet-makinalarıyla ilaçlama yapıldığını bildirmiştir. Kılıç (2019) ise çalışmasında bağ hastalıklarının başında %56 külleme, %14 külleme ile birlikte mildiyö, %2 ise külleme ile birlikte kurşuni küf geldiğini; bağ zararlıları arasında ise %18 salkım güvesi ve %15 bağ üvezi geldiğini bildirmiştir. Mücadele yöntemlerinde kullanılan alet ekipmanlardan sırt pompası kullanan işletme sayısı %30, traktör kullananların sayısı %25'lik bir kısmını oluştururken, %39'u ilaçlamada alet ekipman belirtmemiştir. İlaçlama bilgisi konusunda işletmelerin %73'ü teknik kişi ve kurumlara danışarak yaptığını bildirirken, %23'ü ilaç bilgisini nerde aldığını belirtmemiştir. Yıldız (2019) çalışmasında bağ işletmelerinin hastalık ve zararlılarla mücadelede %83,6'sının kimyasal ilaç kullandığını, %11,7'sinin ilaçlama yapmadığını ve % 3,9'unun biyolojik ilaçlama yaptığını bildirmiştir. Diyarbakır ilinde yaptığımız çalışmada da hastalık ve zararlılar konusunda belirlenen sorunların diğer illerde yapılan çalışmalar ile benzerlik gösterdiği görülmüştür.

4.2.4. Budama

Bağlarda asmaya verilen şeklin korunması, uzun yıllar bol ve kaliteli ürün alınması için mutlaka budama yapılmalıdır. Çalışmada işletme sahiplerinin her yıl düzenli budama yaptıkları, budama zamanının şubat ayı başlangıcından mart ayı sonuna kadar olduğu tespit edilmiştir. Ancak az da olsa hasat sonrası başlayıp mart ayı sonuna kadar budama yapan çiftçilerimiz de vardır. İşletme başına budama süresi dekara ortalama 2 gün olarak bulunmuştur.

Araştırma bölgesinde, bağlarda budama konusunda kişisel deneyimlere göre hareket edildiği ve daha çok karışık budama şekli tercih edildiği tespit edilmiştir. Budama şeklinin korunması konusunda bir bilinç olmadığı görülmüştür. Bölge bağcıları uç alma, tepe alma, koltuk alma gibi yaz budama uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmadığı ve dolayısıyla bu işlemlerin bağlarda uygulanmadığı tespit edilmiştir.

Her iki terbiye sistemine sahip işletmelerde de genellikle karışık budama ve 2. sırada 4-5 göz üzerinden budama yapıldığı belirlenmiştir (Çizelge 4.26).

Çizelge 4.26. Budamada bırakılan göz sayısı

Bırakılan göz sayısı	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
İki ve üç göz	6	12	11	22
Dört ve beş göz	15	30	22	44
Altı göz	5	10	0	0
Karışık	24	48	17	34
Toplam	50	100	50	100

Kılıç (2019) çalışmasında işletmelerin %33'ünün karışık budama yaptığını bunu sırasıyla, 3 göz üzerinden budama yapan işletmelerin oranını %26, 3-4 göz üzerinden budama yapan işletmelerin ise %23 olarak tespit etmiştir. Bu sonuçlar Diyarbakır ilinde yaptığımız çalışmadan elde edilen her iki yetiştiricilik gruplarının en fazla oranla karışık budama yaptıkları sonucuyla örtüşmektedir.

4.2.5. Sulama

İncelenen işletmeler içerisinde; goble terbiye sistemiyle tesis edilen bağlarda sulama yapılmadığı, telli terbiye sistemiyle kurulu bağlarda ise % 88 oranında sulama yapıldığı görülmüştür. Sulama yapan işletmelerde sulama damlama yöntemiyle yapıldığı ve dönem içerisinde bağların ortalama 12 defa sulandığı tespit edilmiştir. İşletmelerin %36'sının asmalar uyandıktan sonra, %52'sinin ise çiçeklenme sonrası sulamaya başladıkları belirlenmiştir (Çizelge 4.27). Bölgede bağlar, ilçe veya köylerden uzak ve eğimli arazilerde tesis edildiği için sulama imkanı bulunmayıp, genellikle susuz bağcılık yapıldığı görülmektedir. Fakat yeni tesis edilen telli sistemlerin uygulandığı bağlarda damla sulama sistemlerinin bulunduğu ve sulama yapıldığı görülmüştür.

Çizelge 4.27. İşletmelerde sulama durumu

Sulama	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Sulama yapmayanlar	50	100	6	22
Sulama yapanlar	0	0	44	88
Toplam	50	100	50	100

Elmalı (2008) çalışmasında bağcılık işletmelerinin % 98,57'sinin sulama işlemi yaptıklarını, % 1,43'ünün ise yapmadıklarını belirtmiştir. Sulama yapan üreticilerin % 97,10'unun yılda bir kez (kış sulaması), % 2,90'ının ise yılda iki kez sulama (kış ve yaz sulaması) yaptıklarını bildirmiştir. Diyarbakır ilinde elde edilen sonuçlara bakıldığında ise benzer çalışmaların aksine sulama yapmayanların oranı %88 ile daha yüksek bulunmuştur.

4.2.6. Hasat

Bölge üreticileri, hasat tarihine üzümlerin renklenmesine ve tat oluşumuna göre karar vermektedir. Bağlar genellikle karışık çeşitlerle tesis edildiği için hasat dönemi uzun sürmektedir. Farklı tarihlerde olgunlaşan üzümler omca üzerinden bıçak, çekme ve makas yardımıyla elle hasat edilmektedir. Hasat işlemi dekara ortalama goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde 1,9 saat, telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde ise 4,8 saat sürdüğü saptanmıştır.

İşletme başına ortalama üzüm üretim miktarı; goble terbiye sisteminde 3500 kg, telli terbiye sisteminde ise 8362 kg'dır. Dekara üzüm verimi sırasıyla 183,8 kg/da ve 669 kg/da olarak hesaplanmıştır. İşletmelerde dekara düşen üzüm verimi, telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerde, goble sistemiyle bağcılık yapan işletmelere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Bununla birlikte hasadın çoğunlukla ekim ayında yapıldığı belirlenmiştir. Goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerin %78'inin ekim ayında, %22'sinin de eylül ayında hasat yaptığı, telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerin %54'ü ekim, %34'ü ağustos-ekim ve %12'sinin de eylül ayında hasat yaptıkları tespit edilmiştir. Telli terbiye sistemiyle kurulu bağların karışık erkenci üzüm çeşitlerini içermesi hasadın ağustos ayında başlayıp ekimin sonuna kadar sürmesine neden olmuştur (Çizelge 4.28).

Çizelge 4.28. Bağlarda hasat zamanı

Hasat Zamanı	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Ağustos-Ekim	0	0	17	34
Ekim	39	78	27	54
Eylül	11	22	6	12
Toplam	50	100	50	100

Taşkın (2014) telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde dekara verimi 1928 kg/da, goble terbiye sisteminde ise 940,5 kg/da olarak hesaplamıştır. Yılmaz (2018) ise çalışmasında dekara ortalama üzüm verimini sofralık üzüm üretiminde 942 kg/da, şaraplık üzüm üretiminde 1149 kg/da olarak saptamıştır. Eser (2019) ise Şanlıurfa ilinde goble terbiye şekliyle yetiştiricilik yapan işletmelerde dekara ortalama verimi 568,74 kg/da, telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde ise 2000 kg/da olarak tespit etmiştir. Bu sonuçlara göre Diyarbakır ili bağcılık işletmelerinde dekara ortalama verimin düşük olduğu görülmektedir. Özellikle goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde verimin düşük olmasının nedenin ortalama bağ yaşlarının 48 olması gösterilebilir. Telli terbiyede sistemiyle istenilen verimin elde edilmemesinin nedenleri arasında, telli terbiye sistemlerinin bölge bağlarına yeni girmesi (nitekim bu terbiye sistemiyle kurulu olan bağların yaş ortalamasının 8'dir), çiftçilerin bağ tesisi ve sonrasında uygulanacak kültürel işlemler konusunda yeterli bilgiye sahip olmamasından kaynaklanmaktadır.

4.2.7. Pazarlama

Bölgede üretilen üzüm genellikle mahalli ölçüde değerlendirilmektedir. Elde edilen taze üzümlerin çoğu yola ve muhafazaya dayanıklı olmadığından bölgedeki yakın yerleşim birimlerinde satılmaktadır. Bölgede üretilen üzüm çeşitlerinin çoğu aynı zamanda olgunlaştığından pazarlama sorunu yaşanmakta ve düşük fiyatlarda tüketiciye ulaşmaktadır.

Goble terbiye sistemine sahip işletmelerin önemli bir kısmını (%42) üretilen ürünleri pazarlamayıp ev tüketiminde kullandıklarını belirtmişlerdir. Buna karşın, telli terbiye sistemine sahip işletmelerin daha çok pazara yönelik üretim yaptığı gözlemlenmiştir (Çizelge 4.29).

Çizelge 4.29. Ürünlerin pazar yerleri

Pazar Yerleri	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Ürünlerini Satmayanlar	21	42	6	12
Şarap Fabrikası	6	12	4	8
Tüccar	13	26	12	24
Semt Pazarı	7	14	4	8
Karma	3	6	24	48
Toplam	50	100	50	100

Kılıç (2019) çalışmasında şaraplık üzüm yetiştiricilerinin %57'sinin ürünlerini fabrikaya, %14'ünün ise ürünlerini tüccara sattıklarını belirtmiştir. İşletmelerin %19'unun ürünlerini şıralık olarak (pestil, sucuk, pekmez vb) değerlendirdiği ve %10'nun da ürünlerini satmadığını belirtmiştir. Yıldız (2019) ise bağcılık işletmelerinin %45'inin ürünlerini tüccara, %21'inin pazara, %25,6'sının da ürünlerini dönüştürerek (pestil, sucuk, pekmez vb) sattıklarını bildirmiştir. Diyarbakır ilinde de benzer şekilde ürünlerin %24 gibi yüksek bir oranda tüccarlara verildiği görülmektedir.

4.2.8. Bağcılıkla İlgili Önemli Problemler

Bağcılıkla ilgili önemli problemler 1-5 likert (1 en küçük, 5 en büyük) ölçeğine göre yetiştiriciler tarafından puanlanmıştır (Likert 1932). Buna göre her iki yetiştirici gruplarına göre önemli problemler içerisinde hastalıklar ve yüksek girdi fiyatları ilk iki sırayı almakta, bunları sırayla verim düşüklüğü ve pazarlama sorunları takip etmektedir (Çizelge 4.30).

Çizelge 4.30. Bağcılıkla ilgili yaşanan sorunlar

Bağcılık sorunları	Üretim şekli					
	Goble		Telli		Toplam	
	İşletme Sayısı	Ortalama (1-5) Puan	İşletme Sayısı	Ortalama (1-5) Puan	İşletme Sayısı	Ortalama (1-5) Puan
Hastalıklar	50	4,5	50	4,4	100	4,4
Yüksek girdi fiyatları	50	3,9	50	4,4	100	4,2
Verim düşük	50	3,6	50	3,9	100	3,8
Pazarlama	50	2,7	50	3,6	100	3,2
Zararlılar	50	3,0	50	3,3	100	3,2
Çalışan kimse yok	50	1,2	50	1,2	100	1,2

Aksoy (2019) çalışmasında bağcılık işletmelerinin karşılaştığı sorunların başında hastalık geldiğini ve bunu sırasıyla verim düşüklüğü, yüksek girdi fiyatları, pazarlama sorunlarının takip ettiğini belirtmiştir. Bu sonuçlar, yaptığımız çalışmadan elde edilen bulgular ile benzerlik göstermektedir.

4.2.9. Yeni Bir Bağ Tesisi Düşünüldüğünde Tercih Edilecek Üzüm Çeşidi

Yetiştiricilere: “Yeni bir bağ tesisi düşünüldüğünde tercih edilecek üzüm çeşidi” sorulmuş ve her iki yetiştirici grubuna dahil yetiştiriciler, ilk sırada şire üzüm çeşidini tercih edeceklerini bildirmiştir. Bu çeşidin tercih edilme nedeni sorulduğunda, şire üzüm çeşidinin, ‘‘katma değeri yüksek ürünlere dönüştürmede kullanıldığı ve bölgeye uyumlu olduğu düşünüldüğü’’ için tercih edildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte goble yetiştiricileri ikinci ve üçüncü sırada kırmızı ve beyaz şaraplık çeşitlerini, telli terbiye sistemi bağ sahiplerinin ise ikinci sırada sofralık çeşitler ve daha sonra da şaraplık çeşitler tercih edileceğini bildirmiştir (Çizelge 4.31).

Çizelge 4.31. Yeni bir bağ tesisi düşünüldüğünde tercih edilecek üzüm çeşidi

Üzüm Çeşitleri	Üretim şekli					
	Goble		Telli		Toplam	
	İşletme Sayısı	Ortalama (1-5) Puan	İşletme Sayısı	Ortalama (1-5) Puan	İşletme Sayısı	Ortalama (1-5) Puan
Şire Üzümü	50	4,0	50	4,2	100	4,1
Sofralık Çeşitler	50	2,0	50	3,6	100	3,0
Kırmızı Şaraplık Çeşitler	50	3,0	50	2,0	100	2,4
Beyaz Şaraplık Çeşitler	50	3,0	50	2,1	100	2,4
Kurutmalık Çeşitler	50	1,0	50	1,0	100	1,0

4.3. Üzüm İşleme Faaliyeti

Yetiştirilen üzüm çeşitlerinin aynı dönemde olgunlaşması pazarlamada zorluklara ve ürünlerin düşük fiyattan satılmasına neden olmaktadır. Ayrıca hasat sonrası paketleme tesisleri ve soğuk hava depolarının olmayışı, ürün kalitesini ve dolayısıyla pazarlamayı etkilemektedir. Bu nedenle üretici üzümlerini pekmez, pestil, helva, kesme ve sucuk gibi yöresel ürünlere işleyerek değerlendirmektedir. Bu ürünler öncelikle aile tüketiminde kullanılmakta ve fazlası satılarak aile ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

Çizelge 4.32’de üzüm işleme faaliyeti sonucunda üzümü farklı ürünlere işleyen işletmeler verilmiştir. Her iki yetiştirici grubunda da yetiştiricilerin birbirine yakın oranlarda üzümü pekmez, pestil ve diğer ürünlere işledikleri görülmektedir. Aradaki tek fark kuru üzüm üretimi olup telli terbiye sistemine sahip yetiştiricilerde kuru üzüm üretimine rastlanmamıştır.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.32. Üzümün farklı ürünlere işlenmesi

Ürünler	Üretim Şekli					
	Goble	%	Telli	%	Toplam	%
Pekmez	46	44,7	43	49,4	89	46,8
Pestil	37	35,9	29	33,3	66	34,7
Helva	8	7,8	9	10,3	17	8,9
Kesme	7	6,8	3	3,4	10	5,3
Sucuk	2	1,9	3	3,4	5	2,6
Kuru üzüm	3	2,9	0	0,0	3	1,6
Toplam*	103	100,0	87	100,0	190	100,0

*Toplamının 50'den fazla olmasının sebebi, her bir işletmenin ürünlerinin birden fazla farklı ürünlere dönüştürmesindendir.

4.3.1. Pekmez

Pekmez, üzümün suyunun özel pekmez toprağı (kireçli toprak) ile uzun süre kaynatılarak elde edilen kıvamlı bir üründür (Karataş ve Değirmenci Karataş 2009).

Üzümün pekmeze işlenmesinde kullanılan girdiler ve miktarları Çizelge 4.33'de verilmektedir. Goble terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerin %92'si, telli terbiye sistemiyle bağcılık yapan işletmelerin ise %82'si pekmez yapmıştır.

Çizelge 4.33. İşletmelerde pekmez üretimi

	Üretim Şekli	
	Goble	Telli
İşletme ortalaması (%)	92	86
Kullanılan üzüm miktarı (kg)	843	1109
Elde edilen şıra miktarı (lt)	496	561
Pekmez miktarı (lt)	122	141
Kaynama süresi (sa)	9	11
Kullanılan yakıt çeşidi	Odun	Odun
Yakıt miktarı (kg)	222	276
Kullanılan kil miktarı (kg)	2,7	2,7
Ambalaj çeşidi	Plastik bidon	Plastik bidon
Ambalaj sayısı (adet)	12	51

Goble terbiye sistemine sahip işletmelerin %50'si ve telli terbiye sistemine sahip işletmelerin %40'ı üretilen pekmezi sadece ev tüketiminde kullandıklarını belirtmiştir. Goble terbiye sistemine sahip işletmelerin pekmezlerini başta semt pazarı olmak üzere farklı şekillerde (esnaf, komşu, akraba vb.) pazarladıklarını, telli terbiye

sistemine sahip işletmelerde ise pazarlamada ilk sırayı farklı pazarlama şekilleri (karma) aldığı görülmektedir (Çizelge 4.34).

Çizelge 4.34. İşletmelerde üretilen pekmezin pazarlanma şekli

Pazarlanma şekli	Üretim Şekli			
	Goble	%	Telli	%
Satılmayan	25	50	20	40
Semt pazarı	18	36	6	12
Komşu-akraba	1	2	2	4
Karma	6	12	22	44
Toplam	50	100	50	100

4.3.2. Pestil

İşletmelerde pestil yapımında kullanılan hammaddeler ile üretim ve tüketim miktarları çizelge 4.35'te verilmiştir. Goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerin %74'ü ve telli terbiye sistemine sahip işletmelerin %58'i pestil üretmiştir.

Çizelge 4.35. İşletmelerde pestil üretimi

	Goble	Telli
İşletmeler oranı (%)	74	58
Kullanılan üzüm miktarı (kg)	631,9	623,4
Elde edilen şıra miktarı (lt)	358,1	301,8
Pestil miktarı (kg)	106,9	92,6
Satılan miktar (kg)	106,8	93,5
Kaynama süresi (sa)	4,9	5,4
Kullanılan yakıt çeşidi	Odun	Odun
Yakıt miktarı (kg)	95	168
Kullanılan un miktarı (kg)	36,9	39,4
Kurutma süresi (sa)	17,7	17,4

Goble terbiye sistemine sahip işletmelerin hepsi çiğneyerek şıra elde ederken, telli terbiyeli bağ işletmelerinde %62,1'i çiğneyerek, %37,9'u preslemeyle şıra elde etmişlerdir. Üzümün işlenmesinde çiftçilerin makine kullanımı telli terbiye ile yetiştiricilik yapan işletmelerde görülmektedir.

Elde edilen pestillerin ambalajlanmasında çeşitli ürünler (plastik torba, plastik kutu, mukavva kutu vb.) kullanılmıştır. Ambalajlama süresinin ortalama 5,2-5,8 saatte sürdüğü saptanmıştır (Çizelge 4.36).

Çizelge 4.36. İşletmelerde üretilen pestilin ambalaj çeşitleri

Ambalajlama çeşidi	Üretim şekli			
	Goble	%	Telli	%
Plastik kutu	2	5,6	8	27,6
Mukavva kutu	7	19,4	0	0,0
Torba	27	75,0	13	44,8
Torba- plastik kutu	0	0,0	8	27,6
Toplam	36	100,0	29	100,0

Goble terbiye sistemine sahip işletmelerin %62'si ve telli terbiye sistemine sahip işletmelerin %72'si üretilen pestili sadece ev tüketiminde kullandıklarını belirtmiştir. Diğer işletmeler ise üretilen pestilin bir kısmını başta semt pazarları olmak üzere farklı şekillerde (esnaf, komşu, akraba vb.) pazarladıklarını ifade etmişlerdir (Çizelge 4.37).

Çizelge 4.37. İşletmelerde üretilen pestilin pazarlanması

Pazarlama yeri	Üretim şekli			
	Goble	%	Telli	%
Satılmayan	31	62	36	72
Semt pazarı	12	24	2	4
Komşu-Akraba	1	2	1	2
Karma	6	12	11	22
Toplam	50	100	50	100

4.3.3. Helva

Helva, üzüm suyunun unla karışımından pişirilerek elde edilen jöle kıvamında bir üründür. Bunlar plastik bidonlarda muhafaza edilerek, genellikle sabah kahvaltısında tüketilir. Helva üretiminde kullanılan hammadde ve girdi miktarları ile elde edilen ürün miktar bilgileri çizelge 4.36'da verilmiştir. İncelenen goble ve telli terbiye sistemine sahip işletmelerin sırasıyla %16 ve %18'i helva ürettiğini bildirmiştir. Elde edilen helva genellikle evde tüketilmekte olup çok az sayıda işletme helva satışı gerçekleştirmektedir (Çizelge 4.38).

Çizelge 4.38. İşletmelerde helva üretimi

	Goble	Telli
İşletmeler ortalaması (%)	16	18
Kullanılan Üzüm Miktarı (kg)	739,3	434,4
Elde Edilen Şıra Miktarı (lt)	493,8	213,9
Helva Miktarı (kg)	250,0	67,1
Kaynama Süresi (sa)	4,8	5,3
Kullanılan Yakıt Çeşidi	Odun	Odun
Yakıt Miktarı (kg)	163,8	73,9
Kullanılan Un Miktarı (kg)	51,6	20,7
Ambalaj Çeşidi	Plastik Bidon	Plastik Bidon
Ambalaj sayısı (adet)	12,0	17,0

4.3.4. Kesme ve Sucuk

Kesme, kaynatılan üzüm suyuna irmik ve un katılarak pişirilen puding kıvamında bir üründür. Sucuk ise, üzüm suyu ve un ile bulamaç haline getirilen karışıma, ipe dizilmiş ceviz ve badem içi gibi kuru yemişlerin batırılması ve güneşte ortalama 18-20 saat kurutulması ile elde edilmektedir. İncelenen goble ve telli terbiye sistemine sahip işletmelerin sırasıyla %14 ve %6'sı kesme; %4 ve %6'sının da sucuk üretimi yaptığını beyan etmiştir.

Kesme ve sucuk üretimiyle ilgili bilgiler çizelge 4.39'da verilmiştir.

Çizelge 4.39. İşletmelerde kesme ve sucuk üretimi

	Elde edilen ürünler			
	Kesme		Sucuk	
Üretim şekli	Goble	Telli	Goble	Telli
İşletme ortalaması (%)	7	3	2	3
Kullanılan üzüm miktarı (kg)	500	436,6	301	340
Elde edilen şıra miktarı (lt)	386,2	213,3	168	153,3
Elde edilen ürün miktarı (kg)	88,5	66,6	80	60
İrmik ve un miktarı (kg)	26,1	18	14,5	18,5
Kullanılan ceviz miktarı (kg)	0	0	29	36,6
Kaynama süresi (sa)	4,5	5	4	5
Kullanılan yakıt çeşidi	Odun	Odun	Odun	Odun
Yakıt miktarı (kg)	55,7	45	50	40
Ambalaj çeşidi	Torba	Torba	Plastik kutu	Plastik kutu
Ambalaj sayısı (adet)	11	4	4	2,7

4.4. Bağcılık Faaliyetinin Ekonomik Analizi

4.4.1. Tesis Yılı Giderleri

İşletmelerin bağ tesis dönemi olarak üç yıl dikkate alınmıştır. Çünkü yeni tesis edilmiş bir üzüm bağı dördüncü yılda üzüm vermeye başlamaktadır (TEAE 2001).

Tesis yılı masrafları birinci, ikinci ve üçüncü yılları sırasıyla 38780 ₺, 3987 ₺ ve 3699,6 ₺ olarak belirlenmiştir. İlk yılın diğer yıllara nazaran daha yüksek olmasının nedeni telli terbiye sisteminde; tel ve direklerin kullanılması, bağ etrafına çit çekilmesi, sulama sisteminin kurulması ve bu işlemlerin yoğun iş gücü gerektirmesi gibi nedenler gösterilebilir (Çizelge 4.40).

Dekara düşen toplam tesis masrafı; goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde 604,2 ₺/da, telli terbiye sisteminde ise 6508,3 ₺/da olarak hesaplanmıştır (Çizelge 4.40). Taşkın (2014), Isparta ilinde yapmış olduğu çalışmada dekara düşen toplam tesis masrafını; goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde 1684,79 ₺/da, telli terbiye sisteminde ise 5971,35 ₺/da bulmuştur. Buna göre Diyarbakır ili bağcılık işletmelerinde saptanan dekara düşen toplam tesis masrafının Isparta iline göre daha düşük olduğu saptanmıştır.

Çizelge 4.40. Tesis yılı giderleri (₺)

Giderler	Goble		Telli		İşletmeler ortalaması	
	₺	%	₺	%	₺	%
A-Birinci yıl giderleri						
Çit	0,0	0,0	22498,0	31,9	11249,0	29,0
İşçilik	3527,8	50,5	7106,9	10,1	5317,4	13,7
Alet-kira	183,6	2,6	674,1	1,0	428,9	1,1
Fidan	2733,9	39,2	7689,4	10,9	5211,6	13,4
Herek	117,5	1,7	422,5	0,6	270,0	0,7
Direk	0,0	0,0	12212,6	17,3	6106,3	15,7
Tel	0,0	0,0	17327,1	24,5	8663,5	22,3
Sulama	68,0	1,0	1820,0	2,6	944,0	2,4
Gübre	349,8	5,0	829,0	1,2	589,4	1,5
A-Ara Toplam	6980,6	100,0	70579,5	100,0	38780,0	100,0
B-İkinci yıl giderleri						
İşçilik	1668,5	78,2	2993,1	51,3	2330,8	58,5
Alet kira	22,8	1,1	84,9	1,5	53,9	1,4
Fidan	273,4	12,8	768,9	13,2	521,2	13,1
Herek	11,8	0,6	42,3	0,7	27,0	0,7
Sulama	48,0	2,2	1863,0	31,9	955,5	24,0
Gübre	91,2	4,3	84,4	1,4	87,8	2,2
Zirai mücadele	19,0	0,9	2,8	0,0	10,9	0,3
B-Ara Toplam	2134,6	100,0	5839,4	100,0	3987,0	100,0
C-Üçüncü yıl giderleri						
İşçilik	2272,9	93,7	2896,1	58,7	2584,5	70,2
Alet kira	21,8	0,9	140,8	2,9	81,3	2,2
Sulama	0,0	0,0	1796,0	36,4	898,0	24,4
Gübre	82,6	3,4	79,8	1,6	81,2	2,2
Zirai mücadele	47,6	2,0	21,6	0,4	34,6	0,9
C-Ara Toplam	2424,9	100,0	4934,3	100,0	3679,6	100,0
Toplam(A+B+C)	11540,1		81353,2		46446,6	
Toplam bağ arazisi (da)	19,1		12,5		15,8	
Dekara tesis masrafı (₺/da)	604,2		6508,3		2939,7	

Tesis yılı giderlerinde; fidan çukuru açma, fidan dikimi, can suyu, herek, terbiye verme, bağ etrafına çit çekilmesi, kültürel uygulamalar (gübreleme, ilaçlama, budama, çapalama) ve sulama sisteminin kurulması gibi işlemler işçilik masrafını oluştur iken, toprak sürümü, ilaç ve gübre uygulaması, bazı işletmeler tarafından fidan ve direk çukurları açma gibi işlemlerde kullanılan alet-ekipmanlar, alet-ekipman masrafını oluşturmaktadır.

Birinci yıl tesis giderlerinde goble terbiye sistemine sahip bağlarda çit giderlerinin olmayışının sebebi, bağların yerleşim yerlerinden uzak olması ve parsellerin parçalı olmasından kaynaklı olduğu bildirilmiştir.

İkinci yıl masraf kalemleri arasında fidan olmasının sebebi, kuruyan fidanların yerine yeni fidanların dikilmesidir. Ayrıca giderler kaleminde işçilik, alet-ekipman kiralari, fidan ve herek masraflarının goble terbiye sistemine sahip işletmelerde daha düşük olmasının sebepleri: bağ parsellerinin küçük olması, fidanları üreticilerin kendilerinin üretmesi, herek kullanmaya ihtiyaç duymamasından kaynaklanmaktadır.

4.4.2. Üretim Yılı Değişken Giderleri

4.4.2.1. Üzüm Yetiştiriciliği Faaliyeti Değişken Giderleri

Değişken giderler, üretim hacmine bağlı olarak orantılı bir şekilde artan ya da eksilen masraflar olarak tanımlanan masraflardır. Bu çalışmada, üzüm yetiştirme faaliyetinde değişen masraflar olarak alet ve ekipman kira giderleri, sulama, gübre, zirai mücadele giderleri, nakliye, ambalaj, geçici iş gücü ve döner sermaye faizi alınmıştır.

İncelenen işletmelerde üzüm yetiştiriciliği faaliyetinde dekara değişken giderlerin işletmeler ortalaması 663,1 ₺/da olarak hesaplanmıştır. Bu değer, goble ve telli terbiye sistemleriyle üretim yapan işletmeler için sırasıyla 171,3 ve 1414,5 ₺/da olarak bulunmuştur. İşçilik gideri her iki yetiştirici grubu için de değişken giderler içerisinde en yüksek paya sahip harcama kalemi iken, ikinci sırada goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde alet-makine kira giderleri ve telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde ise nakliye gelmektedir (Çizelge 4.41).

4.4.2.2. Üzüm İşleme Değişken Giderleri

İncelenen işletmelerde üzüm işleme faaliyeti için dekara değişken giderler ortalaması 437,7 ₺ olarak hesaplanmıştır. Bu değer, goble ve telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmeler için sırasıyla 372,9 ve 536,6 ₺ olarak belirlenmiştir. Goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerin ürünlerinin çoğunu yan ürünlere dönüştürdüğünden dolayı değişken giderler ortalaması, telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerin değişken giderler ortalamasından daha fazladır (Çizelge 4.41).

Üzüm yetiştiriciliği ve üzümün işlenmesi faaliyetleri birlikte ele alındığında, incelenen işletmelerde bağcılık faaliyeti dekara değişken giderler ortalaması 1100,8 ₺/da olarak hesaplanmıştır. Bu değer, goble ve telli terbiye sistemleriyle üretim yapan işletmeler için sırasıyla 544,2 ve 1951,2 ₺/da olarak bulunmuştur.

Çizelge 4.41. Üretim yılı içerisinde değişken giderler

	Goble		Telli		İşletmeler ortalaması	
A- Üzüm yetiştiriciliği faaliyeti	₺	%	₺	%	₺	%
Alet ekipman giderleri	543,2	16,6	1500,2	8,5	1021,7	9,8
Geçici işçilik giderleri	1523,3	46,6	7703,5	43,6	4613,4	44,0
Gübre giderleri	205,3	6,3	319,0	1,8	262,2	2,5
Zirai mücadele giderleri	535,8	16,4	1002,7	5,7	769,2	7,3
Sulama giderleri	0,0	0,0	5032,0	28,5	2516,0	24,0
Ambalaj giderleri	44,4	1,4	6,0	0,0	25,2	0,2
Nakliye giderleri	420,0	12,8	2119,0	12,0	1269,5	12,1
Döner sermaye giderleri	0	0	0	0	0	0
A-Ara Toplam	3272,0	100,0	17682,4	100,0	10477,2	100,0
Dekara üzüm yetiştiricilik faaliyeti (A/D)	171,3		1414,5		663,1	
B- Üzüm işleme faaliyeti						
Hammadde giderleri	6554,0	92,0	6042,2	90,1	6298,1	91,1
Enerji giderleri	122,0	1,7	139,5	2,1	130,8	1,9
Geçici işçilik giderleri	362,2	5,1	394,6	5,9	378,4	5,5
Ambalaj giderleri	84,9	1,2	132,3	2,0	108,6	1,6
B-Ara Toplam	7123,1	100,0	6708,7	100,0	6915,9	100,0
Dekara Üzüm işleme faaliyeti (B/D)	372,9		536,6		437,7	
C- Genel Toplam (A+B)						
Üzüm yetiştiriciliği faaliyeti	3272,0	31,5	17682,4	72,5	10477,2	60,2
Üzüm işleme faaliyeti	7123,1	68,5	6708,7	27,5	6915,9	39,8
D-Bağcılık faaliyeti toplamı	10395,1	100,0	24391,1	100,0	17393,1	100,0
E-İşletme Başına Toplam Bağ Alanı (da)	19,1		12,5		15,8	
F-Dekara değişken masraf (₺/da) (D/E)	544,2		1951,2		1100,8	

Taşkın (2014) Isparta ilinde gerçekleştirdiği çalışmada; dekara düşen değişken masrafları goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde 356,64 ₺/da, telli terbiye sisteminde 450,26 ₺/da tespit ederken; Yılmaz (2018) Trakya bölgesi için yapmış olduğu çalışmada; sofralık üzüm yetiştiriciliğinde dekara düşen değişken masraflar toplamını 276,29 ₺/da, şaraplık üzüm yetiştiriciliğinde ise 249,94 ₺/da olarak belirtmiştir. Eser (2019) ise Şanlıurfa'da yapmış olduğu çalışmada dekara düşen değişken masrafları goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde 438,79 ₺/da,

telli terbiye sisteminde 2.243,81 ₺/da olarak hesaplamıştır. Buna göre Diyarbakır ili bağcılık işletmelerinde saptanan dekara düşen toplam değişken masrafının Trakya bölgesi ve Isparta iline göre daha yüksek olduğu, Şanlıurfa ili örneğine göre ise benzer sonuçlar elde edildiği tespit edilmiştir.

4.4.3. Bağcılık Faaliyetinde Sabit Giderler

Sabit giderler, üretim miktarına bağlı olmadan yapılan masraflardır. Bağcılık faaliyetine ilişkin üzüm yetiştiricilik faaliyetinde sabit masraf unsurları olarak, bağ tesis amortismanı, sulama tesisi amortismanı, çıplak arazi değeri faiz karşılığı, genel idare giderleri ve aile işgücü ücret karşılığı alınmıştır.

İncelenen işletmelerde, bağcılık faaliyeti sabit giderler dekara ortalama 1614,4 ₺/da olarak hesaplanmıştır. Goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde üzüm yetiştiriciliği faaliyetinde dekara sabit gider 1191 ₺/da , telli terbiye sisteminde ise 2261,4 ₺/da olarak bulunmuştur.

Sabit masraflarda %75,8'lik oranla en fazla aile iş gücü ücret karşılığı, %17,7 çıplak arazi değeri faiz karşılığı, %3,6 bağ tesisi amortisman giderleri, sulama tesisi amortisman giderleri ve genel idare giderleri izlemektedir (Çizelge 4.42).

Çizelge 4.42. Bağcılık faaliyeti sabit giderler

	Goble		Telli		İşletmeler ortalaması	
A- Üzüm yetiştiriciliği faaliyeti	TL	%	TL	%	TL	%
Aile işgücü ücret karşılığı	12457,4	54,8	14747,2	52,2	13602,3	53,3
Genel İdare Giderleri (%3)	98,2	0,4	379,5	1,3	238,8	0,9
Bağ tesisi amortisman giderleri	230,8	1,0	1627,1	5,8	928,9	3,6
Çıplak Arazi Değeri Faiz Karşılığı (%5)	3590,0	15,8	5431,9	19,2	4511,0	17,7
Sulama Tesisi Amortisman Giderleri	0,0	0,0	966,3	3,4	483,1	1,9
Ara toplam	16376,4		23152,0		19764,2	
B- Üzüm işleme faaliyeti						
Aile İşgücü Ücret Karşılığı	6373,1	28,0	5116,0	18,1	5744,6	22,5
C- Genel Toplam (A+B)	22749,5	100,0	28268,0	100,0	25508,8	100,0
D-İşletme Başına Toplam Bağ Alanı (da)	19,1		12,5		15,8	
E-Dekara değişken masraf (₺/da) (E/D)	1191		2261,4		1614,4	

İşletmeler için hesaplanan çıplak arazi kıymeti faiz karşılığı dışındaki bağcılık faaliyeti sabit giderlerindeki farklılığın sebebi, terbiye sistemleri iken çıplak arazi

kıymeti faiz karşılığındaki farklılıklar, bağ tesisi kurulan arazinin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Başer ve ark. (2019), verimlilik ve sulamanın arazi kıymetini pozitif yönde etkilerken, taşlılık, eğim, köye ve ana yola uzaklığın ise negatif yönde etkilediğini bildirmektedir. Çalışmanın yürütüldüğü iki farklı terbiye sistemine sahip işletmelerdeki bağ tesisleri arasında köye olan uzaklık bakımından bir fark bulunmamıştır ($p>0,05$). Bununla birlikte, goble terbiye sistemine sahip bağlar tamamen susuz, meyilli arazilerdeki tesis sayısı nispeten daha fazla (%26,7) ve taşlılık oranı ise %18,5 iken, telli terbiye sistemine sahip bağlar genellikle sulanabilen (%86,8), düz (%94,3) ve taşlılık problemi olmayan arazilerde kurulduğu için çıplak arazi kıymeti faiz karşılıkları da doğal olarak her iki grup için farklı çıkmıştır (Çizelge 5.13 ve 5.14)

Taşkın (2014) yapmış olduğu çalışmada dekara düşen üretim masraf unsurları arasında telli terbiye işletmelerinde ilk sırayı %22,74 ile işgücü masrafı, %17,48 ile materyal masrafları, %17,22 ile tesis sermayesi faizi, %15,51 ile çıplak arazi değerinin faizi ve %13,78 ile tesis masrafları amortisman payı takip etmekte olduğunu bildirmiştir. Goble terbiye sisteminde ise %38,87 payla işgücü masraflarının aldığını ve bunu sırasıyla; materyal masrafı (%14,67), çıplak arazi değerinin faizi (%14,19) ve çekigücü masrafı (%12,23) izlediğini bildirmektedir. Bu sonuçlara göre her iki çalışmada sabit masraflar unsurları arasında ilk sırayı iş gücü masraflarının aldığı saptanmıştır.

4.4.4. Gayri Safi Üretim Değeri (GSÜD)

İşletmelerin bağcılık faaliyetinden dekara elde ettikleri gelir sırasıyla, goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde 1265,2 ₺/da ve telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde ise 3192 ₺/da olarak hesaplanmıştır. Telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde, üretim faaliyetinde gayrisafi üretim değerinin daha yüksek olmasının nedeni, verimin daha yüksek olması gösterilebilir (Çizelge 4.43). Ayrıca üzüm işleme faaliyetinden elde edilen gelirin, her iki yetiştiricilik grubunda da üzüm yetiştiricilik faaliyetinden elde edilen gelirden daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

4. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 4.43. Bağcılık faaliyeti gayrisafi üretim değeri

	Goble			Telli			İşletmeler Ortalaması		
Gelir Kalemleri	Miktar Kg	Fiyat (₺/kg)	Tutar (₺)	Miktar Kg	Fiyat (₺/kg)	Tutar (₺)	Miktar Kg	Fiyat (₺/kg)	Tutar (₺)
A- Üzüm yetiştiricilik faaliyeti	3094,8	4,4	13589,2	8360,0	4,0	32438,0	5727,4	4,2	23013,6
B-Üzüm işleme faaliyeti									
Pekmez	111,9	40,8	4567,2	121,0	39,7	4807,7	116,5	40,3	4664,0
Pestil	79,1	40,8	3299,6	53,7	39,9	2051,3	66,4	40,4	2680,5
Helva	40,0	30,6	1426,0	12,1	29,7	340,0	26,0	30,2	883,0
Kesme	12,4	39,8	484,0	4,0	39,8	136,0	8,2	39,8	310,0
Sucuk	3,2	50,0	160,0	2,7	50,0	133,0	2,9	50,0	146,5
Kuru üzüm	16,0	40,0	640,0	0,0	40,0	0,0	8,0	40,0	320,0
Ara toplam			10576,8			7468,0			9004,0
C-Toplam GSÜD (A+B)			24166,0			39906,0			32017,6
D-İşletme Başına Toplam Bağ Alanı (da)			19,1			12,5			15,8
E-Dekara değişken masraf (₺/da) (C/D)			1265,2			3192,4			2026,4

Taşkın (2014) Isparta ilinde yapmış olduğu çalışmasında dekara GSÜD’ni goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde 808,42 ₺/da, telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde 2130,35 ₺/da bulmuştur. Çalışmamızda elde edilen GSÜD’nin Isparta ili örneğinden yüksek olduğu saptanmıştır. Isparta ili 2014 yılı 1 kg üzüm maliyetinin 1 ₺ , Diyarbakır ili 2019 yılı 1 kg yaş üzüm maliyetinin ise ortalama 4 ₺ olduğunu saptamıştır. Yaş üzüm gelirinin yanında, üzümün pekmez, pestil sucuk vb. ürünlere dönüştürülüp satılmasıyla elde edilen gelirin de hesaplamalara katılmasıyla GSÜD yüksek çıktığı söylenilebilir.

Eser (2019) ise Şanlıurfa’da yapmış olduğu çalışmasında dekara düşen GSÜD goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde 873,015 ₺/da, telli terbiye sisteminde 3000 ₺/da olarak hesaplamıştır. Buna göre Diyarbakır ili çalışmasında GSÜD Şanlıurfa örneğiyle benzer sonuçlar elde edilmiştir.

4.4.5. Bağcılık Faaliyeti Brüt Kârı

Brüt kâr; bağcılık faaliyeti gelirlerinden, bağcılık faaliyeti değişken giderleri çıkarılarak hesaplanmıştır. İşletme başına hesaplanan brüt kâr; goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde 13770,9 ₺, telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde ise 15514,9 ₺ olarak hesaplanmıştır. İşletme başına hesaplanan brüt kâr, işletme başına bağ alanına bölünerek dekara düşen brüt kar hesaplanmıştır. Buna göre bağcılık faaliyeti brüt kârı goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde 721,0 ₺/da ve telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde ise 1.241,2 ₺/da olarak hesaplanmıştır. Telli terbiye sistemiyle üzüm üretimi yapan işletmelerin, goble terbiye sistemiyle üzüm üretimi yapan işletmelere göre dekara daha fazla brüt kâr elde etmelerinin nedeni olarak, telli terbiye sistemiyle üzüm üretiminde dekara verimin ve buna bağlı olarak da dekara gayrisafi üretim değerinin daha yüksek olması gösterilebilir (Çizelge 4.44).

Taşkın (2014) Isparta ilinde yapmış olduğu çalışmasında goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde brüt kârı 451,78 ₺/da, telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerde 1.680,09 ₺/da bulmuştur. Eser (2019) ise Şanlıurfada yapmış olduğu çalışmasında düşen brüt kâr goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde 356.305 ₺/da, telli terbiye sisteminde 756.190 ₺/da olarak hesaplamıştır. Buna göre Diyarbakır ili çalışmasında dekara düşen brüt kâr Isparta ili örneğine göre daha düşük, Şanlıurfa örneğine göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

4.4.6. Bağcılık Faaliyeti Net Kârı

Net kâr; bağcılık faaliyeti gelirlerinden, bağcılık faaliyeti toplam giderleri çıkarılarak hesaplanmıştır. İşletme başına hesaplanan net kâr, işletme başına bağ alanına bölünerek dekara düşen net kâr hesaplanmıştır. Buna göre bağcılık faaliyeti net kârı, goble terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde -470,2 ₺/da ve telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde ise -1020,2 ₺/da olarak hesaplanmıştır. Telli terbiye sistemiyle üzüm üretimi yapan işletmelerin, goble terbiye sistemiyle üzüm üretim yapan işletmelere göre dekara net kârın az olmasının nedeni, sabit masraflar değerinin daha yüksek olması gösterilebilir (Çizelge 4.44).

Bir tarım işletmesinde gerçekleştirilen faaliyetin sürdürülebilmesi için bu işletmeye kazanç sağlaması gerekmektedir. Çiftçilerimiz masraf olarak sadece değişken

giderleri göz önüne aldığı için, gerçekleştirmiş olduğu bağcılık faaliyetinde brüt kara göre kazançlı olduğunu düşünmekte ve bu faaliyeti devam ettirmektedir.

Çalışmada; sabit masraf unsurlarından aile iş gücü, sabit masraf kalemlerinin %60-70'ini oluşturduğu görülmektedir. Çiftçiler özellikle aile iş gücünü masraf kalemlerinden biri olarak görmemektedir. Bundan dolayıdır ki brüt kar sonuçlarına göre çiftçi, bağcılık faaliyetlerinden gelir elde ettiklerini düşünmekte ve bu işi sürdürmektedir.

Çizelge 4.44. Bağcılık faaliyeti brüt ve net kârı

Gelir ve Gider Unsurları	Goble		Telli		İşletmeler Toplamı	
	İşletme Sayısı	Ortalama	İşletme Sayısı	Ortalama	İşletme Sayısı	Ortalama
A- GAYRİSAFİ ÜRETİM DEĞERİ						
a1- Üzüm yetiştiricilik faaliyeti	50	13589,2	50	32438,0	100	23013,6
a2- Üzüm işleme faaliyeti	50	10576,8	50	7468,0	100	9004,0
a3- Bağcılık faaliyeti (a1+a2)	50	24166,0	50	39906,0	100	32017,6
B- DEĞİŞKEN GİDERLER						
b1- Üzüm yetiştiricilik faaliyeti	50	3272,0	50	17682,4	100	10477,2
b2- Üzüm işleme faaliyeti	50	7123,1	50	6708,7	100	6915,9
b3- Bağcılık faaliyeti (b1+b2)	50	10395,1	50	24391,1	100	17393,1
C-SABİT GİDERLER						
c1- Üzüm yetiştiricilik faaliyeti	50	16376,4	50	23152,0	50	19764,2
c2- Üzüm işleme faaliyeti	50	6373,1	50	5116,0	50	5744,6
c3- Bağcılık faaliyeti (c1+c2)	50	22749,5	50	28268,0	50	25508,8
D- BRÜT KÂR (A-B)						
d1- Üzüm yetiştiricilik faaliyeti (a1-b1)	50	10317,2	50	14755,6	100	12536,4
d2- Üzüm işleme faaliyeti (a2-b2)	50	3453,7	50	759,3	100	2088,8
d3- Bağcılık faaliyeti (a3-b3)	50	13770,9	50	15514,9	100	14624
E- NET KÂR (A-B-C)						
e1- Üzüm yetiştiricilik faaliyeti (a1-(b1+c1))	50	-6059,1	50	-8396,3	100	-7227,7
e2- Üzüm işleme faaliyeti (a2-(b2+c2))	50	-2919,4	50	-4356,7	100	-3656,6
e3- Bağcılık faaliyeti (a3-(b3+c3))	50	-8978,6	50	-12753,0	100	-10884,3
F-İşletme Başına Toplam Bağ Alanı (da)	50	19,1	50	12,5	100	15,8
G- İŞLETME İŞGÜCÜ VARLIĞI (EİB)	50	6,7	50	6,8	100	6,8
H-DEKARA BRÜTKÂR	50	721,0	50	1241,2	100	925,6
I- EİB BAŞINA BRÜTKÂR	50	2055,4	50	2281,6	100	2150,7
J-DEKARA NET KÂR	50	-470,2	50	-1020,2	100	-688,9
K-EİB BAŞINA NET KÂR	50	-1340,1	50	-1875,4	100	-1600,6

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmada telli terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerin dekara ortalama üzüm verimi, goble terbiye sistemiyle yetiştiricilik yapan işletmelerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Ancak her iki yetiştiricilik grubunda da elde edilen verim istenilen oranda değildir. İşletme sahiplerinin verimi artırma ve kaliteli üretim yapabilmeleri için çiftçilerimize, sorumlu kurumlar tarafından eğitimler verilmeli ve çiftçilerin problemleriyle daha yakından ilgilenilmelidir.

Araştırma doğrultusunda işletme sahiplerinin bağıcılıkla ilgili yaşadığı en önemli problemlerin başında hastalık, yüksek girdi fiyatları, verim düşüklüğü ve pazarlama geldiği tespit edilmiştir. Hastalık ve zararlılarla ilgili mücadele yöntemleri ve doğru ilaç kullanımı konusunda çiftçiler daha fazla bilgilendirilmelidir.

Üzümün çabuk bozulması, üzümün işlenmiş ürünlerine yönelik tüketici talebinin artması ve bu ürünlerin katma değerinin yüksek olması gibi nedenlerle bölgede üzüme dayalı sanayinin kurulması gerekmektedir. Bu şekilde üzüm pazarlamasında sıkıntı çeken üreticilerin pazarlama sorunu büyük ölçüde giderilecek ve bölge de istihdam olanakları oluşturulacaktır.

GSÜD'nin telli terbiye sistemiyle üretim yapan işletmelerde daha yüksek olduğu saptanmıştır. Ayrıca üzümün farklı ürünlere işlenmesiyle elde edilen gelir, üzüm yetiştiricilik faaliyetinden elde edilen gelirden daha fazla olduğu her iki yetiştiricilik grubunda saptanmıştır.

Elde edilen bulgular doğrultusunda brüt kâra göre; telli terbiye sistemiyle üzüm yetiştiriciliğinin, goble terbiye sistemiyle üzüm yetiştiriciliğine göre daha kârlı ve avantajlı olduğu belirlenmiştir.

Goble terbiye sisteminin uygulandığı bağlar oldukça yaşlı (48) ve susuz, telli terbiye sistemiyle kurulu bağların ise genç (8) olduğu saptanmıştır. Eski bağlar yerine, ismine doğru standart üzüm çeşitleriyle yeni bağlar kurulmalı ve kültürel bakım işlerinde geleneksel yöntemler yerine modern yöntemler kullanılmaya başlanmalıdır. Devlet yetkililerinin özellikle yeni bağ tesisi ve sonrasında uygulanacak kültürel işlemler konusunda eğitim başta olmak üzere çiftçilere destekte bulunmaları bağıcılığın gelişmesine katkı sağlayacaktır.

6. KAYNAKLAR

- Aksoy, Ö. 2019. Üzüm yetiştiriciliğinde organik ve konvansiyonel üretimin karşılaştırmalı ekonomik analizi. Yüksek lisans tezi, Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Diyarbakır, 97.
- Aksöz, İ. 1966. Erzurum ovasındaki ziraat işletmelerin ekonomik durumu. Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi. Ziraat Araştırma Enstitüsü Yayını, Güneş Matbaacılık T.A.Ş., 87s, Ankara.
- Akın, S., Özdemir, G. 2010. Diyarbakır ili Çermik ilçesi bağcılığı ve üzüm üreticilerinin örgütlenmeye bakış açıları. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa, 526-533.
- Akın, S., Cengiz, R., Özgen, İ., Öcal Kara, F. 2010. Çüngüş ilçesi bağcılığı ve üzüm üreticilerinin örgütlenmeye bakış açıları. Türkiye IX. Tarım Ekonomisi Kongresi, Şanlıurfa, Cilt 1, 526-533.
- Alemdar, Ö. 2019. Bağcılıkta iyi tarım uygulamaları hakkında üreticilerin bilgi düzeyinin incelenmesi: Manisa ili, Salıhlı ilçesi örneği. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Manisa, 69.
- Aras, A. 1988. Tarım muhasebesi. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınlanan, Ege Üniversitesi Basımevi, no:486, İzmir.
- Artukoğlu, M.M. 1986. Kemalpaşa ilçesi Yukarıkızılca köyünde seçilmiş bir grup bağcılık işletmesinin ekonomik analizi. Yüksek lisan tezi, İzmir, 63.
- Atalay, D.A., Özdemir, G., Karataş, H. 2003. Diyarbakır bağcılığının mevcut durumu sorunları ve çözüm önerileri. GAP III. Tarım Kongresi, 02-03 Ekim, Şanlıurfa. Bildiriler Kitabı: 375-378.
- Aydın, B., Kiracı, M.A., Aktürk, D., Özkan, E., Hurma, H. 2017. Üzüm üretiminde iyi tarım uygulamalarının ekonomik analizi; Trakya Bölgesi örneği. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 4(4): 402-408
- Baldıran, D. T., Samancı, H., İlhan, İ., Yılmaz, N. 1981. Çekirdeksiz üzüm bağlarında bazı yüksek terbiye şekillerinin uygulanması. Bağcılık Araştırma Enstitüsü, Yay. no. 18, Manisa.
- Başer, U., Kılıç, O., Abacı, H.S. 2019. Arazi fiyatını etkileyen faktörlerin doğrudan ve dolaylı etkilerinin path analizi ile belirlenmesi: Samsun ili Ladik ilçesi örneği. *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi*, 6(1): 50-56.
- Barış, C., 1983. Yeni bir bağın kurulması ve aşılması. Tekirdağ Bağcılık Araş. Ens. Yayınları No:24, Cilt-3, Tekirdağ.
- Bayramoğlu, Z., Gündoğmuş, E., Çelik, Y. 2010. Ankara ili Kalecik ilçesinde yetiştirilen sofralık ve şaraplık üzüm üretiminin kârlılık analizi üzerine bir araştırma. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 16(1): 25 – 31.
- Cangi, R., Adınır, M., Yağcı, A., Topçu, N., Sucu, S. 2011a. Salamuralık yaprak üretilen bağlarda farklı üretim modellerinin ekonomik analiz. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(2): 77-84.
- Cangi, R., Keskin, M., Yağcı, A. 2011b. Sofralık amaçlı sultani çekirdeksiz üzüm yetiştiriciliğinde gölgeleme ve örtü materyali uygulamalarının ekonomik analizi. *Gazi Osman paşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 28(2): 9-19.
- Çakır, A., Karakaya, E., Kuzu, K. 2014. Diyarbakır ili Eğil ilçesi bağcılığının mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerileri. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 1(4): 490-500.
- Çakır, A., Odabaşıoğlu, M.İ., İşlek, F., Alanko, M. 2017. Diyarbakır ili Dicle ilçesi bağcılığının mevcut durumu, başlıca sorunları ve çözüm öneriler. *Alatırım Dergisi*, 16 (2): 37-46

- Çelik,H., Ağaoğlu, Y.S., Fidan, Y., Marasalı, B., Söylemezoğlu, G. 1998. Genel bağcılık. Sunfidan A.Ş. Mesleki Kitaplar Serisi: 1, 253 s, Ankara.
- Çıkm, A., ve Olgun, A. 1996. Üretici örgütlerinde iletişimin önemi, Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, 4-6 Eylül 1996, Adana.
- Çiçek, A. ve Erkan, O. 1996. Tarım ekonomisinde araştırma ve örnekleme yöntemleri. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları no:12, Ders notları serisi no:6, Tokat, s. 188.
- Çoban, H., Kara, S., Kısmalı, İ. 2001. Alaşehir ve Buldan ilçelerinde mevcut bağ işletmelerinin yapısının belirlenmesi üzerinde bir araştırma. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 38, Sayı:1.
- Değirmenci Karataş, D., Karataş H., Özdemir, G. 2015. Diyarbakır ili bağcılığının sektörel durum analizi. A Grafik Ltd., Diyarbakır. 109.
- Değirmenci Karataş, D., Karataş, H., Özdemir, G. 2016. Diyarbakır ili bağcılık potansiyelinin ilçeler bazında değerlendirilmesi. Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, 2-5 Kasım, Diyarbakır. Bildiri Kitabı, Cilt 3, 2061-2067.
- Demiryürek, K. 1993. Televizyon ile yaygın çiftçi eğitimi projesine (YAYÇEP) Gölbaşı ilçesinde çiftçilerin katılımı üzerine bir araştırma. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 268.
- Di Vita, G., D'Amico, M., Bracco, S. 2013. Economic performances of smallholders PDO viticulture in Eastern Sicily. *Quality - Access to Success* 14 (S.1), 99-105
- Elmalı, Ö. 2008. Tokat ili merkez ilçede bağcılıkla uğraşan işletmelerin üretim ve pazarlama sorunları. Yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat,166.
- Erkuş, A. ve Demirci, R. 1996. Tarımsal işletmecilik ve planlama. Ankara Üniversitesi yayın no:1435, Ziraat Fakültesi ders kitabı:417, Ankara,s.158.
- Eser, B. 2019. Şanlıurfa ilinde farklı bağ terbiye sistemlerinin ekonomik yönden karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Şanlıurfa, 41.
- FAO, 2019. Food and Agriculture Organization of the United Nation. <http://www.fao.org/faostat/en>. Erişim Tarihi: 25.02.2021
- Gücüyen, A., 2007. Manisa ili ve çevresinde bağcılıkta mekanizasyon durumu, sorunları ve iyi tarım uygulamalarına yönelik çözüm önerileri. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir,164.
- Gürsöz, S. 1993. GAP alanına giren Güneydoğu Anadolu bağcılığı ve özellikle Şanlıurfa ilinde yetiştirilen üzüm çeşitlerinin ampelografik nitelikleri ile verim ve kalite unsurlarının belirlenmesi üzerinde bir araştırma. Doktora tezi. Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 363.
- İlhan, İ. 1989. Telli terbiye şekli uygulanmış yuvarlak çekirdeksiz asmalarında uç alma ve sürgün çıkarmanın verim ve kaliteye etkisi. Uzmanlık tezi. Bağcılık Araştırma Enstitüsü Yayın No: 15. Manisa.
- İnan, İ. H., Direk, M., Başaran, B., Birinci, S., Erkmen, E. 2005. Tarımda örgütlenme. Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi, 3-7 Ocak 2005, Ankara. 1133-1154,.
- Kader, S., Işık, H., Ilgın, C. 2003. Güneydoğu Anadolu Bölgesi iklim verilerine göre yetiştirilebilecek sofralık üzüm çeşitlerinin belirlenmesi. GAP III. Tarım Kongresi, 9-13s., Şanlıurfa.

- Kaplan, N. 1994. Diyarbakır ve Mardin illerinde yetiştirilen üzüm çeşitlerinin ampelografik özelliklerinin saptanması üzerine bir araştırma. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 206.
- Kara, A. 1996. Farming systems reserarch: A review and baseline study in developing an appropriate model for Türkiye, M.Sc.thesis, Department of Agribusiness, Extension and Rural Development, University College Dublin, Ireland.
- Kara A. 2000. Erzurum ve Kars illerindeki tarım işletmelerinin sermaye yapısı ve tarımsal faaliyet sonuçları bakımından karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 123.
- Kara, A., Kadioğlu, S. 2004. Kuzeydoğu anadolu’da tarımsal yayım çalışmaları ve ilgili problemler. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi, 16-18 Eylül, Tokat, pp. 642-648.
- Kara, A. 2009. Meraya dayalı hayvancılık yapan işletmelerin sosyoekonomik analizi ve mera kalitesinin işletme başarısına etkisi: Erzurum ili örneği, Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum, 249.
- Kara, A., Akın, S. ve ark. 2016. Halk elinde ulusal küçükbaş hayvan ıslah projelerinin etkinliğinin değerlendirilmesi, sorunlar ve çözüm önerileri. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Araştırma - Geliştirme Destek Programı Proje Sonuç Raporu, TAGEM-14/AR-GE/55.
- Karagölge, C. 1996. Tarımsal işletmecilik, Atatürk Üniversitesi Yayınları No.427, Ziraat Fakültesi yayınları no.326, ders kitapları serisi no.107, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ofset Tesisi, Erzurum, s.127.
- Karataş, H. 2005. Diyarbakır ili asma gen potansiyelinin RAPD (Random Amplified Polymorphic DNA) tekniği ile moleküler analizi. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 77.
- Karataş, H., Değirmenci, D., Velasco, R., Vezzulli, S., Bodur, C., Ağaoğlu, Y.S. 2007. Microsatellite fingerprinting of homonymous grapevine (*Vitis vinifera* L.) varieties in neighboring regions of South-East Turkey *Scientia Horticulture*. Volume 116, Issue 3, 1 May 2008, Page 342.
- Karataş, H., Değirmenci Karataş, D. 2009. Güneydoğu Anadolu üzüm çeşitlerinin yöresel değerlendirme amaçlı kullanım alanları. 7. Türkiye Bağcılık ve Teknolojileri Sempozyumu, Manisa.
- Karataş, H., Değirmenci Karataş, D., Özdemir, G. 2010. Güneydoğu Anadolu Bölgesi üzüm çeşitlerinin sanayiye yönelik değerlendirilme potansiyeli. I. Uluslararası Katılımlı Kamu-Üniversite-Sanayi İşbirliği Sempozyumu, Bitkisel Üretim Toplantıları, 24-26.05.2010, Diyarbakır, 256-261.
- Karataş, H., Değirmenci Karataş, D., Özdemir, G. 2016a. Diyarbakır ili yerel üzüm çeşit varlığı ve değerlendirme olanakları. Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, 2-5 Kasım, Diyarbakır. Bildiri Kitabı, Cilt 3, 2275-2283.
- Karataş, H., Değirmenci Karataş, D., Özdemir, G. 2016b. Diyarbakır ili bağcılığında karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, 2-5 Kasım, Diyarbakır. Bildiri Kitabı, Cilt 3, 2053-2059.
- Kaya, M., Çelik, K., Özdemir, G. 2016. Diyarbakır ilinde üzüm yetiştiriciliği. **Diyarbakır’da Tarım Dergisi**, Eylül-Aralık Sayısı (27):42-44.
- Kılıç, S. 2019. Diyarbakır ili bağcılığının mevcut durumu üzerine bir araştırma. Yüksek lisans tezi. Harran Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Şanlıurfa, 36.

- Kıral, T., Kasnakoglu, Y.S., Tatlıdil, F.F., Fidan H., Gündoğmuş, E. 1999. Tarımsal ürünler için gelir ve maliyet hesaplama metodolojisi ve veri tabanı rehberi. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No:37, Ankara.
- King, S., Howell, N., Stone, M. and Willian, T. 2013. Economic feasibility of table grape production in kentucky. Southern Agricultural Economics Association, orlando, florida, 3-5 february 2013.
- Likert, R. 1932. A technology fort he measurement of attitudes. *Archives of Psychology*,140:1-55
- Mermer Doğu, D., Zorba, D., Solak, E., Öztürk, L. 2015. Bağ hastalıkları ve zararlılarıyla mücadele. *Çiftçi ve Köy Dünyası Dergisi*, s. No 56-58.
- Oplanić, M., Radinović, S., Radinović, I. 2010. Economic analysis of viticulture and wine production in Croatia, *Journal of Food, Agriculture & Environment*, 8 (2):494-497.
- Očić, V., Bobić, B. Š., ve Lodeta, K. B. 2017. Usporedna analiza sektora višegodišnjih nasada. Croatian Agroeconomic Society, *Agroeconomia Croatica* 7 (1), 79-87
- Oraman, M.N. 1972. Bağcılık Tekniği II. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No: 470, Ankara. S. 402.
- Özdemir, G. 1998. Diyarbakır ve Adana koşullarında yetiştirilen bazı sofralık üzüm çeşitlerinde fenolojik devreler ile bazı iklimsel etkenler arasındaki ilişkiler. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana,100.
- Özdemir, G., Tangolar, S. 2005. Diyarbakır ve Adana koşullarında yetiştirilen bazı sofralık üzüm çeşitlerinde fenolojik devreler ile etkili sıcaklık toplamı değerleri ve bazı kalite özelliklerinin belirlenmesi. Türkiye VI. Bağcılık ve Şarapçılık Sempozyumu. 19-23 Eylül, Tekirdağ. Cilt 2:446-453.
- Özdemir, G., Karataş, H. 2008. Diyarbakır ili bağcılığı. Ulusal Bağcılık-Şarap Sempozyumu ve Sergisi, 06-08 Kasım, Denizli. Bildiriler Kitabı: 405-413.
- Özdemir, G., Tangolar, S., Gürsöz, S., Çakır, A., Tangolar, S.G., Öztürkmen, A.R. 2008. Effect of different organic manure applications on grapevine nutrient values. *Asian Journal of Chemistry*, 20(3): 1841-1847.
- Özdemir, G. 2010. Diyarbakır ilinde bağcılığın mevcut durumu ve geliştirilmesi için bazı öneriler. *Tarım İl Müdürlüğü Dergisi*, 5(17): 18-19.
- Özdemir, G., Karataş, H., Karataş, D.D. 2010. Bağcılık sektörünün Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki üretim boyutları. 1. Uluslararası Katılımlı Kamu, Üniversite, Sanayi İşbirliği Sempozyumu ve Mermercilik Şurası, 24-26 Mayıs, Diyarbakır, Türkiye, 381-386.
- Özdemir, G., Sessiz, A., Esgici, R., Dogan, E. 2014. Determination of the general structure of grape growing farms in Mardin province. International Mesopotamia Agriculture Congress, 22-25 September, Diyarbakır, Turkey, 1104p.
- Özdemir, G., Karataş, H., Karataş, D.D. 2016. Diyarbakır ilinde organik üzüm yetiştiriciliği karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri. Uluslararası Diyarbakır Sempozyumu, 2-5 Kasım, Diyarbakır. Bildiri Kitabı, Cilt 3, 2003-2012.
- Özden, M., Karipçin, M.Z. 2007. GAP bağcılığının üretim boyutları ve bu günkü durumu. GAP V. Tarım Kongresi. 17-19 Ekim 2007, Şanlıurfa. S, 5-12.
- Özkan, B., Uzun, H.İ., Elidemir, A.Y., Bayır, A., Karadeniz, C.F. 2005. Örtü altı ve açıkta üzüm üretiminin ekonomik analizi, *Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 18(1), 77-85.

- Öztürk, F.P. 2010. Isparta ilinde kiraz işletmelerinde yeniliklerin benimsenme ve etki değerlemesi. Yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya, 106.
- Safi, Z, Dossa, L.H., Buerkert, A. 2011. Economic analysis of cereal, vegetable and grape production systems in urban and peri-urban agriculture of Kabil, Afghanistan *Exp. Agric.* 47 705–16
- Samancı, H. 1976. Ege Bölgesinde çekirdeksiz üzüm bağları için uygun terbiye sisteminin tesisi ve budanması. Bağcılık Araştırma Enstitüsü Yayın No: 6. Manisa.
- Tatlıdıl, H. 1989. Yağmurlama sulama sisteminin yayılması ve benimsenmesi üzerine bir araştırma. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları: 1157, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler: 639, 37s, Ankara.
- Taşkın H. 2014. Bağcılıkta telli ve goble terbiye sistemlerinin ekonomik yönden karşılaştırılması: Isparta ili örneği, Yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta, 119.
- TCBM, 2020. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası. (www.tcmb.gov.tr). Erişim Tarihi: 15.05.2020
- TEAE, 2001. Türkiye’de bazı bölgeler için önemli ürünlerde girdi kullanımı ve üretim maliyetleri. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü. Proje Raporu. Yayın No: 64, Ankara.
- TÜİK, 2020. Türkiye İstatistik Kurumu. <https://www.tuik.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 25.02.2021.
- Yıldız, Ö. 2019. ‘Diyarbakır ilinde faaliyet gösteren bağcılık işletmelerin yapısı, üretimi ve pazarlama sorunları. Yüksek lisan tezi, Gaziosman Paşa Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat, 67.
- Yılmaz, F. 2018. Trakya’da bağcılık yapan işletmelerin ekonomik analizi ve planlanması, Doctora tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tokat, 136.
- Yüksel, İ. Erdem, A. İlhan, İ. Ünal, A. 2006. Bağcılıkta budama ve terbiye sistemleri. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, TAGEM Manisa Bağcılık Araştırma Enstitüsü Yayın No: 101, 40 s, Manisa.

EKLER

EK1. Anket formu

Diyarbakır İli Bağcılık İşletmelerinde Uygulanan Telli ve Goble Terbiye Sistemlerinin Ekonomik Yönden Karşılaştırılması

Çiftçi Anket Formu

Anketin yapıldığı:			Anketi yapanın Adı ve Soyadı:	Bilgisayara Giriş No ^(*)
İlçe	Köy	Tarih		

(*) Bilgisayara Giriş Numarası, veriler bilgisayara aktarıldıkça verilecektir.

Yetiştiricinin;

Bağcılık deneyimi	Tesis Şekli		Organik Meyve Yetiştiricileri Birliği ile ilişkisi	
..... yıl	☐ Goble	☐ Telli Terbiye	☐ Üye	☐ Üye değil

1. NÜFUS

Yetiştiricinin Adı ve Soyadı:					
Cinsiyeti	Yaşı	Eğitim durumu	Sahip olduğu belgeler		Asıl mesleği
			☐ Çiftçilik	☐ Kurs bitirme	

Hane halkı

Cinsiyet	Yaş				Toplam
	0-6	7-14	15-64	65+	
Erkek					
Kadın					

Çiftlik Haritası (2014-2015 Üretim yılı itibarıyla işletmede kullanılan arazi parçalarının krokiğini çiziniz)

 Çiftlik Evi
--

Bağ Parselleri Bilgileri (2018-2019 Üretim yılı itibarıyla işletmede kullanılan arazi parçaları ile ilgili bilgiler)

	1.Parsel	2.Parsel	3.Parsel	4.Parsel	Toplam
Mülkiyeti (Mülk, Kira, Ortak vb)					
Miktarı (da.)					
Omca sayısı (adet)					
Yaşı					
Arazinin Kıymeti (TL)					
Kirası (TL)					
Elde edilen ürün miktarı (kg)					
Sulama durumu (sulu/susuz)					
Topoğrafyası (düz, meyilli vs)					
Toprak yapısı (taşlı, kumlu, killi vb)					
Yöneyi (doğu/batı/güney vb)					
Eve uzaklığı (metre)					
Tesisin yaşı					
Çeşit adı (boğazkere, cardinal vb)					
Kullanım şekli (sofralık, şıralık vb)					
Sıra üzeri dikim mesafesi (m)					
Sıra arası dikim mesafesi (m)					
Fidanların alındığı yer (kamu, özel vb)					
Terbiye Şekli (Goble, Telli vb.)					
Asmalarda gövde yüksekliği (cm)					
Telli sistem direk özelliği (beton vb)					
Telli sistem direkler arası mesafe (m)					
Telli sistemde kull.tel sayısı (2, 3 vb)					
Sulama şekli (damla, yağmurlama vb)					
Fenolojik sulama zamanı					
Sulama sayısı					

¹Mülk/ Kiralanan/ Kiraya Verilen/ Ortağa işlenen/ Ortağa Verilen

Lütfen bölgenizde yeni tesis edilen bir bağın kaçınıcı yılında verime yattığını belirtiniz.	
Lütfen bölgenizde herhangi bir bağ tesisinin ilk tesis edildiği yıldan tam verime ulaşmaya kadar geçen süreyi belirtiniz	
Lütfen bölgenizde herhangi bir bağ tesisinin ilk verime yatma dönemindeki dekara üzüm verimini belirtiniz.	
Lütfen bölgenizde herhangi bir bağ tesisinin kaç yıl tam verimde kaldığını belirtiniz	
Lütfen bölgenizde herhangi bir bağ tesisinin tam verim dönemindeki dekara üzüm verimini belirtiniz.	
Lütfen bölgenizde herhangi bir bağ tesisinin verimden düşmeye başladığı yıldan itibaren tam olarak kaç yılda verimden düştüğünü belirtiniz.	
Lütfen bölgenizde herhangi bir bağ tesisinin verimden düşme dönemindeki dekara üzüm verimini belirtiniz.	

4. BİTKİSEL ÜRETİM FAALİYETLERİ**Bağ Tesisi Üretim Bilgileri** (2018-2019 Üretim yılı itibarıyla işletmede üretilen ürünler ile ilgili bilgiler)

TOPRAK İŞLEME			
Toprak işleme/çalalama sayısı			
Uygulama şekli (el ile, hayvan, traktör vb)			
Uygulama süresi (saat/defa)			
Çalışan erkek sayısı (kişi/defa)			
Çalışan kadın sayısı (kişi/defa)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi/defa)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi/defa)			
Varsa alet makina kira giderleri (TL/defa)			
GÜBRELEME			
Toprak analizi yaptırma durumu (E/H)			
Yaprak analizi yaptırma durumu (E/H)			
Analiz sonucuna göre gübreleme (E/H)			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Makine kira giderleri (TL/defa)			
	1. Gübreleme	2. Gübreleme	3. Gübreleme
Çeşidi (TSP, DAP, Kompoze, A. sülfat A. Nitrat, Yeşil gübre(arpa, fığvs.) vb)			
Miktarı (kg)			
Gübre bedeli (TL)			
Uygulama zamanı (asmalar uyanmadan vb)			
Uygulama şekli (el ile, fırır vb)			
Uygulama süresi (saat)			
ZİRAİ MÜCADELE			
İlaç bilgisi (kendi, önder çiftçi, tarım kuruluşu. vb)			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Makine kira giderleri (TL/defa)			
	1.İlaçlama	2. İlaçlama	3. İlaçlama
Kullanılan İlaçın Çeşidi (Bordo bulamacı,kükürt,tolendo vb)			
Miktarı (kg)			
İlaç bedeli (TL)			
Uygulama zamanı (fenolojik dönem)			

Uygulama şekli (sırt pompası vb)			
Uygulama süresi (saat)			
BUDAMA			
Asmaların/ağaçların her yıl budanıp budanmadığı (E/H)			
Budamada bırakılan göz sayısı (1 göz, 2 göz, karışık vb)			
Budama zamanı (ay)			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Budama süresi (gün)			
SULAMA			
Sulama zamanı (koruk öncesi, sonrası vb.)			
Sulama şekli (salma, yağmurlama, damla vb)			
Sulama sayısı (defa)			
Uygulama süresi (saat/defa)			
Çalışan erkek sayısı (kişi/defa)			
Çalışan kadın sayısı (kişi/defa)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi/defa)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi/defa)			
Su ücreti (TL/defa)			
Varsa enerji giderleri (TL/defa)			
HASAT			
Hasat zamanı (ay)			
Uygulama süresi (saat)			
Uygulama şekli (elle, makine ile vb)			
Çalışan kadın sayısı			
Çalışan yabancı kadın sayısı			
Çalışan erkek sayısı			
Çalışan yabancı erkek sayısı			
Makine kira giderleri (TL/defa)			
Üzümde elde ettiğiniz ürünler (pekmez, pestil, sucuk vb.)			
ÜRETİM MİKTARI			
Elde edilen ürün miktarı (kg)			
Ortakçı/şahıs ürün payı (kg)			
Evde tüketilen yaş üzüm miktarı (kg)			
Satılan yaş üzüm miktarı (kg)			
Yaş üzüm satış fiyatı (TL/kg)			
Kime/nereye satıldığı (Fabrika, tüccar, hal, semt pazarı vb.)			

Pazarlama şekli (sözleşmeli, fabrikada, bağda, halde, vb)	
Elde edilen şıra miktarı (lt)	
Satılan şıra miktarı(lt)	
Şıra satış fiyatı	
Kime/nereye satıldığı (Fabrika, tüccar, hal, semt pazarı vb.)	
Pazarlama şekli (sözleşmeli, fabrikada, bağda, halde, vb)	
AMBALAJLAMA	
Uygulama süresi (saat)	
Çalışan erkek sayısı (kişi)	
Çalışan kadın sayısı (kişi)	
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)	
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)	
Kullanılan kasa sayısı (adet)	
Toplam kasa giderleri (TL)	

ÜZÜMDEN ELDE EDİLEN ÜRÜNLER

	Pekmez	Pestil	Sucuk	Kuru üzüm	Diğer (belirtiniz)
Kullanılan Üzüm Miktarı (kg)					
Elde edilen şıra miktarı (lt)					
Elde edilen ürün miktarı (kg)					
Satılan miktar (kg)					
Satış fiyatı (TL/kg)					
Nereye/kime satıldığı (tüccar, pazar vb)					
Çalışma süresi (saat)					
Çalışan erkek sayısı (kişi)					
Çalışan kadın sayısı (kişi)					
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)					
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)					
Sıkma şekli (çiğneme, presleme vb)					
Kaynatma süresi (saat)					
Kullanılan yakıt (odun, kömür, vb)					
Harcanan yakıt miktarı (kg)					
Yakıt giderleri (TL)					
Kullanılan hammaddeler					
Kil (kg)					
Toplam kil giderleri (TL)					
Un (kg)					
Toplam un giderleri (TL)					
Ceviz, badem miktarı (kg)					

Toplam ceviz-badem giderleri (TL)					
Pestil vb kurutma şekli (bez, tahta, ip)					
Kurutma süresi (saat)					
Çekme ve ambalajlama süresi (saat)					
Çalışan erkek sayısı (kişi)					
Çalışan kadın sayısı (kişi)					
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)					
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)					
Kullanılan ambalaj çeşidi					
Cam kavanoz sayısı (adet)					
Cam kavanoz giderleri (TL)					
Plastik kavanoz sayısı (adet)					
Plastik kavanoz giderleri (TL)					
Mukavva kutu sayısı (adet)					
Mukavva kutu giderleri (TL)					
Diğer sarf malzemesi giderleri (TL)					

3. BAĞ TESİSİ TESİS DÖNEMİ GİDERLERİ

Arazi Islah Çalışmaları

Arazi ıslah çalışması yapma durumu		Islah Çalışmasının Çeşidi				
☐ Evet	☐ Hayır	Taş Toplama	Tesviye	Sulama	Teraslama	Drenaj
Araziye kattığı değer						

Bağ tesisi sertifikalı fidan desteğinden yararlanıp yararlanılmadığı(E/H)			
TOPRAK HAZIRLIĞI	1. Yıl	2. yıl	3. yıl
Derin Sürüm			
Uygulama süresi (saat/defa)			
Çalışan erkek sayısı (kişi/defa)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi/defa)			
Alet makina kira giderleri (TL/defa)			
Dikim yeri işaretleme ve çukur açma			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Uygulama süresi (gün)			
Alet makina kira giderleri (TL/defa)			
Dikim ve cansuyu			
Aşılı Fidan sayısı (adet)			
Aşılı Fidan giderleri (TL/adet)			
Aşısız fidan sayısı (adet)			

Aşısız fidan giderleri (TL/adet)			
Aşı bandı ve macunu giderleri (TL)			
Fidan sertifikası (var/yok)			
Fidanın temin edildiği yer			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Uygulama süresi (gün)			
Herek dikme ve bağlama			
Kullanılan herak sayısı (adet)			
Herek gideri (TL/adet)			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Uygulama süresi (gün)			
Telli terbiye verme			
Kullanılan direk sayısı			
Direk çeşidi (beton, ağaç vb)			
Direk fiyatı (₺)			
Tel miktarı (m)			
Tel fiyatı (₺)			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Uygulama süresi (gün)			
Karık açma			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Uygulama süresi (gün)			
Alet makina kira giderleri (₺/defa)			
Sulama			
Sulama şekli (salma, yağmurlama, damla vb)			
Sulama sayısı (defa)			
Uygulama süresi (saat/defa)			
Çalışan erkek sayısı (kişi/defa)			
Çalışan kadın sayısı (kişi/defa)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi/defa)			

Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi/defa)			
Su ücreti (TL/defa)			
Varsa enerji giderleri (TL/defa)			
Tesis giderleri (yağmurlama veya damla sulama)			
Sulama tesisi ekonomik ömrü (yıl)			
Gübreleme			
Toprak analizi yaptırma durumu (E/H)			
Uygulama şekli (el ile, fırır vb)			
Uygulama süresi (saat)			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Çeşidi (TSP, DAP, Kompoze vb)			
Miktarı (kg)			
Gübre bedeli (TL)			
Zirai mücadele			
Kullanılan ilacın Çeşidi (Bordo bulamacı vb)			
Miktarı (kg)			
İlaç bedeli (TL)			
Uygulama şekli (sırt pompası vb)			
Uygulama süresi (saat)			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Çapalama			
Çapalama şekli (el ile, makine ile vb)			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Uygulama süresi (gün)			
Alet makina kira giderleri (₺/defa)			
Budama			
Çalışan erkek sayısı (kişi)			
Çalışan kadın sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı erkek sayısı (kişi)			
Çalışan yabancı kadın sayısı (kişi)			
Uygulama süresi (gün)			

2. İŞLETME VARLIKLARI

Binalar

Binalar	Büyüklüğü (m ²)	Kıymeti (TL)	Kirası (TL)	Yaşı	Binalar	Büyüklüğü (m ²)	Kıymeti (TL)	Kirası (TL)	Yaşı
Ev					Depo				
Bağevi					Pekmezlik				
Ambar					Diğer				

Arazi Varlığı

Mülkiyeti	Sulu			Kuru		
	Miktarı (da)	Kıymeti (TL)	Parsel Sayısı	Miktarı (da)	Kıymeti (TL)	Parsel Sayısı
Mülk						
Kıra						
Ortağa işlenen						
Toplam						

Çiftçinin Çiftlik Gelirleri (TL/yıl)

Bağcılık Gelirleri	Diğer Meyveler	Sebze Üretimi	Tarla Bitkileri	Hayvancılık

Çiftçinin çiftlik dışı gelir kaynakları

a) Çiftlik dışı tarımsal faaliyet gelirleri (TL/yıl)				b) Tarımsal olmayan faaliyet gelirleri (TL/yıl)
Sürüm, ekim, dikim vs.	Nakliye	İşgücü	Çobanlık geliri	Çiftçi ve ailesi (*)

(*) Emekli aylığı, ticarethane, inşaat, su tesisatçılığı, gözetimlik gibi tarım dışı faaliyetlerden elde edilen gelirler bu kısma yazılacaktır.

Sulama Ücretleri (2014-2015 Üretim yılı itibarıyla ortalama sulama için sulama suyunun ödenen ücretler)

TL/dekar	TL/saat

Not: Sulama ücretinin ödeme şekline bağlı olarak saat başına ya da dekar başına sulama ücretleri yazılacaktır.

İşçilik Ücretleri (2014-2015 Üretim yılı itibarıyla işletmede kullanılan yabancı işçiler için ödenen ücretler)

	Erkek	Kadın
Yevmiye (TL/gün)		

NAKLİYE GİDERLERİ	
Gübre nakliyesi (TL)	
Ürün nakliyesi (eve) (TL)	
Ürün nakliyesi (pazara) (TL)	

Alet ve Makine Kiraları (2014-2015 Üretim yılı itibarıyla işletmede kiralama suretiyle kullanılan alet-makine kiralari)

	TL/dekar	TL/saat	Saatte işlenen arazi miktarı (da/h)
Pulluk (1. sürüm)			
Tırmık/kazayağı vs. (2. sürüm)			
Tırmık/kazayağı vs. (3. sürüm)			
Fufur			
Biçer (ot)			

Sözleşmeli üretim yapıyorsa sözleşme yapılan kurum ya da firma ile ilgili bilgiler

Adı	Girdi desteği sağlayıp sağlamadığı	Sağlanan girdi ya da destek
	a) Sağlıyor	b) Sağlamıyor

Her yıl problem olan önemli bağ hastalık ve zararlıları

a. Bağ Hastalıkları (En önemli 5 ve en az önemli 1 olmak üzere numaralandırılacak)

Mildiyö		Külleme		Bağ kanseri	
Ölü kol		Kurşuni küf		Diğer (belirtiniz)	

b. Bağ Zararlıları (En önemli 5 ve en az önemli 1 olmak üzere numaralandırılacak)

Salkım güvesi		Filoksera		Maymuncuk	
Nematod		Küsküt		Diğer (belirtiniz)	
Unlu bit		Bağ uyuzu			

Örgütlenme Durumu (Meslek odası, kooperatif, birlik gibi kuruluşlara üyelik durumunuz hakkında bilgi veriniz)

☐ Hayır, Üye değilim	☐ Arıcılar Birliği	☐ Tarım Satış Kooperatifi
☐ Organik Meyve Yetiştiriciler Birliği	☐ Sulama Birliği	☐ Orman Kooperatifi
☐ Koyun-Keçi Yetiştiriciler Birliği	☐ Ziraat Odası	☐ Tarım Kredi Kooperatifi
☐ Damızlık Hayvan Yetiştiriciler Birliği	☐ Kalkınma Kooperatifi	☐

Cevabınız HAYIR ise nedeni nedir? Açıklayınız.

Bağcılık ile ilgili bilgi kaynaklarınız hangileridir? En az 1 ve en fazla 5 olacak şekilde puanlayınız.

Aile bireyleri		Kitap, Dergi, Gazete		Organik Meyve Üreticileri Birliği	
Ziraat Odaları		İlçe Tarım Müdürlüğü		Çiftçi mektubu, broşür, poster	
Kooperatifler		İl Tarım Müdürlüğü		Televizyon programları	
İlaç bayileri		Araştırma Enstitüleri		Kısa süreli kurslar	
Lider çiftçiler		Üniversite		Diğer	

Bugüne kadar bağcılıkla ilgili hizmetiçi eğitim çalışmalarının düzenlenme durumu

☐ Evet, Düzenlendi ☐ Hayır, Düzenlenmedi

Çiftçinin tarım kuruluşlarına uğrama sıklığı (seçiniz)

a) Hiç uğramıyor b) Haftada bir c) Ayda bir d) Üç ayda bir e) Altı ayda bir f) Yılda bir

Çiftçinin bilgisayarı olup olmadığı ve internet kullanım durumu

Bilgisayar sahipliği	İnternet erişimi	Bağcılık bilgileri için internet kullanımı
a) Var b) Yok	a) Var b) Yok	a) Kullanıyorum b) Kullanmıyorum

Tarımla ilgili TV programlarının izlenme durumu

a) İzliyorum

b) İzlemiyorum

Tarımla ilgili TV programlarını izleme sıklığı

a) Her gün

b) Bazen

Özel danışmanlık hizmeti alıp almadığınızı belirtiniz.

☐ Evet

☐ Hayır

Entegre mücadele yöntemleri hakkında bilginiz olup olmadığını belirtiniz.

☐ Evet

☐ Hayır

İyi tarım uygulamaları hakkında bilginiz olup olmadığını belirtiniz.

☐ Evet

☐ Hayır

İyi tarım uygulaması yapıyorsa kaç yıldır yaptığınızı belirtiniz.

.....

Yıl

Organik üretim yapıp yapmadığınızı belirtiniz.

☐ Evet

☐ Hayır

Organik üretim yapıyorsanız lütfen kaç yıldır yaptığınızı belirtiniz.

.....

Yıl

Tarım fuarlarına katılıp katılmadığınızı belirtiniz.

☐ Evet

☐ Hayır

Cevabınız EVET ise faydalı olup olmadığını belirtiniz.

☐ Evet

☐ Hayır

Sosyal güvenliğiniz olup olmadığını belirtiniz.

☐ Evet

☐ Hayır

Cevabınız EVET ise sosyal güvenliğin türünü belirtiniz (bağkur, ssk vb)0

.....

Yeni bir bağ tesisi düşünüldüğünde aşağıdakilerden hangi üzüm çeşitlerini tercih ederdiniz?

(En önemli 5 ve en az önemli 1 olmak üzere numaralandırılacak)

Sofralık çeşitler		Kırmızı şaraplık çeşitler	
Kurutmalık çeşitler		Beyaz şaraplık çeşitler	
Şire üzümü		Diğer (belirtiniz)	

Bağcılıkla ilgili yaşadığınız en önemli problemler

(En önemli 5 ve en az önemli 1 olmak üzere numaralandırılacak)

Hastalıklar		Çalışan kimse yok		Pazarlama	
Zararlılar		Ürünümüz para etmiyor		Yüksek girdi fiyatları	
Verim düşük		Diğer (belirtiniz)		Diğer (belirtiniz)	

Anket bitti, teşekkür ederiz...

EK2. Çalışma sırasında çekilen fotoğraflar

Şekil.ek2.1.Ergani ilçesine ait goble terbiye sistemiyle kurulmuş bir bağ tesisi

Şekil.ek2.2.Çermik ilçesine ait goble terbiye sistemiyle kurulmuş bir bağ tesisi

Şekil.ek2.3.Dicle ilçesine ait telli terbiye sistemiyle kurulmuş bir bağ tesisi

Şekil.ek2.4.Eğil ilçesine ait telli terbiye sistemiyle kurulmuş bir bağ tesisi

Şekil.ek2.5.Çermik ilçesine ait telli terbiye sistemiyle kurulmuş bir bağ tesisi

Şekil.ek2.6.Çermik ilçesine ait telli terbiye sistemiyle kurulu bağdan bir görünüm

DİCLE ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ TEZ İNTİHAL FORMU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

ADI VE SOYADI	Nevin ŞEKER
ÖĞRENCİ NO	17809002
EĞİTİM – ÖĞRETİM YILI	2020-2021
YARIYIL	☐ Güz ☐ Bahar
ANABİLİM DALI	Bahçe Bitkileri
PROGRAM	Yüksek Lisans
TEZ KONUSU	Diyarbakır İli Bağcılık İşletmelerinde Uygulanan Telli ve Goble Terbiye Sistemlerinin Ekonomik Yönden Karşılaştırılması

İNTİHAL RAPORU BİLGİLERİ

RAPOR TÜRÜ	Tez Savunma Sınavı Sonrası
SAYFA SAYISI	95
BENZERLİK ORANI	% 17
RAPORLAMA TARİHİ	15/03/ 2021

Yukarıda başlığı/konusu gösterilen tez çalışmamın kapak sayfası, giriş, ana bölümler, sonuç ve tartışma kısımlarından oluşan toplam 111 sayfalık kısmına ilişkin, 15/03/ 2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan intihal raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 17'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- ☐ Kabul/Onay sayfaları hariç,
- ☐ Kaynakça hariç
- ☐ Alıntılar hariç/dâhil
- ☐ Diğer

Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Lisansüstü Programlarda Tez Çalışması İntihal Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Nevin ŞEKER
15/03/2021

Prof. Dr. Gültekin ÖZDEMİR
Tez Danışmanı
15/03/2021

Prof. Dr. Gültekin ÖZDEMİR
Anabilim Dalı Başkanı
15/03/2021